

PROFIL ABSOLWENTA I ABSOLWENTKI

Kompetencje uczniów
i absolwentów przedszkoli
i szkół podstawowych
w świetle analizy
obecnych podstaw programowych
oraz opinii nauczycieli i rodziców

Autorzy:

dr Gabriela Ziewiec-Skokowska, Katarzyna Królik, dr Katarzyna Pająk-Załęska

Konsultacje merytoryczne:

prof. dr hab. Krzysztof Biedrzycki

Redakcja językowa: Marta Zuchowicz

Skład: Marcin Kot

Projekt okładki: Zuzanna Gułaj

Zdjęcie i ilustracje na okładce: Shutterstock.com

Konsultacja WCAG: Mateusz Ciborowski

Wydawca:

Instytut Badań Edukacyjnych

ul. Górczewska 8, 01-180 Warszawa

tel. (22) 241 71 00; www.ibe.edu.pl

ISBN: 978-83-68313-31-4

DOI: 10.24131/9788368313314

Copyright© Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa 2024

Wzór cytowania:

Ziewiec-Skokowska, G., Królik, K., Pająk-Załęska, K. (2024). *Kompetencje uczniów i absolwentów przedszkoli i szkół podstawowych w świetle analizy obecnych podstaw programowych oraz opinii nauczycieli i rodziców*. Instytut Badań Edukacyjnych.

Raport przygotowany w ramach realizacji zadania „Kształtowanie kompetencji – od profilu do praktyki – opracowanie *profilu absolwenta* z uwzględnieniem założeń/koncepcji koniecznych zmian w kształceniu ogólnym. ETAP 1. Przedszkola i szkoły podstawowe” finansowanego z dotacji celowej MEN: Działania Innowacyjne w Systemie Oświaty.

Egzemplarz bezpłatny

Spis treści

Słowo wstępne	4
1. Podstawy programowe wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w szkole podstawowej	6
1.1. Zmiany w podstawach programowych (1999–2024)	7
1.2. Cel i zakres analizy podstaw programowych	19
2. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego	30
2.1. Ogólne informacje o podstawie programowej.....	30
2.2. Sylwetka absolwenta przedszkola	35
2.3. Opinie o podstawie programowej i kompetencjach dzieci.....	37
2.4. Rekomendacje zmian w podstawie programowej wychowania przedszkolnego	44
2.5. Inne rekomendacje nauczycieli i rodziców.....	47
3. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej	51
3.1. Ogólne informacje o podstawie programowej	54
3.2. I etap edukacyjny – klasy I–III	56
Sylwetka absolwenta III klasy szkoły podstawowej	59
Opinie o podstawie programowej i kompetencjach uczniów – I etap edukacyjny.....	66
Rekomendacje zmian w podstawie programowej kształcenia ogólnego – I etap edukacyjny.....	69
I etap edukacyjny – inne rekomendacje nauczycieli i rodziców.....	74
3.3. II etap edukacyjny – klasy IV–VIII	76
Sylwetka absolwenta szkoły podstawowej klasy IV–VIII.....	80
Opinie o podstawie programowej – II etap edukacyjny.....	106
Rekomendacje zmian w podstawie programowej kształcenia ogólnego – II etap edukacyjny	124
Opinie z indywidualnych wywiadów pogłębionych	125
Podsumowanie	131
Bibliografia	135

Słowo wstępne

Raport przedstawia wyniki analizy podstaw programowych wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w szkole podstawowej. Odpowiada m.in. na pytanie o kompetencje, jakie – w świetle zapisów rozporządzenia – mają absolwenci poszczególnych etapów edukacyjnych: przedszkola oraz klas III i VIII szkoły podstawowej. Wskazuje również, które kompetencje w opinii nauczycieli oraz rodziców dzieci i młodzieży wymagają więcej uwagi i wzmocnienia, w trosce nie tylko o lepsze przygotowanie absolwentów szkół do życia we współczesnym – złożonym i dynamicznie zmieniającym się – świecie, lecz także o lepszą efektywność nauki i bardziej płynne przechodzenie z jednego etapu edukacyjnego do kolejnego.

Analizie poddano dwie podstawy programowe: wychowania przedszkolnego, określoną w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 14 lutego 2017 r.¹, oraz kształcenia ogólnego w szkole podstawowej, która na mocy rozporządzenia Ministra Edukacji z 28 czerwca 2024 r. zaczęła obowiązywać 1 września 2024 r.². W trakcie prac skupiono się na zapisach podstawy programowej kształcenia ogólnego w szkole podstawowej dla uczniów bez orzeczeń o niepełnosprawności intelektualnej w stopniu umiarkowanym lub znacznym.

W trakcie analizy korzystano z odpowiednich aktów prawnych, komentarzy do nich oraz poradników metodycznych dla nauczycieli. Pomocniczymi źródłami informacji na temat podstaw programowych oraz sylwetki absolwenta kolejnych etapów edukacyjnych były:

- wnioski ze spotkań z udziałem szerokiego grona nauczycieli oraz pracowników fundacji i stowarzyszeń na co dzień wspierających edukację dzieci i młodzieży;
- opinie pozyskane w trakcie rozmów z nauczycielami (w tym wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej), dyrektorami przedszkoli i szkół podstawowych, rodzicami uczniów w różnym wieku. Wywiady były prowadzone w lipcu i sierpniu 2024 r. Należy

¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. 2017 poz. 356).

² Rozporządzenie Ministra Edukacji z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. 2024 poz. 996). Rozporządzenie weszło w życie z dniem 1 września 2024 r. Rozporządzenie to nie wprowadza zmian do podstawy programowej wychowania przedszkolnego obowiązującej od 1 września 2017 r.

zaznaczyć, że pozyskane opinie nauczycieli i rodziców będą pogłębiane w toku konsultacji społecznych wstępnego profilu absolwenta. Raport odwołuje się także do głosów rodziców i nauczycieli, które pojawiły się w badaniach jakościowych prowadzonych na zlecenie wydawnictw edukacyjnych. Wnioski z tych badań przekazała IBE Polska Izba Książki;

- wyniki ankiet, które IBE udostępniło nauczycielom 4 lipca 2024 r. Odpowiedzi na pytania ujęte w ankietach udzieliło łącznie ok. 1260 osób, w tym nauczycieli i rodziców.

Raport składa się z trzech części. Rozdział 1 zawiera najważniejsze informacje o podstawach programowych, m.in. ich genezę, definicję, rolę w organizacji wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w szkole podstawowej. Omawia też zmiany, jakie zachodziły w podstawach programowych w ciągu ostatnich 25 lat, dotyczące np. budowy dokumentu, celów kształcenia, sposobu formułowania wymagań edukacyjnych. Rozdział 2 mówi o podstawie programowej wychowania przedszkolnego. Wskazuje, jakie kompetencje ma mieć w świetle dokumentów absolwent przedszkola. Na podstawie wniosków z ankiet oraz rozmów z rodzicami i nauczycielami wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej szkicuje najważniejsze umiejętności, do jakich warto przywiązać większą niż dotąd wagę. Mówi o trudnościach, z jakimi najczęściej mierzą się uczniowie rozpoczynający edukację w szkole podstawowej. Oprócz rekomendacji dotyczących wiedzy, umiejętności i postaw, które mogłyby się znaleźć w nowej podstawie programowej, przedstawia także propozycje innych zmian, których wprowadzenie warto rozważyć, by przedszkole było bliższe oczekiwaniom rodziców i nauczycieli. Rozdział 3 poświęcony jest podstawie programowej kształcenia ogólnego w szkole podstawowej. Przedstawia wnioski odnoszące się do I i II etapu edukacyjnego (tj. klas I–III oraz IV–VIII). Czerpie z wyników analizy zapisów podstawy programowej oraz porównania ich z zestawem umiejętności kluczowych i przekrojowych ujętych w Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030. Odwołuje się także do opinii nauczycieli i rodziców m.in. na temat: podstawy programowej (np. jej budowy, czytelności, obszerności, ogólności), kompetencji, które szkoła powinna kształtować i wzmacniać, propozycji zmian wykraczających poza podstawę programową, dotyczących np. oceniania uczniów, metod nauczania, tematyki oczekiwanych szkoleń dla nauczycieli.

1. Podstawy programowe wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w szkole podstawowej

W Polsce do końca lat 80. XX w. funkcjonował scentralizowany system oświaty. Obowiązywały jednolite dla wszystkich programy nauczania. Zawierały one wskazówki dotyczące treści nauczania realizowanych w ramach poszczególnych przedmiotów szkolnych. O organizacji procesu dydaktycznego decydował nauczyciel. Przemiany społeczno-polityczne w Polsce po 1989 r. doprowadziły do zmiany systemu oświaty. Zarządzeniem nr 23 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 1992 r. wprowadzono minimum programowe przedmiotów ogólnokształcących w szkołach podstawowych³. Najważniejszą jednak zmianą była decentralizacja, a jednym z jej efektów – pierwsza podstawa programowa kształcenia ogólnego, określona w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 15 lutego 1999 r.⁴. Podstawa programowa została wprowadzona jako element reformy systemu edukacji, realizowanej w ramach czterech wielkich reform, obok reformy administracyjnej, emerytalnej i zdrowotnej. Istnienie podstaw programowych uregulował art. 22 ust. 2 ustawy z 7 września 1991 r. o systemie oświaty⁵, mówiący, że minister właściwy do spraw oświaty i wychowania ma ogłaszać rozporządzenia regulujące m.in. kwestie programów nauczania, minimum programowe wychowania przedszkolnego i minimum programowe przedmiotów obowiązkowych. Podstawa programowa kształcenia ogólnego każdorazowo wydawana jest przez ministra właściwego do spraw oświaty i wychowania, na podstawie dyspozycji zawartej w ustawie. Do 2017 r. znajdowała się ona w ustawie z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. Reforma edukacji, zapoczątkowana w 2016 r., przeniósła dyspozycję do ustawy z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe⁶. Zgodnie z art. 47 ust. 1 ustawy Prawo oświatowe minister właściwy ds. oświaty i wychowania określa podstawy programowe w drodze rozporządzenia, „uwzględniając w szczególności zestawy celów kształcenia i treści nauczania, umiejętności uczniów, a także zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły, odpowiednio do poszczególnych etapów edukacyjnych”.

³ Zarządzenie nr 23 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 1992 r. (Dz. Urz. MEN nr 5 poz. 25).

⁴ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego (Dz. U. 1999 nr 14 poz. 129).

⁵ Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. 1991 nr 95 poz. 425).

⁶ Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. 2017 poz. 59).

Definicję podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego dla poszczególnych typów szkół ustala art. 4 pkt 24 ustawy Prawo oświatowe. Zgodnie z nią obejmuje ona:

1. obowiązkowe zestawy celów kształcenia i treści nauczania, opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które ma posiadać uczeń kończący określony etap edukacyjny,
2. zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły, które mają być uwzględniane w programach nauczania i w trakcie realizacji zajęć z wychowawcą oraz umożliwiać ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych,
3. warunki i sposób realizacji podstawy programowej⁷.

1.1. Zmiany w podstawach programowych (1999–2024)

Podstawy programowe wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w szkołach podstawowych są często zmieniane. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 15 lutego 1999 r. ustaliło podstawę programową kształcenia ogólnego dla sześcioletnich szkół podstawowych i gimnazjów oraz dla szkół ponadpodstawowych. Było ono kilkakrotnie zmieniane (w lipcu i grudniu 1999 r. oraz w 2001 r.). Rozporządzenie z 1 grudnia 1999 r. wprowadziło zmianę w tytule samego aktu prawnego – rozszerzyło go o podstawę programową wychowania przedszkolnego⁸. W rozporządzeniu z 4 stycznia 2001 r. dodany został załącznik zawierający podstawę programową kształcenia ogólnego uczniów z upośledzeniem umysłowym w stopniu umiarkowanym i znacznym w szkołach podstawowych i gimnazjach⁹.

21 maja 2001 r. Minister Edukacji Narodowej wydał rozporządzenie¹⁰ uchylające akt prawny z 15 lutego 1999 r. Następne rozporządzenie ukazało się 26 lutego 2002 r.¹¹. Oba dokumenty nie zmieniały treści dotyczących wychowania przedszkolnego i szkoły podstawowej.

⁷ Pełna ustawowa definicja podstawy programowej mówi, że obejmuje ona „obowiązkowe zestawy celów kształcenia i treści nauczania, w tym umiejętności, opisane w formie ogólnych i szczegółowych wymagań dotyczących wiedzy i umiejętności, które powinien posiadać uczeń po zakończeniu określonego etapu edukacyjnego, oraz zadania wychowawczo-profilaktyczne szkoły, uwzględniane odpowiednio w programach wychowania przedszkolnego, programach nauczania i podczas realizacji zajęć z wychowawcą, oraz umożliwiające ustalenie kryteriów ocen szkolnych i wymagań egzaminacyjnych, a także warunki i sposób realizacji tych podstaw programowych”.

⁸ Rozporządzenie z 1 grudnia 1999 r. zastąpiło Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 11 kwietnia 1992 r. w sprawie minimum programowego wychowania przedszkolnego oraz zestawu dopuszczonych do użytku programów wychowania przedszkolnego (M. P. 1992 nr 12 poz. 86).

⁹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 4 stycznia 2001 r. (Dz. U. 2001 nr 5 poz. 49).

¹⁰ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. (Dz. U. 2001 nr 61 poz. 624).

¹¹ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 26 lutego 2002 r. (Dz. U. 2002 nr 51 poz. 458).

23 grudnia 2008 r. Minister Edukacji Narodowej wydał rozporządzenie, które zastąpiło akt prawny obowiązujący od 2002 r.¹². Kolejne podstawy programowe były ogłaszane w 2012¹³ i 2017 r. Podstawa programowa z 2017 r. na nowo wyznaczała wymagania ogólne i szczegółowe wobec uczniów ośmioletnich szkół podstawowych. Z uwagi na zmianę systemu szkół (wygaszanie gimnazjów) musiała objąć część efektów uczenia się, które wcześniej były przypisane do III etapu edukacyjnego – gimnazjum. Ostatnia zmiana podstawy programowej miała miejsce 28 czerwca 2024 r. Jej nowa treść zaczęła obowiązywać 1 września 2024 r.

Tabela 1 przedstawia informacje na temat rozporządzeń z 1999 i 2008 r., w tym dotyczące struktury podstawy programowej, zapisów wyznaczających cele wychowania przedszkolnego i edukacji w szkole podstawowej. Tabela dotyczy rozporządzeń, które wprowadzały największe zmiany w obszarze wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w szkole podstawowej.

Tabela 1. Omówienie rozporządzeń w sprawie podstaw programowych wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w szkole podstawowej z 1999 i 2008 r.

Rozporządzenia z 15 lutego i 1 grudnia 1999 r.
<p>Wychowanie przedszkolne</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Wychowanie przedszkolne obejmuje wspomaganie rozwoju i wczesną edukację dzieci od trzeciego roku życia do rozpoczęcia nauki w I klasie szkoły podstawowej. ● Przedszkola tworzą warunki umożliwiające dziecku osiągnięcie „gotowości szkolnej” ● Celem wychowania przedszkolnego jest „wspomaganie i ukierunkowywanie rozwoju dziecka zgodnie z jego wrodzonym potencjałem ● Przedszkola mają wspierać także rodziców, w szczególności: pomagać w rozpoznawaniu możliwości rozwojowych dziecka i podjęciu wczesnej interwencji specjalistycznej; przekazywać bieżącą informację o postępach dziecka. ● Zadania realizowane w ramach wychowania przedszkolnego uporządkowano w 4 obszary edukacyjne (krótco opisane w punktach):

¹² Por. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. 2002 nr 51 poz. 458) oraz Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. 2009 nr 4 poz. 17).

¹³ Por. Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. 2012 poz. 977). Rozporządzenie było dwukrotnie zmieniane, w 2014 i 2016 r.

Rozporządzenia z 15 lutego i 1 grudnia 1999 r.

- I. Poznawanie i rozumienie siebie i świata, w tym: „Budzenie zaciekawienia otaczającym światem poprzez prowokowanie pytań i dostarczanie radości odkrywania”;
„Tworzenie sytuacji doskonalących pamięć, zdolność kojarzenia, umiejętność skupienia uwagi na rzeczach i osobach”;
- II. Nabywanie umiejętności poprzez działanie, w tym: „Wspieranie samodzielnych działań dziecka”; „Umożliwienie poznawania i stosowania różnych sposobów rozwiązywania zadań”;
- III. Odnajdywanie swojego miejsca w grupie rówieśniczej, wspólnocie, w tym: „Uczenie nawiązywania bliskiego, serdecznego kontaktu z innymi osobami”; „Uczenie sposobów radzenia sobie z własnymi emocjami, właściwego reagowania na przejawy emocji innych oraz kontrolowania zachowań”; „Tworzenie okazji do wymiany informacji, uczenie dyskusowania i dochodzenia do kompromisu”;
- IV. Budowanie systemu wartości, w tym: „Wykorzystywanie codziennych sytuacji do podejmowania prób samooceny i oceny zachowań innych”; „Stwarzanie okazji do dokonywania przez dziecko wyborów i zdawania sobie sprawy z ich konsekwencji”; „Rozwijanie poczucia odpowiedzialności poprzez samodzielne, dokładne i rzetelne wywiązywanie się z podejmowanych zadań, szacunku do pracy swojej i innych”.

Szkoła podstawowa

- Nadrzędnym celem działań edukacyjnych szkoły jest wszechstronny rozwój ucznia.
- Szkoła zapewnia uczniom w szczególności:
 - 1) naukę poprawnego i swobodnego wypowiedzania się, pisanie i czytanie ze zrozumieniem,
 - 2) poznawanie wymaganych pojęć i zdobywanie rzetelnej wiedzy na poziomie umożliwiającym co najmniej kontynuację na następnym etapie kształcenia,
 - 3) dochodzenie do rozumienia, a nie tylko pamięciowego opanowania przekazywanych treści,
 - 4) rozwijanie zdolności dostrzegania różnego rodzaju związków i zależności (przyczynowo-skutkowych, funkcjonalnych, czasowych, przestrzennych itp.),
 - 5) rozwijanie zdolności myślenia analitycznego i syntetycznego,
 - 6) przekazywanie wiadomości przedmiotowych w sposób integralny, prowadzący do lepszego rozumienia świata, ludzi i siebie,
 - 7) poznawanie zasad rozwoju osobowego i życia społecznego,
 - 8) poznawanie dziedzictwa kultury narodowej postrzeganej w perspektywie kultury europejskiej.

Rozporządzenia z 15 lutego i 1 grudnia 1999 r.

- Nauczyciele tworzą uczniom warunki do nabywania następujących umiejętności:
 - 1) planowania, organizowania i oceniania własnej nauki, przyjmowania za nią coraz większej odpowiedzialności,
 - 2) skutecznego porozumienia się w różnych sytuacjach, prezentacji własnego punktu widzenia i uwzględniania poglądów innych ludzi,
 - 3) efektywnego współdziałania w zespole i pracy w grupie, budowania więzi międzyludzkich,
 - 4) rozwiązywania problemów w sposób twórczy,
 - 5) poszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł oraz efektywnego posługiwania się technologią informacyjną,
 - 6) odnoszenia do praktyki zdobytej wiedzy,
 - 7) rozwijania sprawności umysłowych oraz osobistych zainteresowań,
 - 8) przyswajania sobie metod i technik negocjacyjnego rozwiązywania konfliktów i problemów społecznych.

- Nauczyciele powinni współdziałać na rzecz tworzenia w świadomości uczniów zintegrowanego systemu wiedzy, umiejętności i postaw. Integracji wiedzy nauczanej w szkole na różnych etapach kształcenia służy wprowadzenie:
 - 1) kształcenia zintegrowanego w klasach I–III szkoły podstawowej,
 - 2) bloków przedmiotowych – rozumianych jako zintegrowane nauczanie treści i umiejętności z różnych dziedzin wiedzy, realizowanych w toku jednolitych zajęć edukacyjnych,
 - 3) ścieżek edukacyjnych – rozumianych jako zestaw treści i umiejętności o istotnym znaczeniu wychowawczym, których realizacja może odbywać się w ramach nauczania różnych przedmiotów lub w postaci odrębnych zajęć. Od II etapu edukacyjnego 4 ścieżki edukacyjne o charakterze wychowawczo-dydaktycznym: edukacja prozdrowotna, edukacja ekologiczna, edukacja czytelnicza i medialna oraz wychowanie do życia w społeczeństwie, w tym: wychowanie do życia w rodzinie, wychowanie regionalne oraz wychowanie patriotyczne i obywatelskie.
Każda ścieżka edukacyjna jest krótko opisana za pomocą: kilku celów edukacyjnych, zadań szkoły, treści nauczania i osiągnięć uczniów.

Rozporządzenia z 15 lutego i 1 grudnia 1999 r.

- Edukacja szkolna obejmuje 3 etapy edukacyjne, o wyróżnionych celach, dostosowanych do okresów rozwojowych dziecka: etap I – klasy I–III szkoły podstawowej, etap II – klasy IV–VI szkoły podstawowej, etap III – gimnazjum.
- Każdy etap edukacyjny jest opisany za pomocą: celów edukacyjnych, zadań szkoły, treści nauczania i działań edukacyjnych.

I etap edukacyjny – klasy I–III

- Cele edukacyjne: wspomaganie wszechstronnego i harmonijnego rozwoju ucznia, w tym:
 - 1) umiejętności służących zdobywaniu wiedzy (czytania, pisania i rachowania),
 - 2) umiejętności nawiązywania i utrzymywania poprawnych kontaktów z innymi dziećmi, dorosłymi, z osobami niepełnosprawnymi, przedstawicielami innej narodowości i rasy itp.,
 - 3) poczucia przynależności do społeczności szkolnej, środowiska lokalnego, regionu i kraju,
 - 4) umiejętności działania w różnych sytuacjach szkolnych i pozaszkolnych,
 - 5) rozbudzania potrzeby kontaktu z przyrodą.
- Zadania szkoły:
 - 1) uświadamianie uczniom, że wspólnoty, takie jak: rodzina, środowisko lokalne i ojczyzna, stanowią wielką wartość w życiu każdego człowieka i że każdy ma wobec tych wspólnot obowiązki,
 - 2) uczenie zwyczajów, obyczajów i właściwych zachowań w środowisku rodzinnym, wobec kolegów szkolnych i nauczycieli,
 - 3) uczenie właściwych zachowań w stosunku do zwierząt i otaczającej przyrody,
 - 4) rozpoznanie poziomu sprawności warunkującego opanowanie przez uczniów podstawowych umiejętności: czytania, pisania, rachowania; odpowiednio do tego prowadzenie ćwiczeń usprawniających,
 - 5) kształtowanie właściwych nawyków higienicznych,
 - 6) zapoznanie dzieci z polską i światową klasyczną literaturą dziecięcą.

Rozporządzenia z 15 lutego i 1 grudnia 1999 r.

- Treści i działania edukacyjne (niektóre z listy obejmującej 55 zagadnień): „dom rodzinny – dziecko jako członek rodziny”; „szkoła – dziecko jako uczeń, kolega, przyjaciel”; „przyroda w otoczeniu dziecka”; „ojczyzna, jej symbole i święta narodowe; baśnie i legendy narodowe”; „rozmowy”; „czytanie ciche ze zrozumieniem”; „pisanie liter, łączenie liter w sylaby, pisanie wyrazów, zdań”; „liczenie (przeliczanie przedmiotów, niezależność liczby przedmiotów od sposobów ich przeliczania, porównywanie liczebności zbiorów”; „mierzenie, ważenie, obliczenia pieniężne, kalendarz”; „poznawanie własnego ciała”; „podobieństwa i różnice między ludźmi, zrozumienie a tolerancja”; „żywność i żywienie”; „śpiew, gra na instrumentach, ruch z muzyką”; „gry i zabawy ruchowe oraz ćwiczenia fizyczne korygujące postawę ciała”.

II etap edukacyjny – klasy IV–VI

- Cele edukacyjne, zadania szkoły, treści nauczania i osiągnięcia uczniów są wskazane dla poszczególnych przedmiotów (a nie dla całego II etapu edukacyjnego).

Przykładowe zapisy:

Przedmiot: **matematyka.**

Cele edukacyjne: „rozwijanie rozumienia przez uczniów podstawowych pojęć arytmetyki i geometrii; rozwijanie pamięci, wyobraźni, myślenia abstrakcyjnego i logicznego rozumowania; rozwijanie umiejętności czytania i tworzenia tekstów w stylu matematycznym”.

Zadania szkoły: „kształtowanie umiejętności myślenia i formułowania wypowiedzi; rozwijanie umiejętności uczniów w zakresie rozumienia prostych tekstów sformułowanych w języku matematyki; rozwijanie umiejętności opisywania w języku matematyki prostych sytuacji; ułatwianie dostrzegania problemów i badania ich w konkretnych przypadkach przez prowadzenie prostych rozumowań matematycznych”.

Treści nauczania (niektóre): „liczby naturalne, dodawanie, odejmowanie, mnożenie i dzielenie liczb naturalnych, przykłady potęg; kolejność wykonywania działań; wielokrotności liczb naturalnych, cechy podzielności; zapisywanie treści prostych zadań w postaci równań pierwszego stopnia z jedną niewiadomą; rozwiązywanie prostych równań z jedną niewiadomą”.

Osiągnięcia (niektóre): „uzyskanie sprawności w prostym rachunku pamięciowym, szacowaniu wyników, stosowaniu algorytmów działań sposobem pisemnym, dokonywaniu obliczeń za pomocą kalkulatora; rozwiązywanie prostych zadań wymagających użycia liczb lub wykorzystania właściwości figur geometrycznych”.

Rozporządzenie z 23 grudnia 2008 r.

Ogólne

- Regulacja treści kształcenia w języku efektów kształcenia, poprzez określenie wymagań na koniec każdego etapu edukacyjnego (pierwszy krok do wypełnienia Zalecenia Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 23 kwietnia 2008 r. w sprawie ustanowienia europejskich ram kwalifikacji dla uczenia się przez całe życie).
- Niektóre inne cele rozporządzenia: rozwijanie kompetencji kluczowych (porozumiewanie się w języku ojczystym, porozumiewanie się w językach obcych, kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne, kompetencje informatyczne, kompetencje społeczne i obywatelskie, umiejętność uczenia się, rozwiązywania problemów w twórczy sposób, inicjatywność i przedsiębiorczość, świadomość i ekspresja kulturalna), lepsze wyniki polskich uczniów w badaniach PISA.
- W uzasadnieniu do rozporządzenia odwołanie się do wyników badań edukacyjnych („największą słabością kształcenia ogólnego w polskim systemie oświaty jest niedostateczne rozwijanie umiejętności samodzielnego myślenia uczniów”).
- Podstawa opracowana przez zespół ponad 100 ekspertów, złożony z przedstawicieli świata nauki, nauczycieli, metodyków i pracowników systemu egzaminacyjnego.
- Podstawa programowa była szeroko konsultowana: zgromadzono ponad 2,5 tysiąca opinii oraz ponad 200 recenzji sporządzonych na zamówienie MEN przez ekspertów poszczególnych dziedzin.

Wychowanie przedszkolne

- Przedszkola pełnią funkcje opiekuńcze, wychowawcze i kształcące. Zapewniają dzieciom możliwość wspólnej zabawy i nauki w warunkach bezpiecznych, przyjaznych i dostosowanych do ich potrzeb rozwojowych.
- Podstawa programowa wskazuje:
 - 1) cele wychowania przedszkolnego;
 - 2) obszary działalności edukacyjnej przedszkola. Każdy z nich uzupełnia krótka lista umiejętności i wiadomości, które powinny mieć dzieci kończące przedszkole (obejmująca od 2 do 7 pozycji);
 - 3) zalecane warunki i sposób realizacji.

Rozporządzenie z 23 grudnia 2008 r.

- 10 celów wychowania przedszkolnego:
 - 1) wspomaganie dzieci w rozwijaniu uzdolnień oraz kształtowanie czynności intelektualnych potrzebnych im w codziennych sytuacjach i w dalszej edukacji,
 - 2) budowanie systemu wartości, w tym wychowywanie dzieci tak, żeby lepiej orientowały się w tym, co jest dobre, a co złe,
 - 3) kształtowanie u dzieci odporności emocjonalnej koniecznej do racjonalnego radzenia sobie w nowych i trudnych sytuacjach, w tym także do łagodnego znoszenia stresów i porażek,
 - 4) rozwijanie umiejętności społecznych dzieci, które są niezbędne w poprawnych relacjach z dziećmi i dorosłymi,
 - 5) stwarzanie warunków sprzyjających wspólnej i zgodnej zabawie oraz nauce dzieci o zróżnicowanych możliwościach fizycznych i intelektualnych,
 - 6) troska o zdrowie dzieci i ich sprawność fizyczną; zachęcanie do uczestnictwa w zabawach i grach sportowych,
 - 7) budowanie dziecięcej wiedzy o świecie społecznym, przyrodniczym i technicznym oraz rozwijanie umiejętności prezentowania swoich przemyśleń w sposób zrozumiały dla innych,
 - 8) wprowadzenie dzieci w świat wartości estetycznych i rozwijanie umiejętności wypowiedzania się poprzez muzykę, małe formy teatralne oraz sztuki plastyczne,
 - 9) kształtowanie u dzieci poczucia przynależności społecznej (do rodziny, grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej) oraz postawy patriotycznej,
 - 10) zapewnienie dzieciom lepszych szans edukacyjnych poprzez wspieranie ich ciekawości, aktywności i samodzielności, a także kształtowanie tych wiadomości i umiejętności, które są ważne w edukacji szkolnej.

Rozporządzenie z 23 grudnia 2008 r.

- 15 obszarów działalności edukacyjnej przedszkola, takich jak:
 - 1) kształtowanie umiejętności społecznych dzieci: porozumiewanie się z dorosłymi i dziećmi, zgodne funkcjonowanie w zabawie i w sytuacjach zadaniowych,
 - 2) kształtowanie czynności samoobsługowych, nawyków higienicznych i kulturalnych. Wdrażanie dzieci do utrzymywania ładu i porządku,
 - 3) wspomaganie rozwoju mowy dzieci,
 - 4) wspieranie dzieci w rozwijaniu czynności intelektualnych, które stosują w poznawaniu i rozumieniu siebie i swojego otoczenia,
 - 5) wychowanie zdrowotne i kształtowanie sprawności fizycznej dzieci,
 - 6) wdrażanie dzieci do dbałości o bezpieczeństwo własnych oraz innych,
 - 7) wychowanie przez sztukę – muzyka, śpiew, pląsy i taniec,
 - 8) wychowanie dla poszanowania roślin i zwierząt,
 - 9) wspomaganie rozwoju intelektualnego dzieci wraz z edukacją matematyczną,
 - 10) kształtowanie gotowości do nauki czytania i pisania.
- Łącznie w poszczególnych obszarach edukacyjnych 61 efektów uczenia się, które ma osiągnąć dziecko kończące przedszkole i rozpoczynające naukę w szkole podstawowej. Przykładowe zapisy dotyczące umiejętności i wiadomości: „obdarza uwagę dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują”; „grzecznie zwraca się do innych w domu, w przedszkolu, na ulicy”; „samodzielnie ubiera się i rozbiera, dba o osobiste rzeczy i nie naraża ich na zgubienie lub kradzież”; „potrafi wymienić zmiany zachodzące w życiu roślin i zwierząt w kolejnych porach roku; wie, w jaki sposób człowiek może je chronić i pomóc im, np. przetrwać zimę”; „rozdziela stronę lewą i prawą, określa kierunki i ustala położenie obiektów w stosunku do własnej osoby, a także w odniesieniu do innych obiektów”.

Rozporządzenie z 23 grudnia 2008 r.

- Wśród zalecanych warunków i sposobów realizacji podstawy programowej znajdują się m.in. zapisy akcentujące znaczenie współpracy nauczycieli z rodzicami: „W trosce o jednolite oddziaływanie wychowawcze, nauczyciele: [...] zapoznają rodziców z podstawą programową [...] i włączają ich do kształtowania u dziecka określonych tam wiadomości i umiejętności; informują rodziców o sukcesach i kłopotach dzieci, a także włączają ich do wspierania osiągnięć rozwojowych dzieci i łagodzenia trudności, na jakie natrafiają”. Nauczycielom wychowania przedszkolnego zaleca się także znajomość podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkół podstawowych w zakresie I etapu edukacyjnego.

Szkoła podstawowa

- Celem kształcenia ogólnego w szkole podstawowej jest: 1) przyswojenie przez uczniów podstawowego zasobu wiadomości na temat faktów, zasad, teorii i praktyki, dotyczących przede wszystkim tematów i zjawisk bliskich doświadczeniom uczniów; 2) zdobycie przez uczniów umiejętności wykorzystywania posiadanych wiadomości podczas wykonywania zadań i rozwiązywania problemów; 3) kształtowanie u uczniów postaw warunkujących sprawne i odpowiedzialne funkcjonowanie we współczesnym świecie.
- Lista 7 najważniejszych umiejętności zdobywanych w szkole podstawowej:
 - 1) czytanie – rozumiane zarówno jako prosta czynność, jak i jako umiejętność rozumienia, wykorzystywania i przetwarzania tekstów w zakresie umożliwiającym zdobywanie wiedzy, rozwój emocjonalny, intelektualny i moralny oraz uczestnictwo w życiu społeczeństwa,
 - 2) myślenie matematyczne – umiejętność korzystania z podstawowych narzędzi matematyki w życiu codziennym oraz prowadzenia elementarnych rozumowań matematycznych,
 - 3) myślenie naukowe – umiejętność formułowania wniosków opartych na obserwacjach empirycznych dotyczących przyrody i społeczeństwa,
 - 4) umiejętność komunikowania się w języku ojczystym i w języku obcym, zarówno w mowie, jak i w piśmie,
 - 5) umiejętność posługiwania się nowoczesnymi technologiami informacyjno-komunikacyjnymi, w tym także dla wyszukiwania i korzystania z informacji,
 - 6) umiejętność uczenia się jako sposób zaspokajania naturalnej ciekawości świata, odkrywania swoich zainteresowań i przygotowania do dalszej edukacji,
 - 7) umiejętność pracy zespołowej.

Rozporządzenie z 23 grudnia 2008 r.

- Opis zadań szkoły podstawowej, wskazujący na znaczenie: kształcenia umiejętności posługiwania się językiem polskim; przygotowania uczniów do życia w społeczeństwie informacyjnym („nauczyciele powinni stwarzać uczniom warunki do nabywania umiejętności wyszukiwania, porządkowania i wykorzystywania informacji z różnych źródeł, z zastosowaniem technologii informacyjno-komunikacyjnych, na zajęciach z różnych przedmiotów”); edukacji zdrowotnej; kształtowania u uczniów postaw sprzyjających ich dalszemu rozwojowi indywidualnemu i społecznemu, takich jak: uczciwość, wiarygodność, odpowiedzialność, wytrwałość, poczucie własnej wartości, szacunek dla innych ludzi, ciekawość poznawcza, kreatywność, przedsiębiorczość, kultura osobista, gotowość do uczestnictwa w kulturze, podejmowaniu inicjatyw oraz do pracy zespołowej; zapobiegania wszelkiej dyskryminacji.
- Podstawa programowa obejmuje: 1) cele kształcenia w szkole podstawowej sformułowane w języku wymagań ogólnych, 2) treści nauczania oraz oczekiwane umiejętności uczniów w języku wymagań szczegółowych, 3) zalecane warunki i sposób realizacji, wśród których są m.in. objaśnienia celów edukacji polonistycznej czy matematycznej, wskazówki dotyczące prowadzenia poszczególnych zajęć, zapisy mające ukierunkować nauczycieli podczas ich pracy z uczniami.

I etap edukacyjny – edukacja wczesnoszkolna

- Edukacja wczesnoszkolna opisana poprzez: zestaw celów kształcenia i wynikających z nich ogólnych zadań szkoły oraz wykaz wiadomości i umiejętności ucznia kończącego klasę I i ucznia kończącego klasę III.
- Cel edukacji wczesnoszkolnej: wspomaganie dziecka w rozwoju intelektualnym, emocjonalnym, społecznym, etycznym, fizycznym i estetycznym. Ważne jest również takie wychowanie, aby dziecko w miarę swoich możliwości było przygotowane do życia w zgodzie z samym sobą, ludźmi i przyrodą. Należy zadbać o to, aby dziecko odróżniało dobro od zła, było świadome przynależności społecznej (do rodziny, grupy rówieśniczej i wspólnoty narodowej) oraz rozumiało konieczność dbania o przyrodę. Jednocześnie dąży się do ukształtowania systemu wiadomości i umiejętności potrzebnych dziecku do poznawania i rozumienia świata, radzenia sobie w codziennych sytuacjach oraz do kontynuowania nauki w klasach IV–VI szkoły podstawowej.

Rozporządzenie z 23 grudnia 2008 r.

- Treści nauczania uporządkowane w 11 bloków tematycznych, takich jak: edukacja polonistyczna, język obcy nowożytny, edukacja muzyczna, edukacja plastyczna, edukacja społeczna, edukacja przyrodnicza, edukacja matematyczna, zajęcia komputerowe, zajęcia techniczne, wychowanie fizyczne, etyka. W każdym bloku lista oczekiwanych umiejętności uczniów (od 3 do 19).
- Przykładowe zalecane warunki i sposób realizacji: dzieci mogą korzystać z zeszytów ćwiczeń najwyżej przez jedną czwartą czasu przeznaczanego na edukację matematyczną; wiedza przyrodnicza nie może być kształtowana wyłącznie na podstawie pakietów edukacyjnych, informacji z internetu oraz z innych tego typu źródeł. Edukacja przyrodnicza powinna być realizowana także w naturalnym środowisku poza szkołą. W sali lekcyjnej powinny być kąciaki przyrody); każde dziecko jest uzdolnione. Nauczyciel ma odkryć te uzdolnienia i je rozwijać. W trosce o to, aby dzieci odczuwały satysfakcję z działalności twórczej, trzeba stwarzać im warunki do prezentowania swych osiągnięć, np. muzycznych, wokalnych, recytatorskich, tanecznych, sportowych, konstrukcyjnych.

II etap edukacyjny – klasy IV–V

- Brak odrębnego celu II etapu edukacyjnego. Cele kształcenia – wymagania ogólne są wskazane dla poszczególnych przedmiotów, np. języka polskiego, muzyki, plastyki, przyrody, matematyki.
- Do każdego przedmiotu są też przypisane treści nauczania – wymagania szczegółowe. Najczęściej są one uporządkowane według obszarów wskazanych w wymaganiach ogólnych.
- Zalecane warunki i sposób realizacji także są przypisane do poszczególnych przedmiotów. Zawierają informacje dodatkowe np. o zadaniach nauczyciela danego przedmiotu.
- Wyodrębniony został dodatkowy przedmiot „Wychowanie do życia w rodzinie”, którego treści nauczania były w dotychczas obowiązującej podstawie uwzględniono jedynie w ramach ścieżki edukacyjnej „Wychowanie do życia w społeczeństwie”.
- Elementy edukacji medialnej przeznaczone zostały do realizacji przez wszystkich nauczycieli w ramach prowadzonych zajęć.
- Zagadnienia z zakresu edukacji ekologicznej i prozdrowotnej przypisano do przyrody oraz wychowania fizycznego.

Rozporządzenie z 23 grudnia 2008 r.

- Wychowanie do życia w społeczeństwie (moduły edukacja regionalna – dziedzictwo kulturowe w regionie oraz wychowanie patriotyczne i obywatelskie) miały być realizowane w ramach przedmiotów historia i społeczeństwo, język polski, plastyka i muzyka.

Źródło: opracowanie własne na podstawie odpowiednich rozporządzeń oraz uzasadnień do nich.

Na przestrzeni lat struktura podstaw programowych zmieniała się nieznacznie. Odnaleźć w nich można zapisy o charakterze ogólnym, omawiające zadania i cele wychowania przedszkolnego oraz nauki w szkole podstawowej, i szczegółowym, wskazujące treści nauczania i osiągnięcia uczniów kolejnych etapów edukacyjnych. W 2008 r. w podstawach programowych po raz pierwszy treści kształcenia zapisano za pomocą efektów uczenia się. Pojawił się także dodatkowy komentarz omawiający warunki i sposób realizacji podstawy programowej, mający pomagać nauczycielom w ich codziennej pracy. Podstawa programowa z 2008 r. odeszła także od grupowania wybranych treści nauczania w ścieżki edukacyjne, które – jak objaśniało rozporządzenie z 1999 r. – stanowiły zestaw wiadomości i umiejętności o istotnym znaczeniu wychowawczym i których realizacja mogła się odbywać w ramach nauczania różnych przedmiotów lub w postaci odrębnych zajęć.

Od 1999 r. zmianom ulegały również szczegółowe treści kształcenia. Niejednokrotnie były one tworzone od nowa, z pominięciem poprzednich zapisów. Niektóre z tych zmian były szeroko komentowane, np. w przypadku języka polskiego i zmieniającej się każdorazowo listy lektur. Inne nie budziły ciekawości opinii publicznej.

1.2. Cel i zakres analizy podstaw programowych

Szczegółowej analizie poddano dwie podstawy programowe:

- 1) wychowania przedszkolnego, określoną w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej z 14 lutego 2017 r.;
- 2) kształcenia ogólnego w szkole podstawowej, która na mocy rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 28 czerwca 2024 r. zaczęła obowiązywać 1 września 2024 r.

Analiza podstaw programowych wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w szkole podstawowej miała dostarczyć odpowiedzi w szczególności na następujące pytania:

- 1) w jaki dokładnie sposób są uporządkowane informacje w podstawach programowych,
- 2) czy zapisy ujęte w poszczególnych blokach podstaw programowych stanowią spójną całość i są czytelne,
- 3) jak wiele zapisów ogólnych i szczegółowych obejmują podstawy programowe,
- 4) które z kompetencji kluczowych (określonych w zaleceniu Rady Unii Europejskiej z 22 maja 2018 r.) i przekrojowych (ujętych w Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030) najczęściej pojawiają się w zapisach podstawy programowej, a które najrzadziej,
- 5) jakie kompetencje kluczowe i przekrojowe mają mieć w świetle podstaw programowych absolwenci kolejnych etapów kształcenia (po zakończeniu: przedszkola, klasy III i klasy VIII szkoły podstawowej¹⁴).

W trakcie analizy korzystano z odpowiednich aktów prawnych, komentarzy do nich oraz poradników metodycznych dla nauczycieli. Pomocniczymi źródłami informacji na temat budowy, kompletności, czytelności i trafności zapisów podstaw programowych były:

- wnioski ze spotkań z udziałem szerokiego grona nauczycieli oraz pracowników fundacji i stowarzyszeń na co dzień wspierających edukację dzieci i młodzieży, a także z wywiadów grupowych i indywidualnych prowadzonych przez IBE z nauczycielami (w tym wychowania przedszkolnego i edukacji wczesnoszkolnej), dyrektorami przedszkoli i szkół podstawowych, rodzicami uczniów w różnym wieku;
- wyniki ankiet przeprowadzonych przez IBE w okresie 4–31 lipca 2024 r. wśród:
 - 1) nauczycieli wychowania przedszkolnego, 2) nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej,
 - 3) nauczycieli prowadzących kształcenie w klasach IV–VIII szkoły podstawowej,
 - 4) nauczycieli szkół ponadpodstawowych, 5) rodziców dzieci, które w roku szkolnym 2023/2024 były uczniami klas I–III, 6) rodziców uczniów klas IV–VIII szkoły podstawowej,
 - 7) rodziców uczniów szkół ponadpodstawowych¹⁵.

¹⁴ W trakcie analizy – w trosce o uzyskanie ewentualnych rekomendacji zmian także w podstawie programowej dla edukacji wczesnoszkolnej – celowo skupiano się odrębnie na celach i sylwetkach absolwenta obu etapów edukacyjnych realizowanych w szkole podstawowej.

¹⁵ Szerzej patrz: strona internetowa z informacjami o projekcie IBE, w ramach którego toczą się prace nad tzw. profilem absolwenta ([link](#)).

Na użytek prac nad analizą podstaw programowych – czerpiąc z zalecenia Rady UE w sprawie kompetencji kluczowych oraz Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030 (części ogólnej i szczegółowej) – opracowano katalog 15 kompetencji (por. tabela 2)¹⁶. Obejmuje on:

- kompetencje kluczowe (podstawowe), których – jak mówi zalecenie Rady – „wszyscy potrzebują do samorealizacji i rozwoju osobistego, zatrudnienia, włączenia społecznego, zrównoważonego stylu życia, udanego życia w pokojowych społeczeństwach, kierowania życiem w sposób prozdrowotny i aktywnego obywatelstwa. Kompetencje kluczowe rozwija się począwszy od wczesnego dzieciństwa przez całe dorosłe życie, za pomocą uczenia się formalnego, pozaformalnego i nieformalnego, [...] w tym w rodzinie, szkole, miejscu pracy, sąsiedztwie i innych społecznościach”;
- kompetencje przekrojowe (o charakterze ogólnym, uniwersalne), które – jak objaśnia Zintegrowana Strategia Umiejętności – mają zastosowanie w wielu zawodach, stanowią podstawę do rozwijania pozostałych umiejętności, „dzięki swojej uniwersalności ułatwiają funkcjonowanie w warunkach niepewności, w czasach, w których dynamiczne zmiany technologiczne skutkują szybkimi zmianami standardów kwalifikacji i kompetencji zawodowych” (ZSU – część ogólna, s. 16).

Do każdej kompetencji przypisano krótką definicję (zgodną z zapisami ww. dokumentów) oraz słowa kluczowe, ułatwiające ocenę, której kompetencji odpowiada dany zapis podstawy programowej.

¹⁶ Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 czerpie z zalecenia Rady UE w sprawie kompetencji kluczowych. Zamiast jednak o kompetencjach kluczowych mówi o umiejętnościach podstawowych. Zalicza do nich umiejętności: 1) rozumienia i tworzenia informacji, 2) wielojęzyczności, 3) matematyczne, 4) w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii. ZSU – inaczej niż zalecenie Rady – kompetencje: cyfrowe; osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się; obywatelskie; w zakresie przedsiębiorczości oraz w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej przypisuje do katalogu umiejętności przekrojowych, a nie podstawowych. Przyjmuje jednak takie samo ich rozumienie. Szerzej patrz: Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (część ogólna), s. 16 oraz Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (część szczegółowa), s. 4, 57–59.

Tabela 2. Katalog kompetencji, którym posługiwano się w trakcie analizy podstaw programowych

Lp.	Kompetencja	Definicja	Słowa kluczowe
1.	rozumienie i tworzenie informacji	<p>zdolność identyfikowania, rozumienia, wyrażania, tworzenia i interpretowania pojęć, czuć, faktów i opinii w mowie i piśmie</p> <p>zdolność skutecznego komunikowania się i porozumiewania się z innymi osobami, we właściwy i kreatywny sposób</p>	<p>rozumienie czytanego tekstu</p> <p>pisanie</p> <p>rozumienie cudzej wypowiedzi ustnej, tworzenie własnej wypowiedzi ustnej</p> <p>znajomość słownictwa, gramatyki funkcjonalnej i funkcji języka</p> <p>znajomość tekstów literackich</p> <p>korzystanie z różnych źródeł informacji</p> <p>ocena informacji</p> <p>argumentowanie</p> <p>konstruktywny dialog</p> <p>zainteresowanie interakcją z innymi</p> <p>dyskusja</p>
2.	wielojęzyczność	<p>zdolność do prawidłowego i skutecznego korzystania z różnych języków w celu porozumiewania się</p> <p>zdolność rozumienia, wyrażania i interpretowania pojęć, myśli, uczuć, faktów i opinii w mowie i piśmie w odpowiednim zakresie kontekstów społecznych i kulturowych</p>	<p>znajomość słownictwa i gramatyki funkcjonalnej różnych języków</p> <p>komunikacja za pomocą różnych języków (w mowie i na piśmie)</p> <p>uczenie się w różny sposób (formalny, pozaformalny, nieformalny)</p> <p>ciekawość innych kultur</p>

Lp.	Kompetencja	Definicja	Słowa kluczowe
3.	matematyczne	<p>zdolność rozwijania i wykorzystywania myślenia i postrzegania matematycznego do rozwiązywania problemów w codziennych sytuacjach</p> <p>zdolność i chęć wykorzystywania matematycznych sposobów myślenia (myślenie logiczne i przestrzenne) oraz prezentacji (wzory, modele, konstrukty, wykresy, tabele)</p>	<p>liczenie</p> <p>znajomość miar i podstawowych operacji</p> <p>umiejętności finansowe</p> <p>korzystanie ze statystyk i wykresów</p> <p>szacunek dla prawdy</p> <p>logika</p> <p>argumentowanie</p>
4.	w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii	<p>zdolność i chęć wyjaśniania świata przyrody z wykorzystaniem istniejącego zasobu wiedzy i stosowanych metod, w tym obserwacji i eksperymentów</p> <p>rozumienie zmian powodowanych przez działalność człowieka oraz rozumienie swojej odpowiedzialności jako obywatela</p>	<p>świat przyrody</p> <p>rola badań</p> <p>obserwacje</p> <p>weryfikowanie hipotez</p> <p>korzystanie z danych</p> <p>krytyczne myślenie</p> <p>ciekawość</p> <p>zrównoważony rozwój</p>

Lp.	Kompetencja	Definicja	Słowa kluczowe
5.	cyfrowe	umiejętność, krytyczne i odpowiedzialne korzystanie z technologii cyfrowych do celów uczenia się, pracy i udziału w społeczeństwie i interesowanie się nimi obejmują umiejętność korzystania z informacji i danych, komunikowanie się i współpracę, umiejętność korzystania z mediów, tworzenie treści cyfrowych (w tym programowanie), bezpieczeństwo (w tym komfort cyfrowy i kompetencje związane z cyberbezpieczeństwem), kwestie dotyczące własności intelektualnej, rozwiązywanie problemów i krytyczne myślenie	technologie cyfrowe korzystanie z różnych urządzeń, oprogramowania, sieci krytyczne podejście do wiarygodności informacji zarządzanie informacjami bezpieczeństwo w sieci

Lp.	Kompetencja	Definicja	Słowa kluczowe
6.	osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się	zdolność do autorefleksji, skutecznego zarządzania czasem i informacjami, konstruktywnej pracy z innymi osobami, zachowania odporności oraz zarządzania własnym uczeniem się i karierą zawodową zdolność radzenia sobie z niepewnością i złożonością świata, umiejętność uczenia się, wspierania swojego dobrostanu fizycznego i emocjonalnego, utrzymania zdrowia fizycznego i psychicznego oraz zdolność do prowadzenia prozdrowotnego i zorientowanego na przyszłość trybu życia, odczuwania empatii i zarządzania konfliktami we włączającym i wspierającym kontekście	autorefleksja zdrowie psychiczne i fizyczne uczenie się odporność umiejętność współpracy asertywność wytrwałość umiejętność komunikowania się praca zespołowa

Lp.	Kompetencja	Definicja	Słowa kluczowe
7.	obywatelskie	zdolność działania jako odpowiedzialni obywatele oraz pełnego uczestnictwa w życiu obywatelskim i społecznym, w oparciu o rozumienie pojęć i struktur społecznych, gospodarczych, prawnych i politycznych, a także wydarzeń globalnych i zrównoważonego rozwoju	odpowiedzialność umiejętność współdziałania europejskie wartości integracja europejska znajomość spraw współczesnych świadomość zmian klimatu świadomość zmian demograficznych różnorodność kultur krytyczne myślenie rozwiązywanie problemów konstruktywny udział w podejmowaniu decyzji znajomość roli i funkcji mediów demokracja kultura pokoju i braku przemocy odpowiedzialność za środowisko sprawiedliwość społeczna
8.	w zakresie przedsiębiorczości	między innymi zdolność wykorzystywania szans i pomysłów oraz przekształcania ich w wartość dla innych osób; przedsiębiorczość opiera się na kreatywności, krytycznym myśleniu i rozwiązywaniu problemów, podejmowaniu inicjatywy, wytrwałości oraz na zdolności do wspólnego działania służącego planowaniu projektów mających wartość kulturalną, społeczną lub finansową i zarządzaniu nimi	kreatywność strategiczne myślenie zdolność pracy samodzielnej i zespołowej podejmowanie decyzji negocjacje rozwiązywanie problemów podejmowanie inicjatyw poczucie sprawczości postawa proaktywna wytrwałość etyka

Lp.	Kompetencja	Definicja	Słowa kluczowe
9.	w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej	rozumienie sposobów kreatywnego wyrażania i komunikowania pomysłów i znaczeń w różnych kulturach, za pomocą różnych rodzajów sztuki i innych form kulturalnych, oraz poszanowanie dla tego procesu angażowanie się w rozumienie, rozwijanie i wyrażanie własnych pomysłów oraz odczuwanie swojego miejsca lub roli w społeczeństwie na wiele różnych sposobów i w wielu kontekstach	znajomość dziedzictwa kulturowego różnorodność kultur empatia szacunek kreatywność, twórczość otwartość ciekawość świata własność intelektualna
10.	w zakresie myślenia krytycznego i kompleksowego rozwiązywania problemów	gotowość do rozpatrywania w przemyślany sposób problemów i przedmiotów, które wchodzą w zakres doświadczenia; znajomość i umiejętność stosowania logicznych metod rozumowania i dociekania	wyrażanie własnych pomysłów otwartość na pomysły innych otwartość wobec różnorodności ciekawość świata logiczne myślenie dociekliwość odwoływanie się do doświadczeń
11.	w zakresie pracy zespołowej	umiejętność efektywnej pracy w grupach; praca dla osiągnięcia wspólnego celu; umiejętność osiągania kompromisu poprzez bycie elastycznym i otwartym na pomoc innym członkom zespołu oraz przyjęcie części odpowiedzialności za efekt wspólnej pracy i proces uczenia się	praca w grupach elastyczność otwartość umiejętność przyjmowania pomocy umiejętność osiągania kompromisu poczucie współodpowiedzialności

Lp.	Kompetencja	Definicja	Słowa kluczowe
12.	zdolność adaptacji do nowych warunków	szybkie adaptowanie się do nowych ról i obowiązków; umiejętność odnalezienia się w nowym zespole; umiejętność efektywnej pracy przy zmieniających się warunkach i priorytetach	adaptacja przyjmowanie nowych ról praca w zespole
13.	przywódcze	planowanie działań prowadzących do realizacji wyznaczonych celów; wykorzystanie umiejętności interpersonalnych w celu rozwiązywania problemów; skuteczna realizacja działań w dążeniu do celu; korzystanie z umiejętności innych osób w celu osiągnięcia wspólnego celu; odpowiedzialne działanie w interesie grupy, której jest się członkiem; organizacja i prowadzenie pracy zespołowej	planowanie organizacja pracy umiejętności interpersonalne rozwiązywanie problemów dążenie do celu odpowiedzialność działanie w interesie grupy
14.	związane z wielokulturowością	otwarta postawa, produktywna i autentyczna współpraca z innymi; odwoływanie się do kolektywnej mądrości grupy; pokonywanie różnic kulturowych i patrzenie na problemy z różnych perspektyw, w celu podniesienia innowacyjności i jakości pracy	otwartość umiejętność współpracy troska o jakość

Lp.	Kompetencja	Definicja	Słowa kluczowe
15.	związane z kreatywnością i innowacyjnością	zdolność do generowania, wyrażania lub stosowania nowych i wartościowych pomysłów, technik i perspektyw, także w formie współpracy; biegłość w wymyślaniu rozwiązań i odpowiedzi wykraczających poza schematy oraz eksplorowanie i eksperymentowanie z nowatorskimi i niekonwencjonalnymi podejściami w celu osiągnięcia wartościowych rezultatów	nowe pomysły projektowanie rozwiązań eksperymentowanie

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Zalecenia Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie, Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030 (części ogólnej i szczegółowej).

2. Podstawa programowa wychowania przedszkolnego

Aktualna podstawa programowa wychowania przedszkolnego obowiązuje od roku szkolnego 2017/2018. Zastąpiła zapisy, które były podstawą organizacji wychowania przedszkolnego od roku szkolnego 2009/2010¹⁷. Jak mówi komentarz do podstawy programowej Ośrodka Rozwoju Edukacji (ORE), konstrukcja podstawy programowej z 2017 r. „ma charakter ewolucyjny, nie burzy poprzednich dokumentów o podstawie programowej, ponieważ odnosi się bezpośrednio do trzech głównych źródeł: 1) istoty kształcenia zintegrowanego, zapoczątkowanego reformą w 1999 roku, dopełniając dokument stosownymi paradygmatami; 2) modelu zapisów w formie efektów kształcenia, wprowadzonego reformą w 2009 roku; 3) koncepcji całościowego kształcenia prof. Ryszarda Więckowskiego – twórcy pedagogiki wczesnoszkolnej” (s. 51).

Rozporządzenie Ministra Edukacji z 28 czerwca 2024 r. nie wprowadza zmian dotyczących wychowania przedszkolnego¹⁸.

2.1. Ogólne informacje o podstawie programowej

Podstawa programowa wychowania przedszkolnego wskazuje:

- 1) cel wychowania przedszkolnego – przedszkole ma umożliwiać dziecku „odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna”, wspierać je w osiągnięciu dojrzałości do podjęcia nauki w szkole podstawowej;
- 2) listę 17 zadań profilaktyczno-wychowawczych przedszkola, takich jak „tworzenie warunków umożliwiających dzieciom swobodny rozwój, zabawę i odpoczynek w poczuciu bezpieczeństwa”; „wspieranie samodzielnej dziecięcej eksploracji świata”; „wzmacnianie poczucia wartości, indywidualności i oryginalności dziecka oraz potrzeby tworzenia relacji osobowych i uczestnictwa w grupie”; „przygotowanie do rozumienia emocji, uczuć własnych i innych ludzi oraz dbanie o zdrowie psychiczne”; „wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie poziomu umożliwiającego podjęcie nauki w szkole”; „współdziałanie z rodzicami”,

¹⁷ Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typów szkół nie wprowadzało zmian w zakresie celów wychowania przedszkolnego.

¹⁸ Por. Rozporządzenie Ministra Edukacji z 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego..., *op. cit.*

3) osiągnięcia dzieci na koniec wychowania przedszkolnego, dotyczące czterech obszarów ich rozwoju: fizycznego (9 efektów uczenia się), emocjonalnego (11 efektów uczenia się), społecznego (9 efektów uczenia się) i poznawczego (23 efekty uczenia się). Przykładowe osiągnięcia przedstawia tabela 3.

Tabela 3. Wybrane osiągnięcia dziecka na koniec wychowania przedszkolnego

I. Fizyczny obszar rozwoju dziecka
Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:
<ul style="list-style-type: none"> ● zgłasza potrzeby fizjologiczne, samodzielnie wykonuje podstawowe czynności higieniczne
<ul style="list-style-type: none"> ● spożywa posiłki z użyciem sztućców, nakrywa do stołu i sprząta po posiłku
<ul style="list-style-type: none"> ● wykonuje czynności, takie jak: sprzątanie, pakowanie, trzymanie przedmiotów jedną ręką i oburącz, małych przedmiotów z wykorzystaniem odpowiednio ukształtowanych chwytów dłoni, używa chwytu pisarskiego podczas rysowania, kreślenia i pierwszych prób pisania
<ul style="list-style-type: none"> ● wykazuje sprawność ciała i koordynację w stopniu pozwalającym na rozpoczęcie systematycznej nauki czynności złożonych, takich jak czytanie i pisanie
II. Emocjonalny obszar rozwoju dziecka
Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:
<ul style="list-style-type: none"> ● rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem
<ul style="list-style-type: none"> ● przeżywa emocje w sposób umożliwiający mu adaptację w nowym otoczeniu, np. w nowej grupie dzieci, nowej grupie starszych dzieci, a także w nowej grupie dzieci i osób dorosłych
<ul style="list-style-type: none"> ● rozróżnia emocje i uczucia przyjemne i nieprzyjemne, ma świadomość, że odczuwają i przeżywają je wszyscy ludzie
<ul style="list-style-type: none"> ● zauważa, że nie wszystkie przeżywane emocje i uczucia mogą być podstawą do podejmowania natychmiastowego działania, panuje nad nieprzyjemną emocją, np. podczas czekania na własną kolej w zabawie lub innej sytuacji
<ul style="list-style-type: none"> ● dostrzega emocjonalną wartość otoczenia przyrodniczego jako źródła satysfakcji estetycznej

III. Społeczny obszar rozwoju dziecka

Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:

- przejawia poczucie własnej wartości jako osoby, wyraża szacunek wobec innych osób i przestrzegając tych wartości, nawiązuje relacje rówieśnicze
- posługuje się swoim imieniem, nazwiskiem, adresem
- używa zwrotów grzecznościowych podczas powitania, pożegnania, sytuacji wymagającej przeproszenia i przyjęcia konsekwencji swojego zachowania
- obdarza uwagą inne dzieci i osoby dorosłe
- komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, wykorzystując komunikaty werbalne i pozawerbalne; wyraża swoje oczekiwania społeczne wobec innego dziecka, grupy

IV. Poznawczy obszar rozwoju dziecka

Dziecko przygotowane do podjęcia nauki w szkole:

- wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą komunikatów pozawerbalnych: tańca, intencjonalnego ruchu, gestów, impresji plastycznych, technicznych, teatralnych, mimicznych, konstrukcji i modeli z tworzyw i materiału naturalnego
- odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości; byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych
- wykonuje własne eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom, nazywa je, tworzy żarty językowe i sytuacyjne, uważnie słucha i nadaje znaczenie swym doświadczeniom
- wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flaga, hymn), nazywa wybrane symbole związane z regionami Polski ukryte w podaniach, przysłowia, legendach, bajkach, np. o smoku wawelskim, orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej
- klasyfikuje przedmioty według: wielkości, kształtu, koloru, przeznaczenia, układa przedmioty w grupy, szeregi, rytmy, odtwarza układy przedmiotów i tworzy własne, nadając im znaczenie, rozróżnia podstawowe figury geometryczne (koło, kwadrat, trójkąt, prostokąt)
- eksperymentuje, szacuje, przewiduje, dokonuje pomiaru długości przedmiotów, wykorzystując np. dłoń, stopę, but

- rozumie bardzo proste polecenia w języku obcym nowożytnym i reaguje na nie; uczestniczy w zabawach, np. muzycznych, ruchowych, plastycznych, konstrukcyjnych, teatralnych; używa wyrazów i zwrotów mających znaczenie dla danej zabawy lub innych podejmowanych czynności; powtarza rymowanki i proste wierszyki, śpiewa piosenki w grupie; rozumie ogólny sens krótkich historyjek opowiadanych lub czytanych, gdy są wspierane np. obrazkami, rekwizytami, ruchem, mimiką, gestami

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej..., *op.cit.*

Dodatkowo podstawa programowa obejmuje 15-punktową listę warunków i sposobu jej realizacji. Przypomina ona nauczycielom m.in., że:

- bardzo ważna jest samodzielna zabawa dzieci,
- zabawy przygotowujące do nauki pisania liter prowadzić powinny jedynie do optymalizacji napięcia mięśniowego,
- przedszkole powinno być miejscem, w którym dziecko otrzyma pomoc w rozumieniu współczesnego dynamicznie zmieniającego się otoczenia,
- ważna jest organizacja zabawy, nauki i wypoczynku oparta na rytmie dnia, czyli powtarzających się systematycznie fazach, co daje dziecku poczucie bezpieczeństwa i spokoju,
- szczególne znaczenie dla budowy dojrzałości szkolnej mają zajęcia rytmiki oraz gimnastyki, ze szczególnym uwzględnieniem ćwiczeń zapobiegających wadom postawy.

Zapisy podstawy programowej wychowania przedszkolnego są podstawą informacji o gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej. Informację o gotowości dziecka do podjęcia nauki w szkole podstawowej wydaje się według wzoru nr 82 do Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 7 czerwca 2023 r. w sprawie świadectw, dyplomów państwowych i innych druków¹⁹.

Rozporządzenie z 2017 r. określające podstawę programową wychowania przedszkolnego:

- nie odwołuje się wprost do kompetencji kluczowych, o których mówi zalecenie Rady UE z 22 maja 2018 r.;

¹⁹ Por. Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 7 czerwca 2023 r. w sprawie świadectw, dyplomów państwowych i innych druków (Dz. U. 2023 poz. 1120).

- w miejsce 15 obszarów edukacyjnych opisanych w rozporządzeniu z 2008 r. proponuje 4 obszary rozwoju dzieci, na których mają się skupiać nauczyciele w toku wychowania przedszkolnego: fizyczny, emocjonalny, społeczny i poznawczy. W porównaniu z rozporządzeniem z 2008 r. pomija wiedzę i umiejętności dotyczące dbałości o bezpieczeństwo własne oraz innych;
- tak samo jak rozporządzenie z 2008 r. wskazuje efekty uczenia się, które ma osiągnąć każde dziecko kończące przedszkole (łącznie jest ich 52). W porównaniu z rozporządzeniem z 2008 r. wiele zapisów dotyczących wiedzy i umiejętności dzieci ma bardziej ogólny charakter. Przykładowe zapisy podstaw programowych wychowania przedszkolnego z 2008 i 2017 r. odnoszące się do niektórych umiejętności:

Rozporządzenie z 2008 r.	Rozporządzenie z 2017 r.
<p>obdarza uwagę dzieci i dorosłych, aby rozumieć to, co mówią i czego oczekują; grzecznie zwraca się do innych w domu, w przedszkolu, na ulicy</p>	<p>obdarza uwagę inne dzieci i osoby dorosłe</p>
<p>wie, że nie należy chwalić się bogactwem i nie należy dokuczać dzieciom, które wychowują się w trudniejszych warunkach, a także nie należy wyszydzać i szykanować</p>	<p>wczuwa się w emocje i uczucia osób z najbliższego otoczenia</p>
<p>rozpoznaje i nazywa zjawiska atmosferyczne charakterystyczne dla poszczególnych pór roku; podejmuje rozsądne decyzje i nie naraża się na niebezpieczeństwo wynikające z pogody, np. nie stoi pod drzewem w czasie burzy, nie zdejmuje czapki w mroźną pogodę wymienia rośliny i zwierzęta żyjące w różnych środowiskach przyrodniczych, np. na polu, na łące, w lesie</p> <p>potrafi wymienić zmiany zachodzące w życiu roślin i zwierząt w kolejnych porach roku; wie, w jaki sposób człowiek może je chronić i pomóc im, np. przetrwać zimę</p>	<p>posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, np. tęcza, deszcz, burza, opadanie liści z drzew, sezonowa wędrówka ptaków, kwitnienie drzew, zamarzanie wody, dotyczącymi życia zwierząt, roślin, ludzi w środowisku przyrodniczym, korzystania z dóbr przyrody, np. grzybów, owoców, ziół</p>

- wiele uwagi poświęca wspieraniu indywidualności dziecka i wzmocnieniu poczucia jego wartości. W mniejszym stopniu niż rozporządzenia z wcześniejszych lat mówi o umiejętności budowania relacji z innymi dziećmi i dorosłymi. W rozporządzeniu z 2008 r. kształtowanie umiejętności społecznych dzieci (w tym porozumiewania się z dorosłymi i dziećmi, zgodnego funkcjonowania w zabawie i sytuacjach zadaniowych) było pierwszym obszarem edukacyjnym, na którym mieli się skupiać nauczyciele w trakcie wychowania przedszkolnego;
- inaczej niż rozporządzenie z 2008 r. mówi o współpracy nauczycieli wychowania przedszkolnego z rodzicami. Zawiera ogólne zapisy zalecające nauczycielom, żeby informowali rodziców o postępach dziecka i zachęcali ich do współpracy w realizacji programu przedszkolnego;
- pomija rekomendację dla nauczycieli wychowania przedszkolnego, żeby w trosce o jak najlepsze przygotowanie dzieci do nauki w szkole zapoznawali się z zapisami podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej.

2.2. Sylwetka absolwenta przedszkola

W świetle zapisów podstawy programowej każde dziecko kończące przedszkole i przygotowane do podjęcia nauki w szkole przedstawia się i podaje swój adres zamieszkania. Samodzielnie wykonuje podstawowe czynności higieniczne. Samo się ubiera i rozbiera, spożywa posiłki. Nie ma lęku przed rozstaniem z rodzicami. Absolwent przedszkola rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje sobie radzić z ich przeżywaniem. W trudniejszych sytuacjach szuka wsparcia osoby dorosłej. Nawiązuje relacje rówieśnicze, współdziała w grupie. Respektuje zasady zabaw, szanuje emocje i potrzeby osób z najbliższego otoczenia. Komunikuje się z dziećmi i osobami dorosłymi, używa zwrotów grzecznościowych, mówi o swoich oczekiwaniach.

Absolwent przedszkola jest przygotowany do rozpoczęcia systematycznej nauki czynności złożonych: czytania i pisanie. Rozpoznaje litery, którymi zainteresował się podczas zabawy, oraz cyfry oznaczające liczby od 0 do 10, przelicza obiekty. Posiada elementarną wiedzę na temat swojego kraju i jego stolicy, symboli narodowych, legend, monet i banknotów, zjawisk przyrodniczych. Wskazuje zawody wykonywane przez rodziców lub inne bliskie mu osoby.

Niektóre z umiejętności, które osiąga absolwent przedszkola, dotyczą pewnego zakresu kompetencji kluczowych i przekrojowych. W podstawie programowej są ujęte efekty uczenia się, które dotyczą kompetencji:

- w zakresie rozumienia i tworzenia informacji (7 efektów uczenia się), np. „wyraża swoje rozumienie świata, zjawisk i rzeczy znajdujących się w bliskim otoczeniu za pomocą języka mówionego, posługuje się językiem polskim w mowie zrozumiałej dla dzieci i osób dorosłych, mówi płynnie, wyraźnie, rytmicznie, poprawnie wypowiada ciche i głośne dźwięki mowy, rozróżnia głoski na początku i końcu w wybranych prostych fonetycznie słowach”; „rozpoznaje litery, którymi jest zainteresowane na skutek zabawy i spontanicznych odkryć, odczytuje krótkie wyrazy utworzone z poznanych liter w formie napisów drukowanych dotyczące treści znajdujących zastosowanie w codziennej aktywności”;
- w zakresie wielojęzyczności (1 efekt uczenia się): „rozumie bardzo proste polecenia w języku obcym nowożytnym i reaguje na nie”;
- matematycznych (5 efektów uczenia się), np. „przelicza elementy zbiorów w czasie zabawy, prac porządkowych, ćwiczeń i wykonywania innych czynności, posługuje się liczebnikami głównymi i porządkowymi, rozpoznaje cyfry oznaczające liczby od 0 do 10, eksperymentuje z tworzeniem kolejnych liczb, wykonuje dodawanie i odejmowanie w sytuacji użytkowej, liczy objekty, odróżnia liczenie błędne od poprawnego”;
- w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii (2 efekty uczenia się), np. „posługuje się pojęciami dotyczącymi zjawisk przyrodniczych, np. tęcza, deszcz, burza, opadanie liści z drzew, sezonowa wędrówka ptaków, kwitnienie drzew, zamarzanie wody, dotyczącymi życia zwierząt, roślin, ludzi w środowisku przyrodniczym, korzystania z dóbr przyrody, np. grzybów, owoców, ziół”;
- osobistych, społecznych i w zakresie umiejętności uczenia się (13 efektów uczenia się) np. „rozpoznaje i nazywa podstawowe emocje, próbuje radzić sobie z ich przeżywaniem”; „podejmuje samodzielną aktywność poznawczą, np. oglądanie książek”;
- obywatelskich (1 efekt uczenia się): „wymienia nazwę swojego kraju i jego stolicy, rozpoznaje symbole narodowe (godło, flaga, hymn), nazywa wybrane symbole związane z regionami Polski ukryte w podaniach, przysłowia, legendach, bajkach, np. o smoku wawelskim, orientuje się, że Polska jest jednym z krajów Unii Europejskiej”;
- w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej (3 efekty uczenia się), np. „wyraża ekspresję twórczą podczas czynności konstrukcyjnych i zabawy, zagospodarowuje przestrzeń, nadając znaczenie umieszczonym w niej przedmiotom, określa ich położenie, liczbę, kształt, wielkość, ciężar, porównuje przedmioty w swoim otoczeniu z uwagi na wybraną cechę”;

- w zakresie myślenia krytycznego (1 efekt uczenia się): „odróżnia elementy świata fikcji od realnej rzeczywistości; byty rzeczywiste od medialnych, byty realistyczne od fikcyjnych”;
- w zakresie pracy zespołowej (1 efekt uczenia się): „współdziała z dziećmi w zabawie, pracach użytecznych, podczas odpoczynku”.

W toku analizy żadnego z efektów uczenia się ujętych w podstawie programowej z 2017 r. nie przypisano do kompetencji: cyfrowych, w zakresie przedsiębiorczości, przywódczych, związanych z wielokulturowością, kreatywnością i innowacyjnością. Nie znaczy to jednak, że przedszkola nie stwarzają warunków do osiągnięcia tych kompetencji.

Wyniki analizy zapisów podstawy programowej z 2017 r. nie pozwalają jednoznacznie stwierdzić, że dzisiejsze przedszkole nie wzmacnia kompetencji kluczowych dla uczenia się przez całe życie. Wiele z nich można odnaleźć w zapisach, które opisują wiedzę i umiejętności dziecka kończącego przedszkole. Samo rozporządzenie w żadnym miejscu wyraźnie nie wskazuje, że celem wychowania przedszkolnego jest pielęgnowanie określonego zbioru kompetencji, stanowiących fundament dalszej nauki i rozwoju osobistego.

2.3. Opinie o podstawie programowej i kompetencjach dzieci

Źródłem informacji na temat opinii o aktualnej podstawie programowej wychowania przedszkolnego były ankiety przeprowadzone wśród nauczycieli i rodziców oraz rozmowy z nimi. W lipcu 2024 r. zrealizowano kilkanaście wywiadów indywidualnych. Na pytania ujęte w ankiecie odpowiedziało 145 nauczycieli wychowania przedszkolnego (ok. 70% z nich miało staż pracy w przedszkolu dłuższy niż 10 lat), 61 nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej oraz 215 rodziców dzieci, które w roku szkolnym 2023/2024 uczęszczały do klas I–III szkoły podstawowej (na pytania w ankiecie najliczniej odpowiedzieli rodzice dzieci, które były uczniami klasy I – stanowili 45,6% wszystkich rodziców).

W świetle wyników ankiety mniej więcej połowa nauczycieli wychowania przedszkolnego (51%) korzysta z podstawy programowej wychowania przedszkolnego co najmniej raz w tygodniu. Około 20% po ten dokument sięga kilka razy w miesiącu, 14,5% – nie częściej niż kilka razy w roku. Zdecydowana większość nauczycieli na co dzień pracujących w przedszkolach (84,8%) uważa, że podstawa programowa jest napisana zrozumiałym językiem. Wielu nauczycieli wychowania przedszkolnego biorących udział w ankiecie ponadto jest zdania, że podstawa programowa:

- jasno wskazuje, jakie umiejętności ma kształtować przedszkole (z tą opinią zgodziło się 49,7% nauczycieli),
- jest dobrze uporządkowana, poruszają się po niej z łatwością (37,2%),
- ułatwia ocenę przygotowania dzieci do podjęcia nauki w szkole (36,6%),
- zachęca do stosowania różnych metod nauczania i wychowania (24,1%),
- jest zbyt szczegółowa – powoduje skupianie się na poszczególnych zapisach ze szkodą dla patrzenia na kompetencje ogólne (17,2%),
- promuje aktywność dzieci i samodzielność uczenia się (16,6%).

Pojedyncze osoby podzieliły się dodatkowymi opiniami o podstawie programowej wychowania przedszkolnego:

- „Jest źle sformułowana, została zbyt uproszczona. Za dużo umiejętności zostało razem zebranych w poszczególne punkty. Czyli jeden paragraf, który powinien świadczyć o konkretnej umiejętności, zawiera zbyt dużo odrębnych cech”,
- „Dla mnie jest zbyt ogólna”,
- „Wszystko i nic”,
- „Sformułowania i podział punktów jest taki, jakby ją pisał student na zaliczenie. Niby wszystko jest, ale uciążliwie się to czyta, a jeszcze uciążliwiej się przyporządkowywało te punkty do aktywności wpisanych w dzienniku”,
- „Jest dobra, nie jest zbyt szczegółowa, zakłada realizację kompetencji kluczowych, zakłada korelację różnych dziedzin, treści, wychodzi ku dziecku – uwzględnia jego zainteresowania i potrzeby. Daje nauczycielowi swobodę doboru metod pracy, treści”,
- „Nie mówi, co powinno potrafić dziecko na każdym etapie”.

W trakcie rozmów na temat podstawy programowej wychowania przedszkolnego pojawiły się następujące głosy:

- „Podstawa programowa jasno wyznacza pewne cele, pokazuje nam, czego wymaga się od dziecka, które idzie do klasy I”,
- „Głównie na tej podstawie programowej się opieramy, ale też zawsze w tej pracy naszej przedszkolnej zwracamy uwagę na potrzeby i zainteresowania dzieci”,

- „Ogólnie jest bardzo elastyczna, na dużo sobie możemy też pozwolić w sensie naszego działania. Możemy dostosować punkty, które są tam po kolei wypisane”;
- „Podoba mi się to, że ta podstawa programowa jest taka ogólna, że nie narzuca nam konkretnych jakiś zadań i działań. Raczej pokazuje kierunek, którym mamy podążać, więc możemy być kreatywni w tym, co robimy”;
- „Podoba mi się to, że wszystkie przedmioty się połączyły, bo kiedyś to było oddzielnie. Oddzielnie uczyło się pojęć matematycznych, oddzielnie było czytanie, a w tej chwili to jest takie wszystko połączone”.

Z opinią, że dzieci kończące przedszkole są dobrze przygotowane do podjęcia nauki w szkole podstawowej, zgodziło się 74,5% nauczycieli wychowania przedszkolnego, którzy wzięli udział w ankiecie, 75,8% rodziców dzieci, które w roku szkolnym były uczniami klas I–III, oraz 36,1% nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Przeciwnego zdania było 2,1% nauczycieli wychowania przedszkolnego oraz 29,5% nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Rozbieżności w opiniach nauczycieli wychowania przedszkolnego oraz edukacji wczesnoszkolnej są wyraźne.

Zdaniem nauczycieli wychowania przedszkolnego o przygotowaniu dzieci do podjęcia nauki w szkole podstawowej przede wszystkim świadczą:

- **umiejętności społeczne**, bazujące na otwartości na inne osoby i akceptacji ich różnorodności, przejawiające się w umiejętności komunikowania się, nawiązywania relacji, zgodnego współdziałania w grupie, z szacunkiem dla innych osób i obowiązujących reguł postępowania – warto dodać, że w świetle wniosków z rozmów i odpowiedzi na pytania ujęte w ankiecie oraz w scenariuszu rozmów **umiejętności te w największym stopniu świadczą o przygotowaniu dzieci do rozpoczęcia nauki w szkole podstawowej**: „W przedszkolu powinno się stawiać na rozwój społeczno-emocjonalny, czyli jak radzić sobie z emocjami, bo dzieci nie radzą sobie z emocjami. W jaki sposób tworzyć zespół, tworzyć grupę, bo dla mnie to jest najważniejsze w pracy z dziećmi. Dzieci mają być grupą, która się wspiera, rozumie. Są tam różne niesnaski, ale my uczymy, żeby dzieci potrafiły ze sobą rozmawiać i potrafiły ze sobą współpracować”.

W ankiecie nauczyciele z przedszkoli i edukacji wczesnoszkolnej wyraźnie różnili się w ocenie umiejętności społecznych dzieci kończących przedszkole i rozpoczynających naukę w szkole. Według nauczycieli wychowania przedszkolnego 69,7% dzieci kończących przedszkole potrafi nawiązywać kontakty społeczne, budować relacje z rówieśnikami,

podtrzymywać rozmowę. Tego samego zdania było tylko 32,8% nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej;

- dostosowana do wieku **dojrzałość emocjonalna**, oznaczająca m.in. umiejętność radzenia sobie z nowymi osobami i sytuacjami, niezrażania się trudnościami czy niepowodzeniami, zdolność rozpoznawania własnych emocji i radzenia sobie z tymi, które są nieprzyjemne. Nauczyciele wychowania przedszkolnego często wskazywali na trudności dzieci w radzeniu sobie z emocjami: „Od lat obserwuję coraz większy problem z labilnością emocjonalną. Dzieci źle znoszą nowe sytuacje, definiują jako porażkę najdrobniejsze niepowodzenie, niechętnie podejmują kolejne próby działania”; „Spora część dzieci nie radzi sobie z kontrolowaniem własnych emocji, dominuje agresja słowna i fizyczna, obrażanie się...”. 17,2% nauczycieli na co dzień pracujących w przedszkolu i zaledwie 4,9% nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej uznało, że dzieci kończące przedszkole dobrze radzą sobie ze swoimi emocjami (rozpoznają i nazywają podstawowe emocje, szanują emocje swoje i innych osób);
- **samodzielność**, nie tylko w czynnościach samoobsługowych, lecz także w realizacji zadań, podejmowaniu decyzji i rozwiązywaniu problemów. Warto dodać, że nauczyciele wychowania przedszkolnego dość często zwracali uwagę na podsycany przez rodziców lęk dzieci przed samodzielnością, wskazywali na złe skutki postawy nadopiekuńczej i wyręczania dzieci w podstawowych czynnościach, takich jak ubieranie się, sznurowanie butów: „Zbyt wielka troska rodziców, blokująca samodzielność dzieci”; „Dziecko powinno być samodzielne. Teraz często dzieci mają z tym problem, ponieważ rodzice, dziadkowie wyręczają je i wszystko jest robione za dzieci. Dzieciom naprawdę jest ciężko i tu raczej nie ułatwiamy dzieciom życia, tylko utrudniamy”; „My widzimy tych rodziców, tzw. helikopterowych, którzy stale tylko nadskakują. Dzieci, które powinny wyjść z przedszkola, to dzieci, które mają podstawy przedsiębiorczości, żeby ono samo podejmowało próbę rozwiązywania problemów”; „Powinienem być położony większy nacisk na naukę zaradności życiowej dzieci. W tej chwili są bardzo prowadzone za rękę przez dorosłych i mało mają swobody. Kiedyś dzieci więcej robiły, a w tej chwili dzieci są bardzo bezradne bez opieki dorosłego. Powinniśmy dzieci uczyć bardziej samodzielności i w myśleniu, i w działaniu”. Brak przestrzeni do bycia samodzielnym skutkuje niską samooceną dzieci, ich wycofaniem i apatią. Nauczyciele pracujący w przedszkolach i szkołach podstawowych różnili się w ocenie samodzielności dzieci kończących przedszkole i rozpoczynających naukę w szkole. Nie podało jej w wątpliwość 33,8% nauczycieli wychowania przedszkolnego i tylko 8,2% nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej;

- **ciekawość**, chęć poznawania świata, radość z nauki: „Rozbudzanie ciekawości świata, a tak naprawdę utrzymywanie jej, ponieważ u dzieci w tym wieku ta ciekawość świata jest bardzo rozbudowana i należy ją wykorzystywać”;
- **umiejętność koncentracji** i utrzymywania uwagi, w tym uważnego słuchania poleceń nauczyciela i udzielania odpowiedzi na pytania: „Dzieci teraz są bardzo pobudzone, mają tyle zewnętrznych bodźców. Ciężko się skupić, dużo dzieci ma problemy ze skupieniem uwagi. To jest chwilka i one się dekoncentrują, więc trzeba dużo energii poświęcić na to, żeby dziecko wróciło do treści”; „Dzieci są przebodźcowane, bajki krzyczące, świat jest głośny, tysiące takich dystraktorów, które nie wpływają korzystnie na dzieci”.

Nauczyciele wychowania przedszkolnego w odpowiedzi na pytanie o umiejętności świadczące o przygotowaniu dzieci do rozpoczęcia nauki w szkole wskazywali także na znaczenie umiejętności, które stanowią podbudowę pod naukę pisania, czytania i liczenia, takie jak: sprawność motoryki dużej i małej, znajomość liter i cyfr, prawidłowy chwyt pisarski, prawidłowa analiza i synteza słuchowa. O tych umiejętnościach mówili jednak zdecydowanie rzadziej, być może uznawali je za oczywiste.

Nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej w odpowiedziach na pytanie o umiejętności czy postawy rozstrzygające o przygotowaniu dzieci do rozpoczęcia nauki w szkole nie różnili się od nauczycieli wychowania przedszkolnego. Podobnie jak oni za najważniejsze uznali:

- **umiejętności społeczne**, w tym komunikacji, wyrażania swoich potrzeb bez przemocy, dialogu i argumentowania, budowania relacji i współpracy, rozwiązywania konfliktów. Warto dodać, że w odpowiedziach nauczycieli ze szkół podstawowych często pojawiała się opinia, że dzieci z klas I–III nie są koleżeńskie, bywają samolubne, pozbawione empatii, cechuje je „egoizm wyuczony”. Nauczyciele wielokrotnie zwracali uwagę, że dzieci przychodzące do szkoły często uważają, że najważniejsze są ich potrzeby i oczekiwania: „Dziecko w tym wieku jeszcze nie dostrzega potrzeb innych. Uważa siebie za najważniejsze, a jeszcze jak jest podtrzymywane to zdanie w domu przez rodziców, którzy wpajają temu dziecku, że jest panem świata, no to wtedy już zaczynamy mieć problem, bo dziecko próbuje ustawić sobie rzeczywistość, żeby to ono było najważniejsze”;
- odpowiednią do wieku **dojrzałość emocjonalną**, o której świadczą m.in. umiejętność wyrażania swoich emocji, otwartość na inne osoby i ich potrzeby, brak zachowań przemocowych, radzenie sobie z niepowodzeniami. „Wracam właśnie wspomnieniami do

różnych etapów, kiedy ja przyjmowałam dzieci w klasach zero. Szkolna niegotowość dzieci często wyraża się tym, że dzieci jeszcze pozostawały na etapie głębokiego indywidualizmu i tego pojęcia *Ja pępek świata* i wszystko kręciło się wokół nich. A przyjście do [...] klasy I jest takim etapem, w którym dziecko uczy się, że JA to jest bardzo ważna część MY i że potrzeby grupy są tak samo ważne jak jego potrzeby”. Warto dodać, że wśród nauczycieli gotowość emocjonalna dzieci rozstrzyga o przygotowaniu dzieci do rozpoczęcia nauki w szkole. Ma znaczenie absolutnie podstawowe. Dziecko musi być świadome, że „nawet jeśli pisze literkę i ona jest dużo bardziej koślawą niż to dziecko by chciało, to świat się na tym nie kończy, że mamy prawo nie wiedzieć. Po to jest szkoła, żeby się nauczyć i to jest praca domowa dla przedszkoli i dla rodziców. Bo na tym etapie nie da się oddzielić tego, co się dzieje w przedszkolu, od tego, co się dzieje w domu”;

- **samodzielność**, którą – warto podkreślić – także w opinii tej grupy nauczycieli znacząco ograniczają rodzice: „Nieprzygotowanie w zakresie wykonywania czynności samoobsługowych, [...] wyuczona przez rodziców bezradność”; „Nie potrafią się samodzielnie ubrać i rozebrać, np. na zajęcia wf., skorzystać z toalety, posługiwać się nożyczkami i innymi przyborami szkolnymi”; „Samodzielność, bo często dzieci przychodzą totalnie niesamodzielne, w sensie samoobsługi. Nie potrafią się przebrać, nie potrafią koszulki przemienić, z lewej na prawą stronę. Taki totalny chaos wokół nich panuje i nie potrafią nad tym zapanować zupełnie. To, że nie potrafią, to jest jedno. Nie mają też wewnętrznej potrzeby, żeby tak było, bo są przyzwyczajone, że każdy przyjdzie z pomocą i pozbiera. Dzieci są wiecznie wyręczane. Ile razy mi się zdarzyło, że dziecko nie potrafiło się posługiwać nożyczkami”²⁰;
- **zdolność koncentracji**, uważnego słuchania i rozumienia poleceń, wytrwałość: „Współczesne dzieciaki są najczęściej bardzo mało wytrwałe, żyją w świecie, który bombarduje je bodźcami, które bardzo często się zmieniają. Ja widzę u dzieciaków taką narastającą trudność z utrzymaniem uwagi przy rzeczy, która wymaga jakiegoś wysiłku. Łatwo jest im utrzymać uwagę przy jakiejś grze, gdzie ciągle coś wybucha, zmienia się, miga, 10 000 niespodzianek, ale w momencie, kiedy trzeba utrzymać uwagę przy czymś, co jest mniej dynamiczne, to tutaj jest olbrzymie wyzwanie. A jednak im te dzieciaki są starsze, tym więcej czasu będą musiały poświęcić na śledzenie rzeczy, które nie są fascynujące, są coraz trudniejsze, wymagają koncentracji zaangażowania”.

²⁰ Z badania „Przedszkolne pryzmaty. Rodzice, nauczyciele, dyrektorzy” wynika, że w opinii nauczycieli 28% wychowanków rzedzszkola jest mało samodzielnych. Rodzice rzadziej to dostrzegają. Badanie zostało przeprowadzone w 2023 r. przez Nową Erę i firmę Synergion. Wzięło w nim udział 600 rodziców, 600 nauczycieli i 300 dyrektorów przedszkoli publicznych i niepublicznych. Szerzej patrz: [link](#).

Nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej – częściej niż nauczyciele z przedszkoli – zwracali uwagę na znaczenie systematyczności, odpowiedzialności i wytrwałości. Wspominali także o krytycznym myśleniu (analiza informacji, odróżnianie faktów od opinii, weryfikowanie wiadomości, kwestionowanie tego, co zdaje się oczywiste), kreatywności i innowacyjności (będącej zaprzeczeniem odtwórczości).

Zdecydowana większość rodziców biorących udział w ankiecie uważa, że przedszkole dobrze przygotowuje dzieci do nauki w szkole. Jednocześnie tylko ok. 17% z nich było zdania, że ich dzieci nie mierzyły się z żadnymi trudnościami w początkowym okresie nauczania w szkole. W opinii rodziców ich dzieciom sprawiały trudność:

- czytanie (przez co dzieci często traciły motywację i przyjemność z nauki) – na tę trudność wskazało ok. 21% rodziców;
- integracja z grupą i adaptacja w nowym otoczeniu – w opinii ok. 15% rodziców ich dzieci miały trudność w odnalezieniu się w nowej grupie („Trudności w kontaktach rówieśniczych”; „Problem z agresją innych dzieci uczęszczających do klasy dziecka”; „Przełamanie strachu w stosunku do starszych dzieci”; „Ogrom budynku, całkowita nowość dla dziecka po przedszkolu, przeskok ogromny”);
- nuda, skupienie uwagi, utrzymanie dyscypliny i siedzenie w ławce – mówiło o tym ok. 13% rodziców („Za mało ruchu, długie siedzenie w ławkach i robienie zadań w książkach; znikoma liczba zajęć w terenie”; „Siedzenie cicho na lekcji”; „Siedzenie w ławce i powtarzanie prostych zadań”; „Najtrudniejsza była nuda. Moja córka chciała się uczyć nowych rzeczy, a powtarzała materiał z przedszkola”; „Konieczność przebywania w ławce przez całą lekcję. Brak zorganizowanego czasu wolnego na świetlicy”);
- pisanie – tę trudność dostrzegło ok. 11% rodziców („Dużo i żmudne zadania z przepisywania tekstu”).

Katalog trudności, z którymi w opinii rodziców zmagają się ich dzieci po rozpoczęciu nauki w szkole podstawowej, potwierdza, jak bardzo potrzebne jest wzmocnienie umiejętności społecznych na etapie edukacji w przedszkolu. We wskazaniach rodziców można też znaleźć wyjaśnienie, dlaczego uczniowie klas I–III tak często mają kłopot ze skupieniem uwagi. Z ich odpowiedzi wynika, że lekcje w szkole są nudne, dzieci większość czasu spędzają w ławkach, słuchając nauczyciela, który przekazuje wymagane treści, nie korzysta z metod aktywizujących, rozdaje karty pracy i wymaga ich wypełnienia zgodnie z poleceniem. Głos rodziców może także

prowadzić do wniosku, że przedszkole w większym stopniu powinno przygotowywać dzieci do czytania i pisania.

Zarówno nauczyciele wychowania przedszkolnego, jak i nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej byli jednomyślni w odpowiedzi na prośbę o dokończenie zdania „Przedszkole powinno dbać przede wszystkim o rozwój umiejętności...”. Za najważniejsze uznali umiejętności społeczne i emocjonalne.

Opinie, które pojawiły się w ankiecie, wpisują się w sylwetkę dziecka kończącego przedszkole opisaną przez prof. Annę I. Brzezińską w artykule z 2013 r. „[Przygotowanie dziecka do szkoły. Ostatni dzwonek!](#)”. Autorka w następujący sposób charakteryzuje dziecko gotowe do podjęcia nauki w szkole. Jest ono:

- **sprawne, samodzielne i zaradne**, potrafi poradzić sobie w codziennych typowych sytuacjach, „umie zaspokoić swoje podstawowe potrzeby fizjologiczne (codzienna toaleta, mycie zębów, włosów, czesanie się, samodzielne jedzenie sztuczkami), emocjonalne (szuka pomocy, gdy coś mu się nie uda, biegnie do dorosłego, by wyrazić swoją radość, chce się przytulić, gdy mu smutno) czy poznawcze (zadaje pytania, szuka aktywnie informacji, domaga się odpowiedzi)”;
- **ciekawe świata**, chce wiedzieć o nim coraz więcej. Dzieci, które dużo wiedzą, lepiej się uczą, aktywniej włączają się w zajęcia realizowane w szkole;
- **pomysłowe i twórcze**;
- **dobrym kolegą**, potrafi samo nawiązać i utrzymywać kontakty z innymi dziećmi, podtrzymywać rozmowę, a tej postawy uczy się od swoich najbliższych (Brzezińska, 2013, s. 1–4).

2.4. Rekomendacje zmian w podstawie programowej wychowania przedszkolnego

Większość nauczycieli wychowania przedszkolnego biorących udział w ankiecie uważa, że podstawa programowa powinna być przede wszystkim inspiracją do pracy nauczyciela (71,1% nauczycieli zgodziło się z tą opinią). Mniej niż jedna trzecia osób była zdania, że podstawa programowa ma być szczegółowym wykazem treści, które ma opanować każde dziecko.

Biorąc pod uwagę odpowiedzi na inne pytania ujęte w ankiecie oraz wyniki rozmów z nauczycielami, można przyjąć, że bliższa oczekiwaniom nauczycieli wychowania przedszkolnego byłaby podstawa programowa, która jest wolna od szczegółowych i rozbudowanych zapisów, mających charakter długiej listy wymagań, jakie ma spełniać każde dziecko. Warto rozważyć podstawę programową, która proponowałaby:

- krótką listę kompetencji kluczowych (szczególnie istotnych);
- kilka obszarów edukacyjnych, pielęgnujących określone zestawy kluczowych umiejętności: **osobistych** (dotyczących własnego „ja”, kształtowania dojrzałości emocjonalnej, ukierunkowanych na wzmacnianie samodzielności, zaradności, śmiałości w podejmowaniu wyzwań, kreatywności, bycia twórczym, otwartości na zmiany, gotowości do przewyższania trudności i rozwiązywania problemów), **społecznych** (dotyczących budowania relacji opartych na szacunku i akceptacji, współdziałania w grupie), **poznawczych**, w tym językowych, matematycznych i przyrodniczych, rozbudzających ciekawość dzieci i stanowiących podbudowę pod dalszą naukę w szkole;
- zwięzłe opisy każdego wyodrębnionego obszaru edukacyjnego. Do każdego z nich mógłby być przypisany krótki zestaw wiedzy i umiejętności. Charakteryzowałby on osiągnięcia, jakie ma mieć każde dziecko kończące przedszkole i gotowe do rozpoczęcia nauki w szkole (w tym miejscu warto dodać, że wśród nauczycieli wychowania przedszkolnego często pojawiała się wątpliwość, co dokładnie oznacza przygotowanie do pisania i czytania, po czym można je rozpoznać). Dodatkowe wymagania, dostosowane do możliwości i potencjału poszczególnych dzieci, mogliby samodzielnie formułować nauczyciele: „Należy dać kilka obowiązkowych umiejętności do opanowania przez dzieci, pozostałe powinien wybierać sam nauczyciel, dostosowując do danego dziecka”;
- zapisy na temat znaczenia współpracy z rodzicami oraz ich aktywnego udziału w realizacji celów wychowania przedszkolnego.

Ważne także, by w pracach nad nową podstawą programową brali udział praktycy, nauczyciele wychowania przedszkolnego oraz nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej, którzy mają najpełniejszą wiedzę o tym, z jakimi trudnościami mierzą się dzieci rozpoczynające naukę w szkole podstawowej.

Ramka 1 uzupełnia rekomendacje sformułowane powyżej, oparte na wynikach ankiet i rozmów z nauczycielami. Przedstawia wskazówki dla autorów podstawy programowej wychowania przedszkolnego od jednej z osób, które udzieliły odpowiedzi na pytania w ankiecie.

Ramka 1. Rekomendacje dla autorów podstawy programowej wychowania przedszkolnego

1. Holistyczne podejście do rozwoju dziecka

Uwzględniaj wszystkie aspekty rozwoju dziecka: społeczny, emocjonalny, poznawczy, fizyczny i językowy. Zapewnij, aby program obejmował różnorodne działania, które wspierają wszechstronny rozwój.

2. Indywidualizacja nauczania

Program powinien być elastyczny, aby umożliwić nauczycielom dostosowanie go do indywidualnych potrzeb i zainteresowań dzieci. Różnorodność dzieci pod względem tempa rozwoju, zdolności i zainteresowań wymaga podejścia zindywidualizowanego.

3. Aktywne metody nauczania

Zachęcaj do stosowania metod aktywnych, które angażują dzieci w naukę poprzez zabawę, eksperymentowanie i odkrywanie. Dzieci w wieku przedszkolnym uczą się najlepiej przez działanie i bezpośrednie doświadczenie.

4. Wsparcie rozwoju społecznego i emocjonalnego

W programie powinny się znaleźć działania wspierające rozwijanie umiejętności społecznych, takich jak współpraca, empatia, komunikacja oraz umiejętności radzenia sobie z emocjami. Wspieranie zdrowego rozwoju emocjonalnego jest kluczowe dla przyszłego sukcesu w szkole i życiu.

5. Promowanie samodzielności i odpowiedzialności

Zadbaj o to, by program wspierał rozwój samodzielności i odpowiedzialności u dzieci. Ucz je podejmowania decyzji, samodzielnego rozwiązywania problemów i dbania o własne potrzeby oraz potrzeby innych.

6. Integracja z rodziną

Program powinien promować współpracę z rodziną i angażowanie rodziców w proces edukacyjny. Rodzice są pierwszymi nauczycielami dzieci, a ich wsparcie jest kluczowe dla sukcesu edukacyjnego.

7. Dostępność i inkluzywność

Upewnij się, że program jest dostępny dla wszystkich dzieci, niezależnie od ich zdolności, pochodzenia czy statusu ekonomicznego. Inkluzywne podejście zapewnia, że każde dziecko ma równe szanse na rozwój i naukę.

8. Rozwijanie umiejętności językowych i komunikacyjnych

Program powinien kłaść duży nacisk na rozwijanie umiejętności językowych, w tym słuchania, mówienia, czytania i pisania. Wspieraj różnorodne formy komunikacji, które są odpowiednie dla wieku przedszkolnego.

9. Przygotowanie do szkoły

Upewnij się, że program zawiera elementy, które przygotują dzieci do podjęcia nauki w szkole podstawowej, w tym umiejętności matematyczne, podstawowe umiejętności czytania i pisanie oraz zdolność do dłuższego skupienia uwagi.

10. Edukacja przez zabawę

Zabawa jest naturalnym sposobem nauki dla dzieci w wieku przedszkolnym. Program powinien promować różnorodne formy zabawy, które wspierają rozwój poznawczy, fizyczny, społeczny i emocjonalny.

Podsumowanie

Tworząc podstawę programową wychowania przedszkolnego, autorzy powinni dążyć do stworzenia dokumentu, który wspiera wszechstronny rozwój dzieci, uwzględniając ich indywidualne potrzeby i potencjał. Program powinien być elastyczny, inkluzywny i powinien promować aktywne metody nauczania, które angażują dzieci i przygotowują je do przyszłych wyzwań edukacyjnych.

2.5. Inne rekomendacje nauczycieli i rodziców

W trakcie rozmów oraz w odpowiedziach na pytania ujęte w ankiecie nauczyciele wychowania przedszkolnego sformułowali także inne rekomendacje wykraczające poza zmianę samej podstawy programowej. Uznali je za równie potrzebne. Ich zdaniem zasadne jest:

- **ograniczenie liczebności grup przedszkolnych** – praca z 25-osobową grupą, najczęściej mocno zróżnicowaną wewnątrz, często z dziećmi, których specjalne potrzeby edukacyjne nie zostały jeszcze zdiagnozowane, z góry jest skazana na niepowodzenie. W tak dużych grupach tracą także dzieci uzdolnione („Przed wszystkim dla mnie grupy powinny być mniejsze, [...] a w tej chwili słyszałam, że jeszcze mają zwiększyć grupy do 29. A to jest naprawdę dla dzieci trudne”; „Zbyt duże grupy nie pozwalają poświęcić wystarczającego czasu dzieciom z trudnościami, z orzeczeniami, ale również dla dzieci zdolnych. Również trudniej zauważyć dzieci ciche, zamknięte”);

- **zwiększenie liczby nauczycieli** pracujących z daną grupą – w trosce o bezpieczeństwo, indywidualizację programu nauczania i możliwość różnicowania metod pracy z dziećmi warto zadbać o dodatkowych nauczycieli (najlepiej dwóch pracujących na jednej zmianie): „Jednemu nauczycielowi zbyt trudno w tak zróżnicowanych dużych grupach indywidualizować bieżącą pracę”. Zdaniem nauczycieli wychowania przedszkolnego niedostateczne jest także wsparcie psychologów i logopedów. Dzieci coraz częściej wymagają ich opieki („Dodatkowo bym zwiększyła godziny pracy logopedy, bo bardzo dużo dzieci ma problemy związane z mową, opóźniony rozwój mowy”);
- **lepsze wyposażenie przedszkoli**, w tym w narzędzia pracy dla nauczycieli przygotowujących zajęcia, takie jak laptopy, drukarki, kserokopiarki, tablice multimedialne, materiały papiernicze, pomoce dydaktyczne: „Nauczycielki kupują różne rzeczy za własne pieniądze, czego ja w ogóle nie mogę zrozumieć. Nie mogę tego zrozumieć, bo ja nie zarabiam tyle, żebym ja przynosiła do przedszkola jeszcze swoje rzeczy na zajęcia przedszkolne”; „Za mało mamy takich sprzętów w przedszkolu nowoczesnych. Ja nie mówię, żeby każde dziecko miało tablet. Nie o to chodzi. Ważne, żeby nauczyciele mieli dostęp do laptopów, a tak nie jest. W pracy te tablice multimedialne są potrzebne, żeby te sale były takie bardziej atrakcyjne dla dzieci, jakieś bardziej nowoczesne”. Lepiej wyposażone powinny być także place zabaw przy przedszkolach, brakuje sprzętu sportowego;
- **zmniejszenie biurokracji**, by nauczyciele więcej czasu mogli poświęcać dzieciom, a nie przygotowywaniu wymaganej dokumentacji: „Mniej papierologii i większe skupienie na dzieciach, bo my co zrobimy z dziećmiakami, to musimy opisać. Musi to być na papierze udowodnione, pokazane. Papierów jest dużo”;
- **docenianie pracy nauczycieli wychowania przedszkolnego**, a nie tylko szkół, traktowanie ich podobnie jak nauczycieli pracujących w szkołach. „W mojej opinii edukacja przedszkolna jest najlepiej realizowanym etapem edukacji dzieci, a zmiana podstawy programowej nie sprawi, że będziemy pracować lepiej lub gorzej. Nauczyciele wychowania przedszkolnego są wszechstronnie wyedukowaną kadrą. Myślę, że można by się uczyć od przedszkola wielu dobrych praktyk. Jednak to o nauczycieli wychowania przedszkolnego państwo nie dba, a wręcz nas dyskryminuje. I podstawa programowa tutaj niczego nie zmieni”;

- **odchudzenie treści podręczników i kart pracy** – przedszkole powinno pozostać miejscem zabaw, w którym poprzez zabawę dzieci zdobywają nowe umiejętności. „Obecnie z przedszkola robi się szkołę, karty pracy z zerówki nie różnią się za wiele od kart z I klasy”. Dodatkowo w kartach pracy warto: ograniczyć liczbę zadań, uprościć polecenia i instrukcje, uwzględnić więcej zadań wymagających umiejętności skupienia uwagi, wycinania, składania, łączenia itp. Potrzebne są nagrania muzyczne, z których nauczyciel mógłby korzystać przy okazji realizacji zajęć o różnej tematyce, obrazki i ilustracje, które przedstawiałyby tematy omawiane z dziećmi. „Dzieci są wzrokowcami, najszybciej zapamiętują, widząc coś”. W trakcie rozmów z nauczycielami pojawiła się także propozycja, by nauczycielom udostępniać przykładowe, odpowiednio dopasowane do wieku dzieci arkusze, w których nauczyciele mogliby odnotowywać wnioski z obserwacji podopiecznych;
- **lepszą współpracę z rodzicami** i upowszechnienie wskazówek dla rodziców, objaśniających m.in., w jaki sposób mogą budować kluczowe umiejętności dzieci, np. ich samodzielność i zaradność, rozbudzać ciekawość i pozytywne nastawienie do nauki. Relacje między rodzicami i nauczycielami powinny być bliższe: „Jest napisane w podstawie programowej, że musimy konsultować z rodzicami wszystkie postępy dzieci, jakieś tam inne problemy, ale chodzi tutaj o kontakt w ogóle z rodzicami. Jest bardzo ciężko się dogadać w ostatnim czasie z rodzicami. Rodzic w ogóle nie chce za bardzo rozmawiać”; „Rodzice po prostu przyprowadzają dzieci rano, odbierają po południu i nie mają czasu na takie rzeczy, jesteśmy zbyt daleko. Jedni do drugich powinniśmy się trochę zbliżyć, ale to jest bardzo trudne, bo to już musi być taka tradycja, jak w innych krajach, że organizuje się jakieś tam pikniki, takie spotkania z rodzicami, ale nie spotkania typu zebranie. Potrzebne są spotkania, gdzie się usiądzie przy kawie, przy herbacie, gdzie się porozmawia nawet bez dzieci, tylko po prostu nauczyciel i rodzice. Brakuje takiego spotkania z rodzicami na innej płaszczyźnie, bo przy odbieraniu dzieci czy przy przyprowadzaniu, to ja nie mogę porozmawiać o dziecku. Ale gdyby się sami dorośli spotkali we własnym gronie, tak jest np. w Skandynawii, tam w szkołach i w przedszkolach są takie zwyczaje, gdzie spotykają się dorośli i sobie rozmawiają o dorosłych sprawach, przy okazji lepiej się poznają i zaczynają się lepiej rozumieć, bo my się nie znamy. My się widzimy, ale my się nie znamy niestety”; „Może bardziej uświadamiać rodziców, że współpraca z przedszkolem to nie znaczy, że my tylko mamy do nich pretensje [...]. My więcej czasu spędzamy z dziećmi niestety niż rodzice i to coraz bardziej się powtarza, bo dziecko jest w przedszkolu od 8.00 do 17.00”;

- **większy nacisk na przygotowanie nauczycieli do pracy w przedszkolu**, w tym na techniki obserwacji dzieci, obszary rozpoznawania i wspomagania rozwoju dzieci, umiejętność identyfikowania uzdolnień dzieci²¹, większa liczba godzin praktyk zawodowych dla studentów przygotowujących się do pracy jako nauczyciel;
- **oferta szkoleń** lepiej dopasowana do potrzeb nauczycieli, powiązana z możliwością ubiegania się o dofinansowanie. Na znaczeniu zyskują szkolenia przygotowujące do radzenia sobie z trudnymi emocjami dzieci (np. agresją, oporem, buntem), o charakterze warsztatowym.

²¹ Warto dodać, że z ostatniej edycji badania „Przedszkolne pryzmaty. Rodzice, nauczyciele, dyrektorzy” wynika, że rodzice w największym stopniu oczekują, że z przedszkola uzyskają informacje o predyspozycjach i uzdolnieniach swojego dziecka, w których warto dać mu dodatkowe możliwości rozwoju. Tego zdania był co 5. rodzic biorący udział w badaniu realizowanym przez wydawnictwo Nowa Era i firmę Synergion. Szerzej patrz: [link](#).

3. Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej

28 czerwca 2024 r. wydane zostało rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej zmieniające podstawę programową obowiązującą od roku szkolnego 2017/2018²². Określa nową podstawę programową kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej. Jego zapisy zaczęły obowiązywać 1 września 2024 r. Zmiany, które weszły w życie, polegają przede wszystkim na ograniczeniu wymagań szczegółowych. Jak mówi uzasadnienie do projektu rozporządzenia, jednym z ważniejszych celów zmiany jest „umożliwienie nauczycielom skupienia się na realizacji wymagań ogólnych podstawy programowej; wymagania szczegółowe, prezentujące konkretne treści kształcenia, powinny być dobrane tak, aby jak najlepiej realizować wdrażanie celów kształcenia, określonych w wymaganiach ogólnych”. W stosunku do podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej z 2017 r. zmieniły się m.in. zapisy określające:

- preambułę, która omawia najważniejsze cele kształcenia ogólnego w szkole podstawowej – została ona uzupełniona o wymóg dbania o środowisko przyrodnicze, w tym klimat („Szkola [...] kształtuje postawę szacunku dla środowiska przyrodniczego, w tym upowszechnia wiedzę o zasadach zrównoważonego rozwoju, motywuje do działań na rzecz ochrony środowiska, w tym klimatu, oraz rozwija zainteresowanie ekologią”);
- warunki i sposób realizacji podstawy programowej – większy nacisk położono na uczenie się z wykorzystaniem cyfrowych narzędzi oraz zasobów edukacyjnych dostępnych w internecie;
- wymagania szczegółowe dla II etapu edukacyjnego – zmniejszono ilość materiału o ok. 20% w zakresie przedmiotów: język polski, język obcy nowożytny, język łaciński, język mniejszości narodowej lub etnicznej, język regionalny – kaszubski, historia, wiedza o społeczeństwie, matematyka, biologia, geografia, chemia, fizyka, informatyka;
- w zakresie przedmiotu język polski zmieniony został wykaz i układ lektur. Zmniejszono liczbę lektur obowiązkowych w klasach IV–VIII. Lektury uzupełniające mają być wybierane przez nauczyciela lub zaproponowane przez uczniów;
- szczegółowe treści nauczania zostały zapisane prostszym, bardziej zrozumiałym językiem (por. tabela 4).

²² Por. Rozporządzenie Ministra Edukacji z 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego..., *op. cit.*

Tabela 4. Wybrane przykłady zapisów w zmienionej podstawie programowej w stosunku do dotychczas obowiązującej podstawy programowej z 2017 r.

Rozporządzenie z 2017 r.	Rozporządzenie z 2024 r.
Język polski	
klasy IV–VI	
<ul style="list-style-type: none"> kształcenie literackie i kulturowe – 20 wymagań 	<ul style="list-style-type: none"> kształcenie literackie i kulturowe – 18 wymagań
<ul style="list-style-type: none"> uczestniczy w rozmowie na zadany temat, wydziela jej części, sygnały konstrukcyjne wzmacniające więź między uczestnikami dialogu, tłumaczące sens 	<ul style="list-style-type: none"> uczestniczy w rozmowie na zadany temat
klasy VII–VIII	
<ul style="list-style-type: none"> rozumie mechanizm upodobień fonetycznych, uproszczeń grup spółgłoskowych i utraty dźwięczności w wygłosie; rozumie rozbieżności między mową a pismem 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie mechanizm upodobień fonetycznych; rozumie rozbieżności między mową a pismem
Język mniejszości narodowej	
<ul style="list-style-type: none"> oddzielna podstawa programowa kształcenia ogólnego dla języka mniejszości narodowej – języka niemieckiego 	<ul style="list-style-type: none"> jedna wspólna podstawa programowa kształcenia ogólnego dla wszystkich języków mniejszości narodowej lub etnicznej
Język łaciński	
<ul style="list-style-type: none"> rozumie znaczenie najczęściej używanych łacińskich zwrotów i sentencji oraz paremii, a także podstawowy sens łacińskich inskrypcji obecnych w przestrzeni publicznej i krótkich cytatów łacińskich pojawiających się w tekstach polskich 	<ul style="list-style-type: none"> rozumie znaczenie najczęściej używanych łacińskich zwrotów i sentencji

Rozporządzenie z 2017 r.	Rozporządzenie z 2024 r.
Język mniejszości narodowej lub etnicznej, język kaszubski	
<ul style="list-style-type: none"> zna i rozumie struktury prostych wypowiedzi i zasady ich tworzenia: określa w usłyszanych tekstach części mowy, rodzaje gramatyczne, przypadki gramatyczne, osoby, czasy, tryby i strony, formy stopnia wyższego i najwyższego przymiotników i przysłówków, określa części zdania, równoważniki zdania, zdania pojedyncze i złożone 	<ul style="list-style-type: none"> zna i rozumie struktury prostych wypowiedzi i zasady ich tworzenia
Historia	
<ul style="list-style-type: none"> analizuje dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej (system obronny, urbanizacja kraju, prawo, nauka) oraz w polityce zagranicznej 	<ul style="list-style-type: none"> analizuje dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej oraz w polityce zagranicznej
Wiedza o społeczeństwie	
<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje klasę szkolną, pozalekcyjne koło zainteresowań, życie szkolnej społeczności; przedstawia działania samorządu uczniowskiego; wyjaśnia, jak przeprowadzane są wybory organów samorządu szkolnego 	<ul style="list-style-type: none"> charakteryzuje klasę szkolną i życie szkolnej społeczności; przedstawia działania samorządu uczniowskiego
Matematyka	
<ul style="list-style-type: none"> ułamki; zaokrągla ułamki dziesiętne 	<ul style="list-style-type: none"> ułamki: w sytuacjach praktycznych zaokrągla ułamki dziesiętne do co najwyżej drugiego miejsca po przecinku (zł, gr, m, cm, mm itp.)

Rozporządzenie z 2017 r.	Rozporządzenie z 2024 r.
Biologia	
<ul style="list-style-type: none"> uzasadnia potrzebę klasyfikowania organizmów i przedstawia zasady systemu klasyfikacji biologicznej 	<ul style="list-style-type: none"> przedstawia zasady systemu klasyfikacji biologicznej
Chemia	
<ul style="list-style-type: none"> wymienia rodzaje odczynu roztworu; określa i uzasadnia odczyn roztworu (kwasowy, zasadowy, obojętny) 	<ul style="list-style-type: none"> określa odczyn roztworu (kwasowy, zasadowy, obojętny)
Fizyka	
<ul style="list-style-type: none"> wykorzystuje zasadę zachowania energii do opisu zjawisk oraz zasadę zachowania energii mechanicznej do obliczeń 	<ul style="list-style-type: none"> wykorzystuje zasadę zachowania energii do opisu zjawisk
Informatyka	
<ul style="list-style-type: none"> projektuje, tworzy i testuje oprogramowanie sterujące robotem lub innym obiektem na ekranie lub w rzeczywistości 	<ul style="list-style-type: none"> steruje robotem lub innym obiektem na ekranie

3.1. Ogólne informacje o podstawie programowej

Podstawa programowa kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej jest obszernym dokumentem. W części wstępnej szczegółowo objaśnia zadania szkoły i cele kształcenia ogólnego w szkole podstawowej. Wyjaśnia, że kształcenie w szkole podstawowej trwa 8 lat i jest podzielone na dwa etapy edukacyjne:

- 1) I etap edukacyjny, obejmujący klasy I–III szkoły podstawowej – edukacja wczesnoszkolna realizowana w formie kształcenia zintegrowanego;
- 2) II etap edukacyjny, obejmujący klasy IV–VIII szkoły podstawowej, w którego toku realizowane są następujące przedmioty: język polski, język obcy nowożytny, drugi język obcy nowożytny, język łaciński, muzyka, plastyka, historia, wiedza o społeczeństwie,

przyroda, geografia, biologia, chemia, fizyka, matematyka, informatyka, technika, wychowanie fizyczne, edukacja dla bezpieczeństwa, wychowanie do życia w rodzinie, etyka, język mniejszości narodowej lub etnicznej, język regionalny – język kaszubski.

Podstawa programowa nie ma wyraźnie określonej struktury, ułatwiającej poruszanie się po niej. Składa się z trzech części głównych: wstępu (preambuły) oraz opisów I i II etapu edukacyjnego.

W kilkustronicowym wstępie podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej można odnaleźć:

1) **listę 13 celów kształcenia ogólnego w szkole podstawowej**, takich jak:

„wprowadzanie uczniów w świat wartości, w tym ofiarności, współpracy, solidarności, altruizmu, patriotyzmu i szacunku dla tradycji [...]”; „wzmacnianie poczucia tożsamości indywidualnej, kulturowej, narodowej, regionalnej i etnicznej”; „formowanie u uczniów poczucia godności własnej osoby i szacunku dla godności innych osób”; „rozwijanie kompetencji, takich jak: kreatywność, innowacyjność i przedsiębiorczość”; „rozwijanie umiejętności krytycznego i logicznego myślenia, rozumowania, argumentowania i wnioskowania”; „ukazywanie wartości wiedzy jako podstawy do rozwoju umiejętności”; „rozbudzanie ciekawości poznawczej uczniów oraz motywacji do nauki”; „wyposażenie uczniów w taki zasób wiadomości oraz kształtowanie takich umiejętności, które pozwalają w sposób bardziej dojrzały i uporządkowany zrozumieć świat”; „wspieranie ucznia w rozpoznawaniu własnych predyspozycji i określaniu drogi dalszej edukacji”; „kształtowanie postawy otwartej wobec świata i innych ludzi, aktywności w życiu społecznym oraz odpowiedzialności za zbiorowość”; „zachęcanie do zorganizowanego i świadomego samokształcenia opartego na umiejętności przygotowania własnego warsztatu pracy”;

2) **wykaz 7 najważniejszych umiejętności** rozwijanych w ramach kształcenia

ogólnego w szkole podstawowej, takich jak: „sprawne komunikowanie się w języku polskim i językach obcych nowożytnych”; „sprawne wykorzystywanie narzędzi matematyki w życiu codziennym, a także kształcenie myślenia matematycznego”; „poszukiwanie, porządkowanie, krytyczna analiza oraz wykorzystanie informacji z różnych źródeł”; „kreatywne rozwiązywanie problemów z różnych dziedzin ze świadomym wykorzystaniem metod i narzędzi wywodzących się z informatyki, w tym programowanie”; „rozwiązywanie problemów, również z wykorzystaniem technik mediacyjnych”; „praca w zespole i społeczna aktywność”;

- 3) **komentarze do poszczególnych obszarów edukacyjnych** (np. kształcenia w zakresie porozumiewania się w językach obcych, edukacji czytelniczej, edukacji zdrowotnej, edukacji cyfrowej), objaśniające znaczenie kształcenia w danym zakresie i uzasadniające przydatność określonych kompetencji dla rozwoju dzieci i młodzieży oraz ich sukcesów w dorosłym życiu (np. umiejętności czytania, kompetencji społecznych takich jak komunikacja i współpraca w grupie, udział w projektach zespołowych, organizacja i zarządzanie projektami);
- 4) opis znaczenia **metody projektu** w rozwijaniu umiejętności uczniów, zachęcający do szerokiego stosowania jej przez nauczycieli: „Metoda projektu zakłada znaczną samodzielność i odpowiedzialność uczestników, co stwarza uczniom warunki do indywidualnego kierowania procesem uczenia się. Wspiera integrację zespołu klasowego, w którym uczniowie, dzięki pracy w grupie, uczą się rozwiązywania problemów, aktywnego słuchania, skutecznego komunikowania się, a także wzmacniają poczucie własnej wartości”);
- 5) wskazanie, że **działalność edukacyjna szkoły** jest określona przez szkolny zestaw programów nauczania oraz program wychowawczo-profilaktyczny szkoły. Dokumenty te mają stanowić spójną całość i muszą uwzględniać wszystkie wymagania opisane w podstawie programowej;
- 6) komentarz **dotyczący działalności wychowawczej szkoły**: „Zadaniem szkoły jest ukierunkowanie procesu wychowawczego na wartości, które wyznaczają cele wychowania i kryteria jego oceny. Wychowanie ukierunkowane na wartości zakłada przede wszystkim podmiotowe traktowanie ucznia, a wartości skłaniają człowieka do podejmowania odpowiednich wyborów czy decyzji. W realizowanym procesie dydaktyczno-wychowawczym szkoła podejmuje działania związane z miejscami ważnymi dla pamięci narodowej, formami upamiętniania postaci i wydarzeń z przeszłości, najważniejszymi świętami narodowymi i symbolami państwowymi”.

3.2. I etap edukacyjny – klasy I–III

Część podstawy programowej kształcenia ogólnego dotycząca I etapu edukacji w szkole podstawowej obejmuje ok. 60 stron. Jak mówi rozporządzenie, celem edukacji wczesnoszkolnej jest wspieranie całościowego rozwoju dziecka: „Proces wychowania i kształcenia prowadzony w klasach I–III szkoły podstawowej umożliwi dziecku odkrywanie własnych możliwości, sensu działania oraz gromadzenie doświadczeń na drodze prowadzącej do prawdy, dobra i piękna”.

Podstawa programowa dla I etapu edukacyjnego wyznacza:

- 1) **11 zadań szkoły w zakresie edukacji wczesnoszkolnej**, np. „wspieranie wielokierunkowej aktywności dziecka przez organizowanie sytuacji edukacyjnych umożliwiających eksperymentowanie i nabywanie doświadczeń oraz poznawanie polisensoryczne, stymulujących jego rozwój we wszystkich obszarach: fizycznym, emocjonalnym, społecznym i poznawczym”; „planowa realizacja programu nauczania szanująca godność uczniów, ich naturalne indywidualne tempo rozwoju, wspierająca potrzebę poczucia sensu aktywności własnej i współdziałania w grupie”; „systematyczne wspieranie rozwoju mechanizmów uczenia się dziecka, prowadzące do osiągnięcia przez nie umiejętności samodzielnego uczenia się”;
- 2) **cele kształcenia – wymagania ogólne**, które (podobnie jak w przypadku podstawy programowej wychowania przedszkolnego) są opisane w odniesieniu do 4 obszarów rozwojowych dziecka: fizycznego, emocjonalnego, społecznego i poznawczego. Jak mówi rozporządzenie, zbiór celów ogólnych przedstawia fundament dalszej edukacji w szkole podstawowej. Określa zachowania, sprawności, umiejętności i wiedzę początkową, jaką powinien mieć każdy uczeń kończący etap edukacji wczesnoszkolnej (warto przypomnieć, że w podstawie programowej ujętej w rozporządzeniu z 2008 r. osobno wskazywane były osiągnięcia uczniów na koniec I i III klasy szkoły podstawowej). Przykładowe wymagania ogólne przedstawia tabela 5.

Tabela 5. Niektóre wymagania ogólne określone dla I etapu edukacyjnego

I. W zakresie fizycznego obszaru rozwoju uczeń osiąga:
<ul style="list-style-type: none"> ● świadomość zdrowotną w zakresie higieny, pielęgnacji ciała, odżywiania się i trybu życia
<ul style="list-style-type: none"> ● umiejętność respektowania przepisów gier, zabaw zespołowych i przepisów poruszania się w miejscach publicznych
<ul style="list-style-type: none"> ● umiejętność organizacji bezpiecznych zabaw i gier ruchowych
II. W zakresie emocjonalnego obszaru rozwoju uczeń osiąga:
<ul style="list-style-type: none"> ● umiejętność rozpoznawania i rozumienia swoich emocji i uczuć i nazywania ich
<ul style="list-style-type: none"> ● świadomość przeżywanych emocji i umiejętność panowania nad nimi oraz wyrażania ich w sposób umożliwiający współdziałanie w grupie oraz adaptację w nowej grupie
<ul style="list-style-type: none"> ● umiejętność odczuwania więzi uczuciowej i potrzebę jej budowania, w tym więzi z rodziną, społecznością szkoły i wspólnotą narodową
<ul style="list-style-type: none"> ● umiejętność rozumienia odczuć zwierząt, wyrażania tych stanów za pomocą wypowiedzi ustnych i pisemnych oraz różnorodnych artystycznych form wyrazu

III. W zakresie społecznego obszaru rozwoju uczeń osiąga:
<ul style="list-style-type: none"> • świadomość wartości uznanych przez środowisko domowe, szkolne, lokalne i narodowe; potrzebę aktywności społecznej opartej o te wartości
<ul style="list-style-type: none"> • umiejętność przyjmowania konsekwencji swojego postępowania
<ul style="list-style-type: none"> • umiejętność tworzenia relacji, współdziałania, współpracy oraz samodzielnej organizacji pracy w małych grupach, w tym organizacji pracy przy wykorzystaniu technologii
<ul style="list-style-type: none"> • umiejętność dbania o bezpieczeństwo własne i innych uczestników grupy, w tym bezpieczeństwo związane z komunikacją za pomocą nowych technologii oraz bezpieczeństwo uczestnictwa w ruchu drogowym
IV. W zakresie poznawczego obszaru rozwoju uczeń osiąga:
<ul style="list-style-type: none"> • potrzebę i umiejętność samodzielnego, refleksyjnego, logicznego, krytycznego i twórczego myślenia
<ul style="list-style-type: none"> • umiejętność poprawnego posługiwania się językiem polskim w mowie i piśmie, pozwalającą na samodzielną aktywność, komunikację i efektywną naukę
<ul style="list-style-type: none"> • umiejętność stawiania pytań, dostrzegania problemów, zbierania informacji potrzebnych do ich rozwiązania, planowania i organizacji działania, a także rozwiązywania problemów
<ul style="list-style-type: none"> • umiejętność czytania prostych tekstów matematycznych, np. zadań tekstowych, łamigłówek i zagadek, symboli
<ul style="list-style-type: none"> • umiejętność rozumienia zależności między składnikami środowiska przyrodniczego

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 28 czerwca 2024 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego w szkole podstawowej..., *op. cit.*

3) **treści nauczania – wymagania szczegółowe**, opisane za pomocą efektów uczenia się (łącznie ok. 299) i przyporządkowane do 13 dyscyplin naukowych (obszarów edukacji): edukacji polonistycznej, edukacji matematycznej, edukacji społecznej, edukacji przyrodniczej, edukacji plastycznej, edukacji technicznej, edukacji informatycznej, edukacji muzycznej, wychowania fizycznego, edukacji językowej – język obcy nowożytny, edukacji językowej – język mniejszości narodowej lub etnicznej, edukacji językowej – język regionalny – język kaszubski, etyki. Jak zwraca uwagę rozporządzenie, „przedstawienie efektów kształcenia w odniesieniu do dyscyplin naukowych jest pewnego rodzaju konwencją, potrzebną dla uzyskania przejrzystości opisu, a nie dyrektywą organizacyjną. Proces kształcenia na tym etapie ma charakter zintegrowany, a nie przedmiotowy”. W ramach każdego obszaru edukacyjnego efekty uczenia się są pogrupowane w zestawy. Na przykład edukacja polonistyczna obejmuje osiągnięcia uczniów w zakresie: słuchania, mówienia, czytania, pisanie, kształcenia językowego,

samokształcenia, natomiast edukacja matematyczna – osiągnięcia w zakresie: rozumienia stosunków przestrzennych i cech wielkościowych, rozumienia liczb i ich własności, posługiwania się liczbami, czytania tekstów matematycznych, rozumienia pojęć geometrycznych, stosowania matematyki w sytuacjach życiowych oraz w innych obszarach edukacji. Pogrupowanie efektów uczenia się w zbiorze sprawia, że opis szczegółowych wymagań jest bardziej czytelny;

- 4) **warunki i sposób realizacji podstawy programowej**, mające m.in. przypominać, że: edukację w klasach I–III ma np. cechować spokój i systematyczność nauki, wielokierunkowość, dostosowanie tempa pracy do możliwości psychoruchowych każdego ucznia; „kształcenie na I etapie edukacyjnym kontynuuje rozpoczęty w przedszkolu proces adaptacji do współpracy w grupie oraz proces indywidualnej i grupowej aktywności poznawczej”; edukacja w pierwszych trzech klasach szkoły podstawowej jest realizowana w postaci kształcenia zintegrowanego, obejmuje integrację czynnościową, metodyczną, organizacyjną i treściową; nauczyciele mają uwzględniać naturalne strategie uczenia się dzieci oraz stosować różnorodne metody kształcenia. W tym miejscu podstawy programowej pojawiają się również dodatkowe objaśnienia istoty edukacji w poszczególnych obszarach (np. polonistycznej, społecznej, muzycznej). W porównaniu z podstawą programową określoną w rozporządzeniu z 2008 r. zrezygnowano ze wskazywania w tym miejscu, jak wiele czasu należy poświęcać na realizację zajęć różnego typu.

Sylwetka absolwenta III klasy szkoły podstawowej

Wydaje się, że absolwent I etapu edukacyjnego najlepiej pokazany jest w celach kształcenia – wymaganiach ogólnych, które – jak wskazuje podstawa – stanowią fundament dalszej edukacji (por. tabela 4). Zgodnie z wymaganiami ogólnymi uczeń kończący klasę III szkoły podstawowej rozpoznaje i nazywa emocje swoje oraz innych osób. Panuje nad własnymi emocjami, wyraża je w sposób, który nie zakłóca funkcjonowania grupy. Ma potrzebę tworzenia relacji. Identyfikuje się z grupami społecznymi, w których funkcjonuje. Jest świadomy wartości, które dla danej grupy są ważne. Obdarza szacunkiem koleżanki i kolegów oraz osoby dorosłe, w tym starsze. Absolwent III klasy jest też samodzielny – współdziała w grupie, organizuje swoją pracę, także przy wykorzystaniu technologii, wyraża swoje oczekiwania i potrzeby społeczne, planuje swój czas wolny, podczas zabaw dba o bezpieczeństwo własne i innych uczestników grupy. Jest aktywny ruchowo, sprawny. Posiada umiejętności: samodzielnego, refleksyjnego, logicznego, krytycznego i twórczego myślenia; poprawnego posługiwania się językiem polskim w mowie i piśmie; czytania, w tym także prostych tekstów matematycznych; rozumienia i używania prostych komunikatów

w języku obcym nowożytnym; rozumienia podstawowych pojęć i działań matematycznych; stawiania pytań, dostrzegania i rozwiązywania problemów; obserwacji zjawisk przyrodniczych, społecznych i gospodarczych; formułowania wniosków; rozumienia zależności między składnikami środowiska przyrodniczego; rozumienia legend, faktów historycznych, tradycji; uczestnictwa w kulturze; samodzielnej eksploracji świata.

W świetle zapisów podstawy programowej absolwent III klasy szkoły podstawowej jest więc osobą posiadającą wiedzę z różnych dziedzin i wyposażoną w szereg umiejętności, które pozwalają mu samodzielnie się uczyć dalej, zdobywać nową wiedzę i rozwijać zainteresowania. W tak ogólnych zapisach można odnaleźć wszystkie kompetencje kluczowe i przekrojowe, o których mowa w zaleceniu Rady UE z 22 maja 2018 r. i Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030.

Kompetencje kluczowe i przekrojowe są też widoczne w wymaganiach szczegółowych – efektach uczenia się. Tabela 6 przedstawia przykłady efektów uczenia się, które są wymagane od każdego ucznia kończącego III klasę szkoły podstawowej i dotyczą poszczególnych kompetencji przekrojowych. W trakcie analizy żadnego z efektów uczenia się ujętego w podstawie programowej edukacji wczesnoszkolnej nie powiązano z kompetencjami przywódczymi oraz zdolnością adaptacji do nowych warunków.

Tabela 6. Efekty uczenia się wymagane od uczniów kończących III klasę szkoły podstawowej w odniesieniu do poszczególnych kompetencji przekrojowych

Lp.	Kompetencje przekrojowe	Efekty uczenia się
1.	cyfrowe	<ul style="list-style-type: none"> ● rozróżnia pożądane i niepożądane zachowania innych osób (również uczniów) korzystających z technologii, zwłaszcza w sieci internet ● stosuje zasady bezpieczeństwa podczas korzystania z urządzeń cyfrowych, rozumie i respektuje ograniczenia związane z czasem pracy z takimi urządzeniami oraz stosuje zasady netykiety ● organizuje pracę, wykorzystuje urządzenia techniczne i technologie; zwraca uwagę na zdrowie i zachowanie bezpieczeństwa, z uwzględnieniem selekcji informacji, wykonywania czynności użytecznych lub potrzebnych

Lp.	Kompetencje przekrojowe	Efekty uczenia się
2.	osobiste, społeczne, w zakresie uczenia się	<ul style="list-style-type: none"> ● przyjmuje konsekwencje swojego uczestnictwa w grupie i własnego w niej postępowania w odniesieniu do przyjętych norm i zasad ● korzysta z różnych źródeł informacji, np. atlasów, czasopism dla dzieci, słowników i encyklopedii czy zasobów internetu i rozwija swoje zainteresowania ● wykorzystuje nabyte umiejętności do rozwiązywania problemów i eksploracji świata, dbając o własny rozwój i tworząc indywidualne strategie uczenia się ● wymienia wartości odżywcze produktów żywnościowych; ma świadomość znaczenia odpowiedniej diety dla utrzymania zdrowia, ogranicza spożywanie posiłków o niskich wartościach odżywczych i niezdrowych, zachowuje umiar w spożywaniu produktów słodzonych, zna konsekwencje zjadania ich w nadmiarze
3.	obywatelskie	<ul style="list-style-type: none"> ● identyfikuje się z grupą społeczną, do której należy: rodzina, klasa w szkole, drużyna sportowa, społeczność lokalna, naród; respektuje normy i reguły postępowania w tych grupach ● wyjaśnia, iż wszyscy ludzie posiadają prawa i obowiązki, wymienia własne prawa i obowiązki, przestrzega ich i stosuje je w codziennym życiu ● stosuje pojęcia: porozumienie, umowa; uczestniczy w wyborach samorządu uczniowskiego w klasie, w szkole; wymienia przykłady powstałych w efekcie porozumień i umów grup społecznych, np. stowarzyszenia pomocy chorym i niepełnosprawnym dzieciom, organizacje ekologiczne, a także stowarzyszenia dużych grup społecznych, jak miasta i państwa czy Unia Europejska

Lp.	Kompetencje przekrojowe	Efekty uczenia się
4.	w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej	<ul style="list-style-type: none"> ● wydziera, wycina, składa, przylepia, wykorzystując gazetę, papier kolorowy, makulaturę, karton, ścinki tekstylne itp. ● wykonuje prace i impresje plastyczne jako formy przekazania i przedstawienia uczuć, nastrojów i zachowań (np. prezent, zaproszenie) ● ilustruje sceny i sytuacje (realne i fantastyczne) inspirowane wyobraźnią, baśnią, opowiadaniem i muzyką; korzysta z narzędzi multimedialnych ● eksperymentuje i poszukuje dźwięków, fragmentów znanych melodii przy użyciu np. dzwonków, ksylofonu, fletu podłużnego, flażoletu – flecika polskiego ● wyraża szacunek wobec osób, wspólnot osób oraz ich symboli w sytuacjach codziennych i uroczystych, przejawiając właściwe zachowanie
5.	w zakresie myślenia krytycznego i kompleksowego rozwiązywania problemów	<ul style="list-style-type: none"> ● ma świadomość obecności nieprawdziwych informacji, np. w przestrzeni wirtualnej, publicznej; sprawdza informacje, zadając pytania nauczycielowi, rodzicom, policjantowi ● układa w logicznym porządku: obrazki, teksty, polecenia (instrukcje) składające się m.in. na codzienne czynności
6.	w zakresie pracy zespołowej	<ul style="list-style-type: none"> ● układa zespołowe zabawy ruchowe i w nich uczestniczy, ma świadomość, iż sukces w takiej zabawie odnosi się dzięki sprawności, zaradności i współdziałaniu ● współpracuje z uczniami, wymienia się z nimi pomysłami i doświadczeniami, wykorzystując technologię

Lp.	Kompetencje przekrojowe	Efekty uczenia się
7.	przywódcze	<ul style="list-style-type: none"> ● wykorzystuje pracę zespołową w procesie uczenia się, w tym przyjmując rolę lidera zespołu i komunikuje się za pomocą nowych technologii ● organizuje zespołową zabawę lub grę ruchową z wykorzystaniem przyboru lub bez
8.	związane z wielokulturowością	<ul style="list-style-type: none"> ● ma świadomość, że jako człowiek posiada swoją niezbywalną godność oraz że wszystkie inne osoby posiadają taką godność ● ma świadomość, że każdej osobie ludzkiej, także jemu, należy się szacunek, że szacunkiem należy obdarzać także wspólnoty osób – rodzinę, klasę, naród (ojczyznę), w tym wspólnotę religijną – a także symbole tych wspólnot
9.	związane z kreatywnością i innowacyjnością	<ul style="list-style-type: none"> ● wykorzystuje warcaby, szachy i inne gry planszowe lub logiczne do rozwijania umiejętności myślenia strategicznego, logicznego, rozumienia zasad itd.; przekształca gry, tworząc własne strategie i zasady organizacyjne ● wykonuje eksperymenty językowe, nadaje znaczenie czynnościom i doświadczeniom, tworząc charakterystyczne dla siebie formy wypowiedzi ● realizuje schematy i tematy rytmiczne, eksperymentuje przy użyciu np. patyczków, pudełek, papieru, trawy, piscoząłek, gwizdków, kogucików na wodę

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 28 czerwca 2024 r. zmieniającego rozp. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego w szkole podstawowej..., *op. cit.*

Podstawa programowa edukacji wczesnoszkolnej wprost nie nawiązuje do kompetencji kluczowych. Za to często mówią o nich poradniki dla nauczycieli. Ramka 2 przedstawia opis sylwetki absolwenta ucznia kończącego klasę III z programu nauczania dla klas I–III pt. „Ale to ciekawe”.

Ramka 2. Sylwetka absolwenta ucznia kończącego klasę III w programie nauczania dla klas I–III „Ale to ciekawe”

Umiejętności i kompetencje, które nabywa uczeń:

1. **porozumiewanie się w języku ojczystym:** rozumie i interpretuje fakty, myśli, pojęcia, uczucia i opinie zarówno w mowie, jak i w piśmie; potrafi prowadzić komunikację, dobierając właściwą do sytuacji formę wypowiedzi, tym samym potrafi słuchać, reagować i inicjować komunikację;
2. **porozumiewanie się w językach obcych:** ma świadomość istnienia innych kultur i języków; rozumie, że język się zmienia;
3. **kompetencje matematyczne i podstawowe kompetencje naukowo-techniczne:** potrafi wykorzystać zdobytą wiedzę matematyczną do rozwiązywania realnych problemów, stosuje ją w sytuacjach życiowych, stosując liczenie, mierzenie czy udzielanie odpowiedzi na podstawie zgromadzonych danych; potrafi także wyciągnąć wnioski na podstawie przeprowadzonych doświadczeń i zgromadzonych dowodów;
4. **kompetencje informatyczne:** wykorzystuje nowoczesne technologie w sposób świadomy, wie, do czego służą; rozumie, że można dzięki nim uczyć się, pracować i spędzać czas wolny; zna zasady bezpiecznego wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych (TIK);
5. **umiejętność uczenia się:** potrafi planować i realizować proste zadania edukacyjne; nie poddaje się przy niepowodzeniach; dokonuje samooceny i samokontroli własnej pracy; rozumie, że nauka to nie tylko proces szkolny, ale umiejętność, która będzie mu potrzebna i doskonalona przez całe życie; dzieli się swoją wiedzą i umiejętnościami z innymi;
6. **kompetencje społeczne i obywatelskie:** wie, że żyje w społeczeństwie, w którym obowiązują pewne normy i zasady; potrafi funkcjonować w grupie, przyjmować różnorodne role; zawiera porozumienia, umowy, wie, czym jest demokracja; uczestniczy w życiu klasowym i szkolnym; jest osobą tolerancyjną, sprawiedliwą i otwartą;
7. **inicjatywność i przedsiębiorczość:** pomysły przekształca w realne działania; rozwiązuje problemy w sposób kreatywny i innowacyjny; nie boi się podjęcia próby, aby sprawdzić efekt swojego działania;
8. **świadomość i ekspresja kulturalna:** wyraża swoje myśli, uczucia i opinie w sposób twórczy; podejmuje działalność w różnych dziedzinach sztuki, zdobywa wiedzę teoretyczną na temat dorobku kulturowego swojego regionu, kraju i świata; uczestniczy w wydarzeniach kulturalnych.

Źródło: Okuniewska i in., 2023, s. 15.

Porady dla nauczycieli dotyczące rozwijania kompetencji kluczowych zawiera także opracowanie pt. „Kompetencje kluczowe: klasy 1–3”, wydane przez grupę MAC w 2020 r. Jego autorki tłumaczą, że „Realizując zapisy podstawy programowej [...] nauczyciel klas 1–3 wplata w sposób naturalny elementy, które służą rozwijaniu kompetencji kluczowych. Tymi elementami są zabawy, gry, zadania indywidualne i zespołowe, prace projektowe, uczestnictwo w życiu społeczności lokalnej, zaznajamianie dzieci z kulturą i tradycją, zachęcanie ich do różnych form twórczego wyrazu. Kompetencje kluczowe i konieczność ich rozwijania nie powinny wprawiać nauczycieli w zakłopotanie, ponieważ wiele z wymienionych wyżej elementów realizują w swojej codziennej pracy” (Bilewicz-Kuźnia i in., 2020, s. 11).

Analiza podstawy programowej mająca na celu zidentyfikowanie kompetencji, które posiadają absolwenci III klasy szkoły podstawowej, uprawnia do sformułowania następujących wniosków:

- podstawa programowa nie odwołuje się wprost do kompetencji kluczowych, jej zapisy nie pozwalają jednoznacznie określić, jakie umiejętności ma mieć uczeń kończący III klasę, które z nich świadczą o przygotowaniu do rozpoczęcia kolejnego etapu edukacji w szkole podstawowej;
- w części wstępnej podstawa programowa określa 7 najważniejszych umiejętności rozwijanych w ramach kształcenia ogólnego w szkole podstawowej. Cele kształcenia – wymagania ogólne dla I etapu edukacyjnego nie zostały jednak do nich odniesione. Nie jest więc jasne, czy wszystkie z tych umiejętności ma osiągać uczeń kończący III klasę i na jakim mają być poziomie (np. umiejętność krytycznej analizy, aktywnego udziału w życiu kulturalnym szkoły, środowiska lokalnego oraz kraju);
- w podstawie programowej pojawia się zapis, który mówi, że wymagania ogólne stanowiły punkt wyjścia do formułowania treści nauczania – wymagań szczegółowych, opisanych za pomocą efektów uczenia się. Powiązania te nie są jednak oczywiste, ponieważ efekty uczenia się przypisano do 13 dyscyplin naukowych (obszarów edukacji), a nie do 4 obszarów rozwojowych dziecka, które organizują opis celów kształcenia;
- cele kształcenia – wymagania ogólne, które charakteryzują sylwetkę absolwenta III klasy szkoły podstawowej, nie są mierzalne. Nie wskazują, co świadczy o osiągnięciu danej umiejętności;
- także niektóre z efektów uczenia się nie są jednoznaczne. Nie można widzieć w nich kryteriów, po których można by rozpoznać, że dany uczeń posiada określoną kompetencję, np. „reaguje stosownym zachowaniem w sytuacji zagrożenia bezpieczeństwa, zdrowia jego

lub innej osoby”, „kojarzy działanie komputera lub innego urządzenia cyfrowego z efektami pracy z oprogramowaniem”, „wykorzystuje możliwości technologii do komunikowania się w procesie uczenia się”.

Opinie o podstawie programowej i kompetencjach uczniów – I etap edukacyjny

Źródłem informacji na temat opinii o aktualnej podstawie programowej dla I etapu edukacyjnego były ankiety przeprowadzone wśród nauczycieli i rodziców oraz rozmowy z nimi (łącznie przeprowadzono kilkanaście wywiadów z nauczycielami edukacji wczesnoszkolnej, dyrektorami szkół podstawowych oraz z rodzicami uczniów). W lipcu 2024 r. na pytania ujęte w ankiecie odpowiedziało: 61 nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej (77% z nich miało staż pracy w szkole dłuższy niż 10 lat), 254 nauczycieli klas IV–VIII szkoły podstawowej, 215 rodziców dzieci, które w roku szkolnym 2023/2024 uczęszczały do klas I–III szkoły podstawowej (na pytania w ankiecie najliczniej odpowiedzieli rodzice dzieci, które były uczniami klasy I) oraz 247 rodziców dzieci, które w roku szkolnym 2023/2024 uczyły się w klasach IV–VIII szkoły podstawowej (najliczniej na pytania ujęte w ankiecie odpowiedzieli rodzice uczniów klas IV, V i VII).

Z pozyskanych opinii wynika, że nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej rzadziej niż nauczyciele na co dzień pracujący w przedszkolu sięgają do podstawy programowej. Mniej więcej co piąty nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej wskazał, że z podstawy programowej kształcenia ogólnego korzysta co najmniej raz w tygodniu. Około 28% z nich po ten dokument sięga nie częściej niż 2–3 razy w miesiącu, a ok. 30% – nie częściej niż kilka razy w roku. Większość nauczycieli na co dzień pracujących z klasami I–III (ok. 72%) uważa, że podstawa programowa jest napisana zrozumiałym językiem. Wielu nauczycieli biorących udział w ankiecie ponadto jest zdania, że podstawa programowa:

- jest zbyt szczegółowa – powoduje skupianie się na poszczególnych zapisach ze szkodą dla patrzenia na kompetencje ogólne (z tą opinią zgodziło się 39,3% nauczycieli),
- jasno wskazuje, jakie umiejętności ma opanować uczeń (29,5%),
- jest dobrze uporządkowana, poruszają się po niej z łatwością (26,2%),
- ułatwia ocenę osiągnięć uczniów (21,3%),
- jest zbyt rozbudowana, co uniemożliwia poruszanie się po niej (13,1%).

Rzadziej nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej identyfikowali się z następującymi opiniami na temat podstawy programowej:

- podstawa programowa zachęca mnie do stosowania różnych metod nauczania i wychowania (z tą opinią zgodziło się 8 z 61 nauczycieli),
- podstawa programowa promuje aktywność uczniów i samodzielność uczenia się (z tą opinią zgodziło się tylko 6 nauczycieli).

Pojedyncze osoby podzieliły się dodatkowymi opiniami o podstawie programowej kształcenia ogólnego dla I etapu edukacyjnego szkoły podstawowej:

- „Momentami jest bardzo chaotyczna, koncentryczny układ treści powoduje ciągle powtarzanie się tych samych tematów”,
- „Powinno się wrócić do podstawy programowej, która była podzielona na PP dla ucznia kończącego klasę I i dla ucznia kończącego klasę III”,
- „Podstawa programowa jest przejrzysta. Można zawęzić opisy poszczególnych punktów, choć dla młodych nauczycieli to akurat jest pomocne”,
- „Podstawa programowa powinna być spisem minimalnych umiejętności i zakresu wiedzy, które powinien osiągnąć uczeń na danym poziomie”,
- „Najważniejsza w podstawie programowej jest preambuła, bo ona zbiera wszystko. Czyli tam są te kompetencje kluczowe, które my powinniśmy kształcić od pierwszego etapu”,
- „Edukacja zintegrowana, która jest na pierwszym etapie, tu podstawa programowa całkiem dobrze sobie daje radę. Od IV klasy robi się sztuczny podział na przedmioty, które na siebie nie nachodzą. Czasami rzeczywiście te treści są zbyt szczegółowe, ale generalnie są to wymagania edukacyjne, które są z dużą otwartością przyjmowane, nie są negowane albo odrzucane, po prostu że cała podstawa programowa jest beznadziejna i zła. Nie, wręcz słyszę dużo takich konstruktywnych uwag, dużo takich refleksji, które raczej dążą ku zmianie, jakiejś redakcji, niż temu, że w ogóle nie potrzebujemy podstawy programowej”,
- „Jest bardziej nastawiona na wiedzę, niż na jakieś postawy wobec życia, czy umiejętności. Ma to być człowiek, który potrafi czytać, pisać, liczyć w różnych zakresach. Potrafi się komunikować z otoczeniem w ważnych dla siebie sprawach. Na pewno jest dużo o patriotyzmie, bo w tych klasach I–III naprawdę dużo tego jest. Natomiast tam nie ma umiejętności rozwiązywania trudnych sytuacji albo samodzielności, albo współdziałania. Wydaje mi się, że bardziej te klasy I–III są skoncentrowane na wiedzy niż na takich rzeczach”.

65,6% nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej biorących udział w ankiecie było ponadto zdania, że podstawa programowa powinna być przede wszystkim inspiracją do pracy nauczyciela (drogowskazem). Mniejsze grono nauczycieli (mniej więcej co piąta osoba) zgodziło się z opinią, że podstawa programowa ma być szczegółowym wykazem treści, które ma realizować każda szkoła.

Zdaniem nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej do najważniejszych umiejętności, które dzieci mają opanować podczas pierwszych trzech lat nauki w szkole, należą:

- tzw. **umiejętności podstawowe**, takie jak: płynne czytanie, mówienie (dłuższe wypowiedzianie się, logiczne układanie zdań), pisanie (czytelne i estetyczne, z uwzględnieniem gramatyki, ortografii, stylistyki), liczenie (sprawność rachunkowa w zakresie czterech działań: dodawania, odejmowania, mnożenia, dzielenia), rozumienie słuchanego przekazu (na tę grupę umiejętności nauczyciele wskazywali najczęściej),
- bazujące na empatii, szacunku wobec potrzeb i emocji innych osób **umiejętności społeczne**, w tym bezkonfliktowego współdziałania w grupie,
- umiejętność **samodzielnego uczenia się**, w tym wykorzystywania zdobytej wiedzy, planowania i organizowania pracy własnej,
- umiejętność kreatywnego, analitycznego i logicznego myślenia,
- umiejętność skupienia się, w tym uważnego słuchania i koncentracji uwagi na zadaniu.

Z doświadczeń nauczycieli, którzy na co dzień pracują w klasach IV–VIII szkoły podstawowej ($n = 254$), wynika, że ok. 34% uczniów jest dobrze przygotowanych do rozpoczęcia nauki w klasie IV. Przeciwnego zdania było nieznacznie mniej nauczycieli (33,1%). Pozostali nauczyciele mieli trudność z udzieleniem jednoznacznej odpowiedzi. Katalog kompetencji, które zdaniem tej grupy nauczycieli świadczą o przygotowaniu uczniów do rozpoczęcia II etapu edukacyjnego, nie różni się znacząco od tego, który powstał na podstawie wskazań nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej. Nauczyciele starszych klas zwracali uwagę na znaczenie: umiejętności rozumienia czytanego tekstu, sprawności rachunkowej, samodzielności (w tym samoorganizacji), umiejętności społecznych (w tym komunikacyjnych), odpowiedzialności, zaangażowania.

Ramka 3 przedstawia umiejętności, które zdaniem jednej z osób udzielających odpowiedzi na pytania w ankiecie są najważniejsze do opanowania podczas pierwszych trzech lat nauki w szkole podstawowej.

Ramka 3. Najważniejsze umiejętności, które powinien mieć absolwent III klasy szkoły podstawowej

Podczas pierwszych trzech lat nauki w szkole podstawowej, kluczowe jest, aby dzieci opanowały następujące umiejętności:

1. Czytanie i pisanie. Te podstawowe umiejętności językowe są fundamentem dalszej edukacji, umożliwiają dzieciom zrozumienie treści oraz wyrażanie myśli w formie pisemnej.

2. Podstawowe umiejętności matematyczne. W tym liczenie, rozpoznawanie liczb, podstawowe działania matematyczne (dodawanie i odejmowanie), a także umiejętność rozumienia prostych pojęć matematycznych i geometrycznych.

3. Umiejętności społeczne i emocjonalne. Rozwój tych umiejętności pomaga dzieciom współpracować z rówieśnikami, rozwiązywać konflikty, rozpoznawać swoje emocje i zarządzać nimi oraz budować relacje oparte na wzajemnym szacunku i empatii.

Rekomendacje zmian w podstawie programowej kształcenia ogólnego – I etap edukacyjny

Większość nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej biorących udział w ankiecie uważa, że podstawa programowa powinna być przede wszystkim inspiracją do pracy nauczyciela (65,6% nauczycieli zgodziło się z tą opinią). Mniej więcej co piąty nauczyciel był zdania, że podstawa programowa ma być szczegółowym wykazem treści, które powinna realizować każda szkoła.

W opinii nauczycieli, którzy odpowiedzieli na pytania ujęte w ankiecie ($n = 61$), do najważniejszych zadań szkoły podstawowej powinny należeć:

- nauka współdziałania w grupie (z tą opinią zgodziło się 75,4% nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej),
- nauka samodzielnego uczenia się (np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji) oraz samodzielnego, krytycznego myślenia (z tymi opiniami zgodziło się 73,8% nauczycieli),
- pomoc w odkrywaniu talentów i predyspozycji uczniów (70,5% wskazań),
- troska o rozwój emocjonalny uczniów (67,2%),
- wspieranie zainteresowań uczniów (65,6%).

Nieco mniejszą popularnością wśród nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej cieszyły się opinie wskazujące, że najważniejszym zadaniem szkoły podstawowej ma być: przygotowywanie uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego, w tym do wyboru szkoły ponadpodstawowej (57,4% wskazań), wspieranie poczucia sprawstwa wśród uczniów (55,7%) oraz troska o ich rozwój fizyczny (54,1% głosów).

Z ankiet oraz rozmów z nauczycielami edukacji wczesnoszkolnej wynika, że dzisiejsza szkoła podstawowa nie jest zgodna z ich wyobrażeniami – nie realizuje zadań, które uznają za najbardziej istotne. Najlepiej dba o rozwój fizyczny uczniów (z opinią, że szkoła stwarza odpowiednie warunki do rozwoju fizycznego uczniów, zgodziła się mniej więcej połowa nauczycieli). Słabiej radzi sobie natomiast z:

- nauką samodzielnego, krytycznego myślenia (tylko ok. 13% nauczycieli było zdania, że dzisiejsza szkoła tego uczy),
- przygotowaniem do samodzielnego uczenia się, np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji (ok. 33% wskazań),
- odkrywaniem talentów i predyspozycji uczniów (32,8%) oraz rozwijaniem zainteresowań uczniów (39,3%),
- nauką współdziałania (36,1%).

Niektórzy nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej w odpowiedzi na pytania ujęte w ankiecie podzielili się dodatkowymi komentarzami na temat tego, czego uczy dziś szkoła:

- „Przygotowuje tylko do egzaminu”,
- „Wpasowywania się w klucz”,
- „Szkoła teraz uczy wszystkiego i musi dbać za rodziców o wychowanie i dobrostan dzieci. Szkoła tworzy dla dzieci wycieczki, imprezy, zabawy, przedstawienia, chodzi do teatru i muzeum, pociesza dziecko, kiedy mu źle, angażuje psychologów, a rodzic nic już nie musi robić. Wszystkie obowiązki spadły na szkołę i nauczycieli”,
- „Szkoła ciągle wspiera słabych uczniów, a zdolni uczniowie pozostają niezauważeni”.

Dzisiejsza szkoła podstawowa częściowo nie wpisuje się także w wyobrażenia rodziców na jej temat. Tabela 7 zestawia zadania szkoły, które rodzice uczniów klas I–III uznają za najważniejsze, z tymi, które ich zdaniem szkoła realizuje obecnie najlepiej. Rodzice najsłabiej ocenili skuteczność szkoły w nauce samodzielnego uczenia się oraz samodzielnego, krytycznego myślenia.

Tabela 7. Opinie rodziców uczniów klas I–III o zadaniach szkoły podstawowej (n = 215)

Najważniejszym zadaniem szkoły podstawowej powinno być...	Odsetek rodziców, którzy zgadzają się z opinią	Dziś szkoła podstawowa...	Odsetek rodziców, którzy zgadzają się z opinią
Szkoła powinna uczyć współdziałania w grupie	73%	Szkoła dobrze uczy współdziałania w grupie	32,6%
Szkoła powinna wspierać poczucie sprawstwa wśród dzieci	49,3%	Szkoła wspiera poczucie sprawstwa wśród uczniów	13,5%
Szkoła powinna wspierać rozwój zainteresowań uczniów	78,1%	Szkoła wspiera rozwój zainteresowań uczniów	22,3%
Szkoła powinna pomagać w odkrywaniu talentów, predyspozycji uczniów	76,7%	Szkoła pomaga uczniom w odkrywaniu ich talentów, predyspozycji	17,7%
Szkoła powinna dbać o rozwój emocjonalny uczniów	69,8%	Szkoła dba o rozwój emocjonalny uczniów	15,8%
Szkoła powinna dbać o rozwój fizyczny uczniów	61,9%	Szkoła stwarza odpowiednie warunki do rozwoju fizycznego uczniów	34,9%
Szkoła powinna uczyć samodzielnego uczenia się (np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji)	73%	Szkoła uczy samodzielnego uczenia się (np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji)	10,2%
Szkoła powinna uczyć samodzielnego, krytycznego myślenia	71,2%	Szkoła uczy samodzielnego, krytycznego myślenia	11,2%

Najważniejszym zadaniem szkoły podstawowej powinno być...	Odsetek rodziców, którzy zgadzają się z opinią	Dziś szkoła podstawowa...	Odsetek rodziców, którzy zgadzają się z opinią
Szkoła powinna przygotowywać uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego, w tym do wyboru szkoły ponadpodstawowej	55,8%	Szkoła przygotowuje uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego, w tym do wyboru szkoły ponadpodstawowej	13%
Nie zgadzam się z żadną z powyższych opinii	0%	Nie zgadzam się z żadną z powyższych opinii	32,1%

Wielu rodziców podzieliło się dodatkowymi komentarzami na temat tego, czego uczy dziś szkoła. Przykładowe wypowiedzi były następujące:

- „Szkoła uczy pokory i podporządkowania się (a nie o to chodzi)”;
- „Szkoła uczy niezdrowej rywalizacji, uczy, że jeśli masz coś do powiedzenia, co komuś może się nie spodobać, to lepiej milczeć. Nie wychylać się, nie zadawać za dużo pytań, nie być za mądrym. Wykonywać polecenia i słuchać. Nie liczy się wysiłek włożony w naukę, tylko efekt końcowy, trafianie w klucz, niestandardowe myślenie jest tępione. Szkoła uczy dzieci, że nie mają nic do powiedzenia, nie mają prawie żadnego wpływu na to, co się dzieje. I zamiast skupiać się na tym, w czym dziecko jest naprawdę dobre i co lubi, ma być dobre we wszystkim. Wiedza w szkole jest totalnie niepraktyczna, brakuje też bardziej życiowych zajęć manualnych, jak szycie, stolarka itp.”;
- „Szkoła uczy dostrzegania błędów i pomyłek zamiast tego, co zrobiło się dobrze. Szkoła uczy rywalizacji i tego, że lepiej się nie odzywać, dostosować do poszczególnych nauczycieli, niż być sobą”;
- „Szkoła uczy równania do średniej, unikania własnych inicjatyw, eksperymentów. Zabija w dzieciach ciekawość i poczucie sprawczości. Zmusza do niewychylania się”;
- „Szkoła powinna rozbudzać w dziecku poczucie, że zdobywanie wiedzy to przywilej, a nie przykry obowiązek”;

- „Szkola powinna uczyć tolerancji i empatii względem ludzi, którzy są inni od nas pod różnym względem”;
- „Ważnym elementem na każdym etapie nauki powinno być wskazywanie mocnych stron każdego dziecka, poprzez ocenę opisową i tzw. feedback. Jako rodzic, bardzo ważna jest dla mnie informacja, z czym dziecko ma największy problem, i pomoc w tych kwestiach, jak również informacja o mocnych stronach, by je doskonalić”;
- „W szkole dziecko powinno nauczyć się empatii, wykształcić w sobie chęć niesienia pomocy innym, możliwość obrony własnego zdania”;
- „Szkola powinna być miejscem, gdzie dziecko lubi przebywać, czuje się bezpiecznie i akceptowane”.

Biorąc pod uwagę odpowiedzi na inne pytania ujęte w ankiecie oraz wyniki rozmów z nauczycielami, można przyjąć, że bliższa oczekiwaniom nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej byłaby podstawa programowa, która jest wolna od szczegółowych i rozbudowanych zapisów, mających charakter długiej listy wymagań, jakie ma spełniać każdy uczeń:

- „Za dużo materiału. Nie jestem w stanie skupić się na jednym zagadnieniu, bo na następnej lekcji jest coś nowego. Nie ma czasu na utrwalanie”;
- „Przede wszystkim jest ta mocna drobiazgowość w wymaganiach. Ja bym to odrobinę uprościła, dając więcej swobody nauczycielom. Mamy tę świadomość, że edukacja leży u podstaw kształtowania kompetencyjnego małego człowieka, zatem wystarczyłoby hasłowo to rozwiązać i wtedy nauczyciel nie przywiązywałby się do tylu składowych. Nie byłyby one wtedy mocnym priorytetem”, który – można dodać – nie odwracałby uwagi od najważniejszych umiejętności, które ma kształtować szkoła podstawowa,
- „Mniej szczegółowych zapisów w podstawie programowej zostawić. Myślę o takim zróżnicowaniu celu edukacji dla klas I–III, IV–VI, VII–VIII. Właśnie, tak krótko, tylko syntetycznie opisać zakres umiejętności, np. z języka polskiego potrafi stworzyć trzy rodzaje tekstu”.

Podobnie jak dla wychowania przedszkolnego warto rozważyć podstawę programową, która proponowałaby:

- kilka obszarów edukacyjnych, pielęgnujących określone zestawy kluczowych umiejętności: osobistych (dotyczących własnego „ja”, kształtowania dojrzałości emocjonalnej,

ukierunkowanych na wzmocnienie samodzielności, zaradności, śmiałości w podejmowaniu wyzwań, kreatywności, bycia twórczym, otwartości na zmiany, gotowości do przewyższania trudności i rozwiązywania problemów), społecznych (dotyczących budowania relacji opartych na szacunku i akceptacji, współdziałania w grupie), poznawczych, w tym językowych, matematycznych i przyrodniczych, rozbudzających ciekawość dzieci i stanowiących podbudowę pod dalszą naukę w szkole;

- zwięzłe opisy każdego wyodrębnionego obszaru edukacyjnego. Do każdego z nich mógłby być przypisany krótki (minimalny) zestaw wiedzy i umiejętności. Charakteryzowałyby on osiągnięcia, jakie ma mieć każde dziecko kończące I etap edukacyjny i gotowe do rozpoczęcia nauki w klasie IV;
- zapisy na temat znaczenia współpracy z rodzicami oraz ich aktywnego udziału w realizacji celów edukacji w szkole podstawowej (ważne jest m.in. „uświadomienie rodzicom współodpowiedzialności za sukces dziecka”).

Ważne także, by w pracach nad nową podstawą programową brali udział praktycy. Istotne, by zapewnić możliwość dyskusji i wymiany doświadczeń nauczycieli, którzy na co dzień towarzyszą dzieciom w przedszkolu oraz uczniom w szkole podstawowej.

I etap edukacyjny – inne rekomendacje nauczycieli i rodziców

Mniej więcej połowa nauczycieli edukacji wczesnoszkolnej biorących udział w ankiecie zaproponowała zmiany, które w ich opinii są potrzebne, by szkoła lepiej mogła realizować swoją misję. Szeroko o swoich pomysłach na zmiany w polskiej szkole nauczyciele mówili także podczas wywiadów. Wśród propozycji zmian – obok „czytelnej podstawy programowej”, dającej nauczycielowi większą swobodę i elastyczność, niezmuszającej go do „pędzenia z materiałem” – znalazły się następujące propozycje:

- ograniczenie liczebności klas, klasy powinny być maksymalnie 18-osobowe, obecność nauczyciela wspomagającego w każdej klasie;
- ograniczenie czasu poświęcanego na pracę z podręcznikami („częściowe zrezygnowanie z książek – przeznaczenie dotacji na coś innego, np. regularne ciekawe projekty, wsparcie nauczycieli”), więcej pracy metodą projektową, „praca projektowa zamiast podręcznikowej”. Realizacja tej propozycji spełniałaby oczekiwania rodziców, którzy uważają, że dzieci zbyt dużo czasu poświęcają na siedzenie w ławkach i rozwiązywanie kart pracy;

- ocenianie kształtujące jako standard, odejście od ocen numerycznych, które nie tylko stanowią jedną z przyczyn rywalizacji między uczniami. Odbierają często przyjemność z nauki, utrudniają budowanie poczucia, że każdy uczy się dla siebie i w swoim tempie: „Ocenianie kształtujące powinno być podstawowym ocenianiem, które powinno w zasadzie być jedyne dopuszczalne jako dobre i konstruktywne. Na ten moment nie ma lepszej alternatywy”; „Jeśli chodzi o ocenianie, jestem absolutną fanką informacji zwrotnej. Nikt mnie nie przekona, że z informacji pod wypracowaniem 3+ coś dla tego ucznia wynika. Bo to właściwie wynika, że coś jest dobrze i coś jest źle? Nauczyciel jeszcze pewnie pozaznacza na marginesach błędy ortograficzne, składniowe, ale ten uczeń nie wie, w jaki sposób i nad czym powinien pracować, żeby podnieść poziom kompetencji w danym zakresie. Przy dobrze skonstruowanej informacji zwrotnej on dostaje naprawdę bardzo precyzyjne wytyczne, co już potrafi, nad czym powinien popracować, żeby wejść na kolejny poziom. Jestem absolutną fanką informacji zwrotnej i jestem absolutną przeciwniczką oceny bardzo dobrej na świadectwie”; „Nie jestem pewna, czy w ogóle w szkole zlikwidować oceny, ale czwarta klasa to nie jest moment na oceny”;
- lepsze opracowanie podręczników i ćwiczeń (obecnie są one „przeładowane niepotrzebnymi treściami”; „ułatwienie konstruowania swojego programu, nie tylko narzuconego przez wydawnictwa”);
- obowiązkowa realizacja treningów umiejętności społecznych (TUS) w klasach I–III;
- większe możliwości organizowania zajęć wyrównawczych, a także kół zainteresowań i przedmiotowych (np. matematycznych, teatralnych, sportowych);
- zwiększenie liczby godzin na realizację podstawy programowej („Zwiększyć ramowe plany dla klas I–III tak, aby nauczyciel miał 5 godzin edukacji podczas każdego dnia – uczniowie zdążą wtedy utrwalić wszystkie wiadomości i umiejętności”);
- wycofanie przepisów zakazujących zadawania prac domowych, zadania dodatkowe nie tylko stanowią szansę dla zdolnych dzieci. Ćwiczenie w domu umiejętności zdobytych w szkole kształtuje nawyki, które są niezbędne na kolejnych etapach edukacji.

Ramka 4 uzupełnia rekomendacje sformułowane powyżej, oparte na wynikach ankiet i rozmów z nauczycielami. Przedstawia wskazówki dla autorów podstawy programowej edukacji wczesnoszkolnej od jednej z osób, które udzieliły odpowiedzi na pytania w ankiecie.

Ramka 4. Rekomendacje dla autorów podstawy programowej wychowania przedszkolnego

Aby nauczyciele mogli skuteczniej dbać o rozwój kluczowych umiejętności u dzieci, potrzebne są następujące zmiany systemowe:

1. Mniejsze klasy i lepsze wsparcie personalne

Zmniejszenie liczby uczniów w klasie umożliwi nauczycielom bardziej indywidualne podejście do każdego ucznia. Dzięki temu mogą lepiej dostosować metody nauczania do potrzeb dzieci i skupić się na rozwoju umiejętności społecznych, emocjonalnych oraz akademickich. Dodatkowe wsparcie w postaci asystentów nauczycieli lub specjalistów również może pomóc w indywidualnym podejściu do uczniów.

2. Zwiększenie zasobów dla nauczycieli i zmniejszenie niepotrzebnej biurokracji

Regularne programy rozwojowe dla nauczycieli. Dostęp do nowoczesnych zasobów dydaktycznych, narzędzi edukacyjnych i technologii wspomagającej naukę jest również kluczowy. Likwidacja sprawozdań. Dziennik elektroniczny jako wystarczający dokument.

3. Elastyczne programy nauczania i oceny

Wprowadzenie elastycznych programów nauczania, które pozwalają na dostosowanie treści i metod do potrzeb uczniów, jest niezbędne. Powinno się również przemyśleć system oceniania, aby był bardziej ukierunkowany na rozwój umiejętności i procesy uczenia się, a nie tylko na wyniki końcowe. To pozwoli na skoncentrowanie się na wsparciu uczniów w ich indywidualnym rozwoju.

3.3. II etap edukacyjny – klasy IV–VIII

Część obejmująca podstawę programową dla II etapu edukacyjnego szkoły podstawowej jest obszernym materiałem, ma ponad 300 stron. II etap edukacyjny obejmuje klasy IV–VIII, przy czym treści nauczania niektórych przedmiotów podane bywają również w podziale na klasy IV–VI oraz klasy VII–VIII. Jest to wynikiem potrzeby dostosowania treści nauczania do wieku, wiedzy już zdobytej przez uczniów oraz spiralnego ujęcia niektórych pojęć i treści w przedmiotach. Podejście spiralne pozwala na rozwijanie wiedzy, umiejętności i postaw na kolejnych etapach. Są przedmioty, w których treści nauczania podzielone są na klasę IV, a następnie na klasy V–VIII. Niektóre przedmioty w szczegółowych treściach nauczania nie zawierają podziału na klasy.

Podstawa programowa dla II etapu edukacyjnego wyznacza:

- 1) **cele kształcenia – wymagania ogólne**, które zostały opisane w odniesieniu do każdego przedmiotu nauczanego na tym etapie kształcenia oraz w podziale na obszary sformułowane osobno dla każdego z przedmiotów. Przykładowo dla języka polskiego cele kształcenia obejmują następujące obszary: kształcenie literackie i kulturowe, kształcenie językowe, tworzenie wypowiedzi, samokształcenie. Dla języków obcych nowożytnych cele kształcenia obejmują: znajomość środków językowych, rozumienie wypowiedzi, tworzenie wypowiedzi, reagowanie na wypowiedzi, przetwarzanie wypowiedzi. Przy językach obcych nowożytnych dodatkowo podstawa zawiera podział na warianty w zależności od tego, czy język obcy nauczany jest jako pierwszy czy drugi. Inaczej ujęte zostały przedmioty przyrodnicze, tj. przyroda, geografia. Tu cele kształcenia zostały sformułowane w następujących obszarach: wiedza, umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce, kształtowanie postaw – wychowanie.

Tabela 8. Sposób organizacji treści kształcenia w wybranym przedmiocie – wychowaniu fizycznym

Wychowanie fizyczne
Cele kształcenia – wymagania ogólne
Kształtowanie umiejętności rozpoznawania i oceny własnego rozwoju fizycznego oraz sprawności fizycznej.
Zachęcanie do uczestnictwa w rekreacyjnych i sportowych formach aktywności fizycznej.
Poznawanie i stosowanie zasad bezpieczeństwa podczas aktywności fizycznej.
Kształtowanie umiejętności rozumienia związku aktywności fizycznej ze zdrowiem oraz praktykowania zachowań prozdrowotnych.
Kształtowanie umiejętności osobistych i społecznych sprzyjających całonocnej aktywności fizycznej.

Treści kształcenia – wymagania szczegółowe	Treści kształcenia – wymagania szczegółowe	Treści kształcenia – wymagania szczegółowe
KLASA IV	KLASY V i VI	KLASY VII i VIII
I. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna	I. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna	I. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna
W zakresie wiedzy uczeń:	W zakresie wiedzy uczeń:	W zakresie wiedzy uczeń:
rozpoznaje wybrane zdolności motoryczne człowieka	wymienia kryteria oceny wytrzymałości w odniesieniu do wybranej próby testowej (np. test Coopera)	wyjaśnia, jakie zmiany zachodzą w budowie ciała i sprawności fizycznej w okresie dojrzewania płciowego
rozdziela pojęcie tętna spoczynkowego i powysiłkowego	wymienia kryteria oceny siły i gibkości w odniesieniu do wybranej próby testowej (np. siły mięśni brzucha, gibkości dolnego odcinka kręgosłupa)	wymienia testy i narzędzia do pomiaru sprawności fizycznej
wymienia cechy prawidłowej postawy ciała	wskazuje grupy mięśniowe odpowiedzialne za prawidłową postawę ciała	wskazuje zastosowanie siatek centylowych w ocenie własnego rozwoju fizycznego
W zakresie umiejętności uczeń:	W zakresie umiejętności uczeń:	W zakresie umiejętności uczeń:
dokonywa pomiarów wysokości i masy ciała oraz z pomocą nauczyciela interpretuje wyniki	wykonuje próby sprawnościowe pozwalające ocenić wytrzymałość tlenową, siłę i gibkość oraz z pomocą nauczyciela interpretuje uzyskane wyniki	dokonywa pomiarów wysokości i masy ciała oraz samodzielnie interpretuje wyniki
mierzy tętno przed i po wysiłku oraz z pomocą nauczyciela interpretuje wyniki	demonstruje ćwiczenia wzmacniające mięśnie posturalne i ćwiczenia gibkościowe, indywidualnie i z partnerem	wykonuje wybrane próby kondycyjnych i koordynacyjnych zdolności motorycznych

Treści kształcenia – wymagania szczegółowe	Treści kształcenia – wymagania szczegółowe	Treści kształcenia – wymagania szczegółowe
KLASA IV	KLASY V i VI	KLASY VII i VIII
I. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna	I. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna	I. Rozwój fizyczny i sprawność fizyczna
wykonuje próbę siły mięśni brzucha oraz gibkości kręgosłupa	demonstruje ćwiczenia rozwijające zdolności koordynacyjne wykonywane indywidualnie i z partnerem	ocenia i interpretuje poziom własnej sprawności fizycznej
demonstruje po jednym ćwiczeniu kształtującym wybrane zdolności motoryczne		demonstruje zestaw ćwiczeń kształtujących wybrane zdolności motoryczne
wykonuje ćwiczenia wspomagające utrzymywanie prawidłowej postawy ciała		demonstruje zestaw ćwiczeń kształtujących prawidłową postawę ciała

2) **treści nauczania – wymagania szczegółowe**, opisane są przy użyciu języka efektów uczenia się. W odniesieniu do każdego z przedmiotów efekty uczenia się pogrupowane zostały w zestawy, które odpowiadają sformułowanym celom ogólnym. Dzięki temu łatwiej jest wyszukać poszczególne efekty uczenia się w zestawach. Do każdego efektu przypisane są wymagania, których liczba w zależności od przedmiotu i zestawu wynosi od kilku do kilkunastu. W przypadku języka polskiego na końcu tej części podstawy dodatkowo znajduje się wykaz i układ lektur obowiązkowych, krótkich utworów literackich oraz przykładowych lektur uzupełniających dla klas IV–VIII. Taka budowa podstawy niewątpliwie utrudnia poruszanie się po niej i analizowanie treści, zwłaszcza pod kątem zawartych w niej kompetencji – wymaga ona bowiem szczegółowej analizy i uwagi ze strony odbiorcy. Aby ułatwić zidentyfikowanie wszystkich kompetencji w tej części dokumentu, warto by je zaprezentować przed opisem każdego z przedmiotów;

3) **warunki i sposób realizacji podstawy programowej**, wskazujące, które treści kształcenia danego przedmiotu mają być realizowane w danej klasie szkoły podstawowej (podział na rozdziały czy epoki podany jest w zależności od przedmiotu). W tej części znajdują się objaśnienia dotyczące realizacji kształcenia w obrębie danego przedmiotu.

Przy niektórych przedmiotach treści kształcenia i wymagania podzielone są na działy tematyczne, oznaczone cyframi rzymskimi, których liczba sięga od kilku do kilkunastu. Przykładowo w przypadku przedmiotu przyroda jest 7 działów tematycznych, w przypadku przedmiotu geografia jest ich 18. Podział treści nauczania na działy tematyczne pozwala podzielić realizację poszczególnych treści w danej klasie;

- 4) **zadania szkoły oraz zadania nauczyciela niezbędne do zrealizowania treści nauczania** sformułowane zostały oddzielnie dla każdego z przedmiotów. Zapisy dot. zadań nauczyciela odnoszą się zarówno do kształcenia umiejętności, jak i do organizacji procesu dydaktycznego. Wymagania zobowiązują nauczyciela do stosowania odpowiednich rozwiązań metodycznych. W zależności od przedmiotu nauczyciel powinien wykorzystywać różne metody. W przypadku języka polskiego są to np. dyskusja, debata, drama lub projekt edukacyjny. W przypadku przedmiotu przyroda są to np. obserwacja w terenie, obserwacja pośrednia w sali lekcyjnej, wykorzystanie map. W przypadku przedmiotu chemia są to np. metoda projektu, metoda eksperymentu, obserwowanie, wyciąganie hipotez. Zadania szkoły obejmują m.in. odpowiednie wyposażenie sal lekcyjnych, dostęp do pomocy wizualnych itd. W odniesieniu do niektórych przedmiotów podstawa wprost zawiera zalecenia, aby szkoła stwarzała warunki do udziału uczniów w wydarzeniach organizowanych w szkole i na zewnątrz.

Sylwetka absolwenta szkoły podstawowej klasy IV–VIII

Absolwent II etapu edukacyjnego, tak samo jak absolwent I etapu edukacyjnego, najlepiej został pokazany w celach kształcenia – wymaganiach ogólnych, które rozpisane są oddzielnie dla każdego przedmiotu. Szczegółowo cele pokazane zostały w tabeli poniżej. Zgodnie z zapisami podstawy programowej uczeń kończący szkołę podstawową jest osobą posiadającą wiedzę z wielu różnych dziedzin. Posiada kompetencje, dzięki którym może samodzielnie się uczyć, poszerzać swoją wiedzę i rozwijać różne zainteresowania. Jest samodzielny. Zapisy podstawy programowej zawierają kompetencje kluczowe i przekrojowe, o których mowa w zaleceniu Rady UE z 22 maja 2018 r. i Zintegrowanej Strategii Umiejętności 2030.

Tabela 9. Cele kształcenia – wymagania ogólne na II etapie kształcenia w podziale na przedmioty nauczane w klasach IV–VIII

Cele ogólne w przedmiotach:	
Język polski	
I. Kształcenie literackie i kulturowe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwijanie dojrzałości intelektualnej, emocjonalnej i moralnej uczniów. 2. Rozumienie konieczności zachowania i rozwoju literatury i kultury w życiu jednostki oraz społeczeństwa. 3. Rozwijanie umiejętności rozróżniania kultury wysokiej i popularnej. 4. Kształcenie świadomego odbioru utworów literackich i tekstów kultury na poziomie dosłownym i przenośnym. 5. Kształcenie umiejętności rozumienia roli mediów oraz ich wpływu na zachowania i postawy ludzi, a także właściwego korzystania z nich. 6. Rozwijanie wrażliwości estetycznej oraz kształtowanie potrzeby uczestnictwa w kulturze poprzez udział w wydarzeniach kulturalnych. 7. Wspieranie uczniów w budowaniu własnego systemu wartości na fundamencie prawdy, dobra i piękna oraz szacunku dla człowieka.
II. Kształcenie językowe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pogłębianie funkcjonalnej wiedzy na temat wybranych zagadnień z zakresu kształcenia językowego. 2. Doskonalenie umiejętności komunikowania się (słuchania, czytania, mówienia i pisanie) oraz stosownego wykorzystania języka w różnych sytuacjach komunikacyjnych. 3. Uwrażliwianie na piękno mowy ojczystej, rozwijanie kultury językowej i umiejętności posługiwania się poprawną polszczyzną. 4. Doskonalenie umiejętności poprawnego mówienia oraz pisanie zgodnego z zasadami ortofonii oraz pisowni polskiej.
III. Tworzenie wypowiedzi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Doskonalenie umiejętności wyrażania własnych sądów i udziału w dyskusji. 2. Wykorzystanie kompetencji językowych w wypowiedziach ustnych i pisemnych. 3. Rozwijanie umiejętności stosowania podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania oraz rozpoznawania manipulacji językowej.

Cele ogólne w przedmiotach:	
IV. Samokształcenie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Doskonalenie umiejętności korzystania z różnych źródeł informacji, w tym zasobów cyfrowych, oceny ich rzetelności, wiarygodności i poprawności merytorycznej. 2. Kształcenie nawyków systematycznego uczenia się, porządkowania zdobytej wiedzy i jej pogłębiania. 3. Wyrabianie nawyku samodzielnej lektury. 4. Rozwijanie uzdolnień i zainteresowań poprzez udział w różnych formach aktywności. 5. Umacnianie postawy poszanowania dla cudzej własności intelektualnej. 6. Rozwijanie umiejętności efektywnego posługiwania się nowymi technologiami.
Język obcy nowożytny nauczany jako pierwszy, klasy IV–VIII – wariant II.1	
I. Znajomość środków językowych	Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych i fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.
II. Rozumienie wypowiedzi	Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka, a także proste wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
III. Tworzenie wypowiedzi	Uczeń samodzielnie tworzy krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne i pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
IV. Reagowanie na wypowiedzi	Uczeń uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, ustnie lub pisemnie w formie prostego tekstu, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
V. Przetwarzanie wypowiedzi	Uczeń zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
Język obcy nowożytny nauczany jako pierwszy, klasy VII–VIII oddziały dwujęzyczne – wariant II.1.DJ	
Uczeń spełnia wymagania określone w podstawie programowej II.1. Podczas dodatkowych godzin uczeń rozwija znajomość środków językowych oraz doskonali umiejętności językowe, w tym – w przypadku przedmiotów nauczanych dwujęzycznie – również w zakresie tych przedmiotów.	

Cele ogólne w przedmiotach:	
Język obcy nowożytny nauczany jako drugi, klasy VII–VIII – wariant II.2	
I. Znajomość środków językowych	Uczeń posługuje się bardzo podstawowym zasobem środków językowych (leksykalnych, gramatycznych, ortograficznych i fonetycznych), umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.
II. Rozumienie wypowiedzi	Uczeń rozumie bardzo proste wypowiedzi ustne artykułowane wyraźnie, w standardowej odmianie języka, a także bardzo proste wypowiedzi pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
III. Tworzenie wypowiedzi	Uczeń samodzielnie tworzy bardzo krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne i pisemne, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
IV. Reagowanie na wypowiedzi	Uczeń uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej, ustnie lub pisemnie w formie bardzo prostego tekstu, w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
V. Przetwarzanie wypowiedzi	Uczeń zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
Drugi język obcy nowożytny, klasy VII–VIII oddziały dwujęzyczne – wariant II.2.DJ	
Uczeń spełnia wymagania określone w wariantcie II.2. Podczas dodatkowych godzin uczeń utrwała i rozwija znajomość środków językowych oraz doskonali umiejętności językowe – przede wszystkim w zakresie rozumienia wypowiedzi, w tym – w przypadku przedmiotów nauczanych dwujęzycznie – również w zakresie tych przedmiotów.	
Język łaciński	
I. W zakresie kompetencji językowych	<ol style="list-style-type: none"> 1. Znajomość gramatyki i słownictwa języka łacińskiego na poziomie pozwalającym na rozumienie prostych tekstów. 2. Świadomość relacji między językami używanymi w Europie.
II. W zakresie kompetencji kulturowych	<ol style="list-style-type: none"> 1. Znajomość podstawowych faktów dotyczących twórczości najważniejszych autorów piszących po łacinie od starożytności do czasów nowożytnych i wybranych autorów starogreckich. 2. Podstawowa znajomość wybranych ważnych zjawisk z zakresu kultury antycznej oraz tradycji antyku w kulturze polskiej i światowej. 3. Znajomość wybranych pojęć i terminów naukowych oraz ich grecko-rzymskiego rodowodu.

Cele ogólne w przedmiotach:	
III. W zakresie kompetencji społecznych	<p>1. Rozumienie dziedzictwa antyku grecko-rzymskiego jako ideowego i materialnego fundamentu cywilizacji zachodniej i kultury polskiej.</p> <p>2. Świadomość istnienia wartości zrodzonych na podłożu kultur greckiej i rzymskiej, wzbogaconych o pierwiastek judeochrześcijański, aktualnych w późniejszych epokach i współcześnie.</p> <p>3. Świadomość celowości nauczania przedmiotów humanistycznych, nakierowanych na zakorzenienie w tradycji, ocalenie i aktualizowanie istotnych z historycznego punktu widzenia wartości, postaw i idei.</p>
Muzyka	
I. Indywidualna i zespołowa ekspresja muzyczna	Uczeń indywidualnie i zespołowo muzykuje, tworzy i improwizuje proste struktury dźwiękowe i układy ruchowo-taneczne, przedstawia cechy i charakter wykonywanych utworów werbalnie i pozawerbalnie, rozwijając swoje zdolności i umiejętności muzyczne, preferencje oraz umiejętności wartościowania wytworów kultury.
II. Język i funkcje muzyki, myślenie muzyczne, kreacja i twórcze działania	Uczeń rozumie podstawowe pojęcia i terminy muzyczne niezbędne w praktyce wykonawczej, percepcji oraz prowadzeniu rozmów o muzyce, poszukiwaniu informacji i twórczym działaniu, dostrzegając przy tym wzajemne relacje między nimi.
III. Wiedza o kulturze muzycznej, narodowym i światowym dziedzictwie kulturowym	Uczeń interpretuje zjawiska związane z kulturą muzyczną, słucha muzyki, rozpoznaje, rozróżnia i omawia jej cechy, przedstawia własny stosunek do słuchanego i wykonywanego repertuaru, jest świadomym odbiorcą sztuki.
Plastyka	
I. Opanowanie zagadnień z zakresu języka i funkcji plastyki; podejmowanie działań twórczych, w których wykorzystane są wiadomości dotyczące formy i struktury dzieła.	
II. Doskonalenie umiejętności plastycznych – ekspresja twórcza przejawiająca się w działaniach indywidualnych i zespołowych.	
III. Opanowanie podstawowych wiadomości z zakresu kultury plastycznej, jej narodowego i ogólnoludzkiego dziedzictwa kulturowego.	

Cele ogólne w przedmiotach:	
Historia	
I. Chronologia historyczna	<ol style="list-style-type: none"> 1. Sytuowanie faktów, zjawisk i procesów historycznych w czasie. 2. Porządkowanie wybranych faktów w obrębie zjawisk i procesów historycznych. 3. Wskazywanie przejawów zmian i kontynuacji w różnych wymiarach dziejów.
II. Analiza i interpretacja historyczna	<ol style="list-style-type: none"> 1. Porównywanie i analizowanie informacji pochodzących z różnych źródeł. 2. Wyciąganie wniosków oraz formułowanie ocen i opinii. 3. Sytuowanie faktów, zjawisk i procesów historycznych w przestrzeni. 4. Wskazywanie i wyjaśnianie związków przyczynowo-skutkowych. 5. Wyodrębnianie elementów procesu dziejowego. 6. Zachowanie krytycznej postawy wobec różnych interpretacji historii. 7. Posługiwanie się wiedzą i doskonalonymi umiejętnościami do rozumienia współczesnych realiów.
III. Narracja historyczna	<ol style="list-style-type: none"> 1. Łączenie informacji pochodzących z różnych źródeł w samodzielną wypowiedź. 2. Uzasadnianie formułowanych ocen i opinii. 3. Tworzenie różnych form opisu zjawisk i procesów historycznych (z zachowaniem poprawności językowej).
Wiedza o społeczeństwie	
I. Wiedza i rozumienie. Uczeń:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wyjaśnia podstawowe prawidłowości życia społecznego, w tym funkcjonowania grup społecznych oraz społeczności lokalnej i regionalnej oraz wspólnoty etnicznej i państwowej. 2. Uzasadnia znaczenie procedur demokratycznych i stosuje je w życiu szkoły oraz grup, w których uczestniczy. 3. Wyjaśnia znaczenie aktywności obywatelskiej. 4. Przedstawia zasady ustroju Rzeczypospolitej Polskiej i podstawowe organy władz publicznych. 5. Ma podstawową wiedzę na temat praw człowieka, środków masowego przekazu oraz wybranych spraw międzynarodowych. 6. Wykorzystuje swą wiedzę do interpretacji wydarzeń życia społecznego, w tym publicznego.

Cele ogólne w przedmiotach:	
II. Wykorzystanie i tworzenie informacji. Uczeń:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Znajduje informacje na temat życia społecznego, w tym publicznego. 2. Wykorzystuje informacje do tworzenia własnej wypowiedzi na temat wydarzeń z życia społecznego, w tym publicznego.
III. Rozumienie siebie oraz rozpoznawanie i rozwiązywanie problemów. Uczeń:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozpoznaje własne potrzeby i potrzeby innych. 2. Wyjaśnia związek między godnością a prawami, które mu przysługują. 3. Przedstawia własne prawa i obowiązki. 4. Powiększa treść własnej tożsamości lokalnej, regionalnej, etnicznej i obywatelskiej. 5. Rozpoznaje przypadki łamania praw w swoim otoczeniu. 6. Argumentuje zasadność postaw obywatelskich – m.in. odpowiedzialności, troski o dobro wspólne i tolerancji. 7. Rozpoznaje problemy najbliższego otoczenia i szuka ich rozwiązań.
IV. Komunikowanie i współdziałanie. Uczeń:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Komunikuje się w sprawach życia społecznego, w tym publicznego, oraz dyskutuje i przedstawia własne argumenty w wybranych sprawach tego typu. 2. Rozpoznaje przypadki wymagające postaw asertywnych. 3. Współpracuje z innymi – dzieli się zadaniami i wywiązuje się z nich. 4. Wykazuje konieczność współdziałania w życiu społecznym i wyjaśnia istotę samorządności. 5. Korzysta z prostych procedur oraz z możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego – wskazuje, gdzie załatwić proste sprawy urzędowe.
Przyroda	
I. Wiedza	<ol style="list-style-type: none"> 1. Opanowanie podstawowego słownictwa przyrodniczego (biologicznego, geograficznego, z elementami słownictwa fizycznego i chemicznego). 2. Poznanie różnych sposobów prowadzenia obserwacji i orientacji w terenie. 3. Poznanie planów i map jako źródeł informacji geograficznych. 4. Poznanie układów budujących organizm człowieka (kostny, oddechowy, pokarmowy, krwionośny, rozrodczy, nerwowy). 5. Poznanie przyrodniczych i antropogenicznych składników środowiska, rozumienie prostych zależności między tymi składnikami. 6. Poznanie cech i zmian krajobrazu w najbliższej okolicy szkoły.

Cele ogólne w przedmiotach:	
II. Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce	<ol style="list-style-type: none"> 1. Prowadzenie obserwacji i pomiarów w terenie w tym korzystanie z różnych pomocy: planu, mapy, lupy, kompasu, taśmy mierniczej, lornetki itp. 2. Wykonywanie obserwacji i doświadczeń zgodnie z instrukcją (słowną, tekstową i graficzną), właściwe ich dokumentowanie i prezentowanie wyników. 3. Analizowanie, dokonywanie opisu, porównywanie, klasyfikowanie, korzystanie z różnych źródeł informacji (np. własnych obserwacji, badań, doświadczeń, tekstów, map, tabel, fotografii, filmów, technologii informacyjno-komunikacyjnych). 4. Wykorzystanie zdobytej wiedzy o budowie, higienie własnego organizmu w codziennym życiu. 5. Stosowanie zasad dbałości o własne zdrowie, w tym zapobieganie chorobom. 6. Wskazywanie przystosowań organizmów do środowiska życia i zdobywania pokarmu. 7. Dostrzeganie zależności występujących między poszczególnymi składnikami środowiska przyrodniczego, jak również między składnikami środowiska a działalnością człowieka.

Cele ogólne w przedmiotach:	
III. Kształtowanie postaw – wychowanie	<ol style="list-style-type: none"> 1. Uważne obserwowanie zjawisk przyrodniczych, dokładne i skrupulatne przeprowadzenie doświadczeń, posługiwanie się instrukcją przy wykonywaniu pomiarów i doświadczeń, sporządzanie notatek i opracowywanie wyników. 2. Dostrzeganie wielostronnej wartości przyrody w integralnym rozwoju człowieka. 3. Właściwe reagowanie na niebezpieczeństwa zagrażające życiu i zdrowiu. 4. Doskonalenie umiejętności dbałości o własne ciało, jak i najbliższe otoczenie. 5. Rozwijanie wrażliwości na wszelkie przejawy życia. 6. Doskonalenie umiejętności w zakresie komunikowania się, współpracy i działania oraz pełnienia roli lidera w zespole. 7. Przyjmowanie postaw współodpowiedzialności za stan środowiska przyrodniczego przez: <ol style="list-style-type: none"> 1) właściwe zachowania w środowisku przyrodniczym, 2) współodpowiedzialność za stan najbliższej okolicy, 3) działania na rzecz środowiska lokalnego, 4) wrażliwość na piękno natury, a także ład i estetyki zagospodarowania najbliższej okolicy, 5) świadome działania na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego i ochrony przyrody.

Cele ogólne w przedmiotach:	
Geografia	
I. Wiedza geograficzna	<ol style="list-style-type: none"> 1. Opanowanie podstawowego słownictwa geograficznego w celu opisywania oraz wyjaśniania występujących w środowisku geograficznym zjawisk i zachodzących w nim procesów. 2. Poznanie wybranych krajobrazów Polski i świata, ich głównych cech i składników. 3. Poznanie głównych cech środowiska geograficznego Polski, własnego regionu oraz najbliższego otoczenia – „małej ojczyzny”, a także wybranych krajów i regionów Europy oraz świata. 4. Poznanie zróżnicowanych form działalności człowieka w środowisku, ich uwarunkowań i konsekwencji oraz dostrzeganie potrzeby racjonalnego gospodarowania zasobami przyrody. 5. Rozumienie zróżnicowania przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego świata. 6. Identyfikowanie współzależności między elementami środowiska przyrodniczego i społeczno-gospodarczego oraz związków i zależności w środowisku geograficznym na wybranych przykładach w skali lokalnej, regionalnej i globalnej. 7. Określanie prawidłowości w zakresie przestrzennego zróżnicowania warunków środowiska przyrodniczego oraz życia i różnych form działalności człowieka. 8. Integrowanie wiedzy przyrodniczej z wiedzą społeczno-ekonomiczną i humanistyczną.

Cele ogólne w przedmiotach:	
II. Umiejętności i stosowanie wiedzy w praktyce	<ol style="list-style-type: none">1. Prowadzenie obserwacji i pomiarów w terenie, analizowanie pozyskanych danych i formułowanie wniosków na ich podstawie.2. Korzystanie z planów, map, fotografii, rysunków, wykresów, diagramów, danych statystycznych, tekstów źródłowych oraz technologii informacyjno-komunikacyjnych w celu zdobywania, przetwarzania i prezentowania informacji geograficznych.3. Interpretowanie map różnej treści.4. Określanie związków i zależności między poszczególnymi elementami środowiska przyrodniczego, społeczno-gospodarczego i kulturowego, dokonywanie uogólnień.5. Ocenianie zjawisk i procesów społeczno-kulturowych oraz gospodarczych zachodzących w Polsce i różnych regionach świata.6. Stawianie pytań oraz proponowanie rozwiązań problemów dotyczących środowiska geograficznego.7. Podejmowanie nowych wyzwań oraz racjonalnych działań prośrodowiskowych i społecznych.8. Rozwijanie umiejętności percepcji przestrzeni i wyobraźni przestrzennej.9. Podejmowanie konstruktywnej współpracy i rozwijanie umiejętności komunikowania się z innymi.10. Wykorzystywanie zdobytej wiedzy i umiejętności geograficznych w życiu codziennym.

Cele ogólne w przedmiotach:	
III. Kształtowanie postaw	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozpoznawanie swoich predyspozycji i talentów oraz rozwijanie pasji i zainteresowań geograficznych. 2. Łączenie racjonalności naukowej z refleksją nad pięknem i harmonią świata przyrody oraz dziedzictwem kulturowym ludzkości. 3. Przyjmowanie postawy szacunku do środowiska przyrodniczego i kulturowego oraz rozumienie potrzeby racjonalnego w nim gospodarowania. 4. Rozwijanie w sobie poczucia tożsamości oraz wykazywanie postawy patriotycznej, wspólnotowej i obywatelskiej. 5. Kształtowanie poczucia dumy z piękna ojczystej przyrody i dorobku narodu. 6. Kształtowanie pozytywnych – emocjonalnych i duchowych – więzi z najbliższym otoczeniem, krajem ojczystym, a także z całą planetą Ziemią. 7. Rozwijanie zdolności percepcji najbliższego otoczenia. 8. Rozwijanie postawy współodpowiedzialności za stan środowiska geograficznego, kształtowanie ładu przestrzennego oraz przyszłego rozwoju społeczno-kulturowego i gospodarczego „małej ojczyzny”, własnego regionu i Polski. 9. Przelamywanie stereotypów i kształtowanie postawy szacunku, zrozumienia, akceptacji i poszanowania innych kultur przy jednoczesnym zachowaniu poczucia wartości dziedzictwa kulturowego własnego narodu i własnej tożsamości.
Biologia	
I. Pogłębianie wiedzy z zakresu budowy i funkcjonowania organizmu człowieka. Uczeń:	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wyjaśnia zjawiska i procesy biologiczne zachodzące w organizmie człowieka. 2. Wykazuje związki między strukturą a funkcją na różnych poziomach złożoności organizmu.

Cele ogólne w przedmiotach:	
<p>II. Pogłębianie znajomości uwarunkowań zdrowia człowieka. Uczeń:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Planuje działania prozdrowotne. 2. Rozumie znaczenie badań profilaktycznych i rozpoznaje sytuacje wymagające konsultacji lekarskiej. 3. Rozumie znaczenie poradnictwa genetycznego i transplantologii. 4. Dostrzega znaczenie osiągnięć współczesnej nauki w profilaktyce zdrowia. 5. Rozumie zagrożenia wynikające ze stosowania środków dopingujących i psychoaktywnych.
<p>III. Doskonalenie umiejętności planowania i przeprowadzania obserwacji i doświadczeń oraz wnioskowania w oparciu o wyniki badań. Uczeń:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Określa problem badawczy, formułuje hipotezy, planuje i przeprowadza oraz dokumentuje obserwacje i proste doświadczenia biologiczne. 2. Określa warunki doświadczenia, rozróżnia próbę kontrolną i badawczą. 3. Opracowuje, analizuje i interpretuje wyniki badań oraz formułuje wnioski. 4. Przeprowadza celowe obserwacje mikroskopowe i makroskopowe.
<p>IV. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych. Uczeń:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wykorzystuje różnorodne źródła i metody pozyskiwania informacji. 2. Odczytuje, analizuje, interpretuje i przetwarza informacje tekstowe, graficzne, liczbowe. 3. Odróżnia fakty od opinii. 4. Objaśnia i komentuje informacje, posługując się terminologią biologiczną. 5. Odnosi się krytycznie do informacji pozyskanych z różnych źródeł, w tym internetowych.
<p>V. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów biologicznych. Uczeń:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Interpretuje informacje i wyjaśnia związki przyczynowo-skutkowe między procesami i zjawiskami, formułuje wnioski. 2. Przedstawia opinie i argumenty związane z omawianymi zagadnieniami biologicznymi. 3. Wyjaśnia zależności między organizmami oraz między organizmem a środowiskiem. 4. Wykazuje, że różnorodność organizmów jest wynikiem procesów ewolucyjnych.

Cele ogólne w przedmiotach:	
<p>VI. Rozwijanie postawy szacunku wobec przyrody i środowiska. Uczeń:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Objaśnia zasadność ochrony przyrody. 2. Prezentuje postawę szacunku wobec wszystkich istot żywych oraz odpowiedzialnego i świadomego korzystania z dóbr przyrody. 3. Rozumie zasady zrównoważonego rozwoju. 4. Wskazuje współczesne zagrożenia dla przyrody i różnorodności biologicznej, w tym wynikające z antropogenicznej zmiany klimatu.
Chemia	
<p>I. Pozyskiwanie, przetwarzanie i tworzenie informacji. Uczeń:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Pozyskuje i przetwarza informacje z różnorodnych źródeł. 2. Korzysta z technologii informacyjno-komunikacyjnych do wyszukiwania, przetwarzania, selekcji, agregacji, weryfikacji i wykorzystania danych. 3. Ocenia wiarygodność uzyskanych danych. 4. Konstruuje wykresy, tabele i schematy na podstawie dostępnych informacji.
<p>II. Rozumowanie i zastosowanie nabytej wiedzy do rozwiązywania problemów. Uczeń:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Opisuje właściwości substancji i wyjaśnia przebieg prostych procesów chemicznych. 2. Wskazuje na związek właściwości różnorodnych substancji z ich zastosowaniami i ich wpływem na środowisko naturalne. 3. Respektuje podstawowe zasady ochrony środowiska. 4. Wskazuje na związek między właściwościami substancji a ich budową chemiczną. 5. Wykorzystuje wiedzę do rozwiązywania prostych problemów chemicznych. 6. Stosuje poprawną terminologię. 7. Wykonuje obliczenia dotyczące praw chemicznych.
<p>III. Opanowanie czynności praktycznych. Uczeń:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Bezpiecznie posługuje się prostym sprzętem laboratoryjnym i podstawowymi odczynnikami chemicznymi. 2. Projektuje i przeprowadza proste doświadczenia chemiczne. 3. Rejestruje ich wyniki w różnej formie, formułuje obserwacje, wnioski oraz wyjaśnienia. 4. Przestrzega zasad bezpieczeństwa i higieny pracy.

Cele ogólne w przedmiotach:	
Fizyka	
I. Wykorzystanie pojęć i wielkości fizycznych do opisu zjawisk oraz wskazywanie ich przykładów w otaczającej rzeczywistości.	
II. Rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem praw i zależności fizycznych.	
III. Planowanie i przeprowadzanie obserwacji lub doświadczeń oraz wnioskowanie na podstawie ich wyników.	
IV. Posługiwanie się informacjami pochodzącymi z analizy materiałów źródłowych, w tym tekstów popularnonaukowych i źródeł internetowych.	
Matematyka	
I. Sprawność rachunkowa	<ol style="list-style-type: none"> 1. Wykonywanie nieskomplikowanych obliczeń w pamięci lub pisemnie oraz wykorzystanie tych umiejętności w sytuacjach praktycznych. 2. Weryfikowanie i interpretowanie otrzymanych wyników oraz ocena sensowności rozwiązania.
II. Wykorzystanie i tworzenie informacji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Odczytywanie i interpretowanie danych przedstawionych w różnej formie oraz ich przetwarzanie. 2. Interpretowanie i tworzenie tekstów o charakterze matematycznym oraz graficzne przedstawianie danych. 3. Używanie języka matematycznego do opisu rozumowania i uzyskanych wyników.
III. Wykorzystanie i interpretowanie reprezentacji	<ol style="list-style-type: none"> 1. Używanie prostych, dobrze znanych obiektów matematycznych, interpretowanie pojęć matematycznych i operowanie obiektami matematycznymi. 2. Dobieranie modelu matematycznego do prostej sytuacji oraz budowanie go w różnych kontekstach, także w kontekście praktycznym.
IV. Rozumowanie i argumentacja	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przeprowadzanie prostego rozumowania, podawanie argumentów uzasadniających poprawność rozumowania, rozróżnianie dowodu od przykładu. 2. Dostrzeganie regularności, podobieństw oraz analogii i formułowanie wniosków na ich podstawie. 3. Stosowanie strategii wynikającej z treści zadania, tworzenie strategii rozwiązania problemu, również w rozwiązaniach wieloetapowych oraz w takich, które wymagają umiejętności łączenia wiedzy z różnych działów matematyki.

Cele ogólne w przedmiotach:	
Informatyka	
I. Rozumienie, analizowanie i rozwiązywanie problemów na bazie logicznego i abstrakcyjnego myślenia, myślenia algorytmicznego i sposobów reprezentowania informacji.	
II. Programowanie i rozwiązywanie problemów z wykorzystaniem komputera oraz innych urządzeń cyfrowych: układanie i programowanie algorytmów, organizowanie, wyszukiwanie i udostępnianie informacji, posługiwanie się aplikacjami komputerowymi.	
III. Posługiwanie się komputerem, urządzeniami cyfrowymi i sieciami komputerowymi, w tym: znajomość zasad działania urządzeń cyfrowych i sieci komputerowych oraz wykonywania obliczeń i programów.	
IV. Rozwijanie kompetencji społecznych, takich jak: komunikacja i współpraca w grupie, w tym w środowiskach wirtualnych, udział w projektach zespołowych oraz zarządzanie projektami.	
V. Przestrzeganie prawa i zasad bezpieczeństwa. Respektowanie prywatności informacji i ochrony danych, praw własności intelektualnej, etykiety w komunikacji i norm współżycia społecznego, ocena zagrożeń związanych z technologią i ich uwzględnienie dla bezpieczeństwa swojego i innych.	
Technika	
I. Rozpoznawanie i opis działania elementów środowiska technicznego	<ol style="list-style-type: none"> 1. Postrzeganie elementów środowiska technicznego jako dobra materialnego stworzonego przez człowieka. 2. Identyfikowanie różnorodnych elementów technicznych w najbliższym otoczeniu, również w infrastrukturze drogowej. 3. Klasyfikowanie elementów technicznych do określonej grupy (budowlanej, mechanicznej, elektrycznej i elektronicznej). 4. Rozróżnianie elementów budowy i wyjaśnianie działania wybranych narzędzi, przyrządów, urządzeń technicznych, w tym roweru. 5. Wyszukiwanie i interpretacja informacji technicznych na urządzeniach i ich opakowaniach. 6. Określanie zalet i wad rozwiązań materiałowych i konstrukcyjnych zastosowanych do produkcji wytworów technicznych. 7. Wykrywanie, ocenianie i usuwanie nieprawidłowości w działaniu sprzętu technicznego, w tym roweru. 8. Pozyskiwanie informacji z różnych źródeł na temat nowoczesnych dziedzin techniki, ciekawostek i wynalazków technicznych i motoryzacyjnych. 9. Projektowanie i konstruowanie modeli urządzeń technicznych z wykorzystaniem zestawów poliwalentnych.

Cele ogólne w przedmiotach:	
II. Planowanie i realizacja praktycznych działań technicznych (od pomysłu do wytworu)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozpoznawanie potrzeby wykonania wytworu technicznego i analizowanie możliwości jego wykorzystania. Motywowanie do działania. 2. Planowanie i wykonywanie pracy o różnym stopniu trudności. 3. Posługiwanie się rysunkiem technicznym, czytanie instrukcji słownej i rysunkowej podczas planowania i wykonywania pracy wytwórczej. 4. Opracowanie planu pracy (nazywanie czynności technologicznych, zachowanie odpowiedniej kolejności tych czynności, szacowanie czasu potrzebnego na ich wykonanie). 5. Organizowanie stanowiska pracy (dobór narzędzi, przyrządów i urządzeń do obróbki danego materiału). 6. Poszanowanie zasad i norm regulujących proces wytwarzania wytworu technicznego (regulamin pracowni technicznej, zasady bezpieczeństwa i higieny pracy, współpraca w grupie, kontrakt). 7. Komunikowanie się językiem technicznym. 8. Analizowanie możliwości udoskonalenia sposobu wykonania i działania realizowanego wytworu technicznego. 9. Przewidywanie skutków własnego działania technicznego, podejmowanie działań z namysłem i planem pracy. 10. Rozwijanie cech dokładności, precyzji i ostrożności. Oszczędne i racjonalne gospodarowanie materiałami, czasem i własnym potencjałem. 11. Ponoszenie odpowiedzialności za wyniki pracy grupowej i samoocena realizacji wytworu technicznego.

Cele ogólne w przedmiotach:	
<p>III. Sprawne i bezpieczne posługiwanie się narzędziami, sprzętem technicznym, rowerem oraz innymi urządzeniami wykorzystywanymi przez uczniów w ruchu drogowym, takimi jak: hulajnogi elektryczne, urządzenia transportu osobistego, urządzenia wspomagające ruch i wózki rowerowe</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Interpretacja informacji dotyczących bezpiecznej eksploatacji urządzeń technicznych i ich awaryjności. Analiza instrukcji obsługi. 2. Odpowiedzialne posługiwanie się podstawowymi narzędziami i urządzeniami do obróbki ręcznej i mechanicznej, narzędziami pomiarowymi i rowerem. 3. Przewidywanie i analizowanie zagrożeń wynikających z niewłaściwego użytkowania sprzętu technicznego, w tym roweru, oraz innych urządzeń wykorzystywanych przez uczniów w ruchu drogowym. 4. Postępowanie podczas wypadku przy pracy i wypadku drogowego oraz przewidywanie konsekwencji tych wypadków. Umiejętność udzielenia pierwszej pomocy przedmedycznej w typowych sytuacjach zagrożenia. 5. Utrzymywanie ładu na stanowisku pracy. Przestrzeganie zasad bezpieczeństwa i higieny pracy. 6. Poszanowanie i utrzymanie w sprawności narzędzi, urządzeń, sprzętu technicznego, w tym rowerów, oraz okazywanie szacunku dla pracy własnej i drugiego człowieka.
<p>IV. Dostrzeganie wartości i zagrożeń techniki w aspekcie integralnego rozwoju człowieka i poszanowania jego godności</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozpoznawanie osiągnięć technicznych, które przysłużyły się postępowi technicznemu, a tym samym człowiekowi (lżejsza praca, komfort życia, przemieszczanie się). 2. Charakterystyka zagrożeń występujących we współczesnej cywilizacji spowodowanych postępowem technicznym (np. wojny, terroryzm, zanieczyszczenie środowiska, w tym emisja substancji szkodliwych z silników różnych środków transportu, zagrożenie zdrowia psychicznego i somatycznego). 3. Przewidywanie zagrożeń ze strony wytworów techniki w różnych dziedzinach życia. 4. Kształtowanie postawy odpowiedzialnego i świadomego uczestnika ruchu drogowego, szanującego prawa innych uczestników ruchu drogowego oraz respektującego przepisy ruchu drogowego.
<p>V. Rozwijanie kreatywności technicznej</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Poznawanie siebie i swoich predyspozycji do wykonywania zadań technicznych. 2. Rozwijanie zainteresowań technicznych. 3. Przyjmowanie postawy twórczej, racjonalizatorskiej.

Cele ogólne w przedmiotach:	
VI. Przyjmowanie postawy proekologicznej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Przyjmowanie postawy odpowiedzialności za współczesny i przyszły stan środowiska. 2. Kształtowanie umiejętności segregowania i wtórnego wykorzystania odpadów znajdujących się w najbliższym otoczeniu. 3. Ekologiczne postępowanie z wytworami techniki, szczególnie uszkodzonymi lub zużytymi. 4. Uświadomienie zależności między ruchem drogowym a ekologią (pojazdy hybrydowe, elektryczne, napędzane wodorem, napędzane gazem i inne).
Wychowanie fizyczne	
I. Wzmacnianie potrzeby podejmowania aktywności fizycznej przez całe życie.	
II. Doskonalenie umiejętności stosowania w życiu codziennym zasad prozdrowotnego stylu życia, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki zawodu.	
III. Rozwijanie umiejętności sprzyjających zapobieganiu chorobom i doskonaleniu zdrowia fizycznego, psychicznego i społecznego, ze szczególnym uwzględnieniem specyfiki zawodu.	
IV. Rozwijanie umiejętności działania jako krytyczny konsument (odbiorca) sportu oraz produktów i usług rekreacyjnych i zdrowotnych.	
V. Kształtowanie umiejętności osobistych i społecznych sprzyjających całonocnej aktywności fizycznej.	
Edukacja dla bezpieczeństwa	
I. Rozumienie istoty bezpieczeństwa państwa.	
II. Przygotowanie uczniów do działań w sytuacjach nadzwyczajnych zagrożeń (katastrof i wypadków masowych).	
III. Kształtowanie umiejętności z zakresu podstaw pierwszej pomocy.	
IV. Kształtowanie postaw obronnych.	
Wychowanie do życia w rodzinie	
I. Ukazywanie wartości rodziny w życiu osobistym człowieka. Wnoszenie pozytywnego wkładu w życie swojej rodziny.	
II. Okazywanie szacunku innym ludziom, docenianie ich wysiłku i pracy, przyjęcie postawy szacunku wobec siebie.	
III. Pomoc w przygotowaniu się do zrozumienia i akceptacji przemian okresu dojrzewania. Pokonywanie trudności okresu dorastania.	
IV. Kształcenie umiejętności przyjęcia integralnej wizji osoby. Wybór i urzeczywistnianie wartości służących osobowemu rozwojowi. Kierowanie własnym rozwojem, podejmowanie wysiłku samowychowawczego zgodnie z uznawanymi normami i wartościami. Poznawanie, analizowanie i wyrażanie uczuć. Rozwiązywanie problemów.	

Cele ogólne w przedmiotach:	
V. Pozyskanie wiedzy na temat organizmu ludzkiego i zachodzących w nim zmian rozwojowych w okresie prenatalnym i postnatalnym oraz akceptacja własnej płciowości. Przyjęcie integralnej wizji ludzkiej seksualności. Umiejętność obrony własnej intymności i nietykalności seksualnej oraz szacunek dla ciała innej osoby.	
VI. Uświadomienie i uzasadnienie potrzeby przygotowania do zawarcia małżeństwa i założenia rodziny. Zorientowanie w zakresie i komponentach składowych postawy odpowiedzialnego rodzicielstwa.	
VII. Korzystanie ze środków przekazu, w tym z internetu, w sposób selektywny, umożliwiający obronę przed ich destrukcyjnym oddziaływaniem.	
Etyka	
I. Tożsamość, podmiotowość i rozwój moralny.	
II. Tworzenie wypowiedzi.	
III. Samokształcenie.	
Język mniejszości narodowej lub etnicznej	
I. Świadomość własnego dziedzictwa narodowego lub etnicznego	<ol style="list-style-type: none"> 1. Znajomość podstawowych utworów literackich i innych tekstów kultury ważnych dla poczucia tożsamości narodowej lub etnicznej. 2. Znajomość podstawowych faktów z historii narodowej lub etnicznej. 3. Znajomość elementów kultury narodowej lub etnicznej (np. symbole, legendy, baśnie). 4. Znajomość podstawowych faktów z życia społeczności lokalnej.
II. Kształcenie językowe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozumienie wartości języka ojczystego oraz jego funkcji w budowaniu wspólnoty rodzinnej, narodowej i kulturowej. 2. Kształtowanie odpowiedzialności za własne użytkowanie języka. 3. Poznawanie podstawowych pojęć służących do opisywania języka jako narzędzia komunikacji. 4. Kształcenie umiejętności porozumiewania się (słuchania, mówienia, czytania i pisanie) w sytuacjach prywatnych i publicznych, w tym z osobami z trudnościami w komunikowaniu się. 5. Kształcenie umiejętności poprawnego mówienia i pisanie zgodnego z zasadami poprawności językowej.

Cele ogólne w przedmiotach:	
III. Kształcenie literackie i kulturowe	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwijanie umiejętności interpretacji utworów literackich i innych tekstów kultury. 2. Rozwijanie umiejętności analizy wybranych utworów literackich z wykorzystaniem właściwej terminologii. 3. Rozwijanie zdolności rozumienia wartości o charakterze narodowym i uniwersalnym. 4. Rozwijanie potrzeby uczestnictwa w wydarzeniach kulturalnych.
IV. Tworzenie wypowiedzi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozwijanie umiejętności wypowiedzania się w różnych formach. 2. Kształcenie umiejętności wygłaszania, recytacji i interpretacji głosowej tekstów. 3. Doskonalenie dykcji i operowania głosem. 4. Poznawanie podstawowych zasad retoryki, w szczególności argumentowania. 5. Rozwijanie umiejętności tworzenia wypowiedzi pisemnych. 6. Wyrażanie własnych poglądów i opinii. 7. Tworzenie wypowiedzi pisemnych, z uwzględnieniem estetyki tekstu i zasad jego organizacji.
Język regionalny – język kaszubski	
I. Znajomość środków językowych	<p>Uczeń posługuje się podstawowym zasobem środków językowych umożliwiającym realizację pozostałych wymagań ogólnych w zakresie tematów wskazanych w wymaganiach szczegółowych.</p>
II. Rozumienie wypowiedzi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Rozumienie wypowiedzi ustnych (rozumienie ze słyszenia). Uczeń rozumie proste wypowiedzi ustne w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych. 2. Rozumienie wypowiedzi pisemnych (czytanie). Uczeń rozumie proste wypowiedzi pisemne w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
III. Tworzenie wypowiedzi	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tworzenie wypowiedzi ustnych (mówienie). Uczeń samodzielnie formułuje krótkie, proste, spójne i logiczne wypowiedzi ustne w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych. 2. Tworzenie wypowiedzi pisemnych (pisanie). Uczeń samodzielnie formułuje spójne i logiczne wypowiedzi pisemne w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Cele ogólne w przedmiotach:	
IV. Reagowanie na wypowiedzi	Uczeń uczestniczy w rozmowie i w typowych sytuacjach reaguje w sposób zrozumiały, adekwatnie do sytuacji komunikacyjnej. Wypowiada się ustnie lub w formie prostego tekstu pisanego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.
V. Przetwarzanie wypowiedzi	Uczeń zmienia formę przekazu ustnego lub pisemnego w zakresie opisanym w wymaganiach szczegółowych.

Kompetencje kluczowe i przekrojowe widać również w wymaganiach szczegółowych dla poszczególnych przedmiotów – efektach uczenia się. Przykłady efektów uczenia się na II etapie szkoły podstawowej dotyczące poszczególnych kompetencji przekrojowych zawiera poniższa tabela.

Tabela 10. Efekty uczenia się wymagane od uczniów kończących VIII klasę szkoły podstawowej w odniesieniu do poszczególnych kompetencji przekrojowych

Lp.	Kompetencje	Efekty uczenia się
1.	cyfrowe	<ul style="list-style-type: none"> informatyka: „testuje na komputerze swoje programy pod względem zgodności z przyjętymi założeniami i ewentualnie je poprawia, objaśnia przebieg działania programów”
		<ul style="list-style-type: none"> język polski: „korzysta z zasobów multimedialnych, np. z: bibliotek, słowników on-line, wydawnictw e-book, autorskich stron internetowych twórców; dokonuje wyboru źródeł internetowych, uwzględniając kryterium poprawności rzeczowej oraz krytycznie ocenia ich zawartość”
2.	osobiste, społeczne, w zakresie uczenia się	<ul style="list-style-type: none"> wiedza o społeczeństwie: „powiększa treść własnej tożsamości lokalnej, regionalnej, etnicznej i obywatelskiej”
		<ul style="list-style-type: none"> wychowanie fizyczne: „podejmuje aktywność fizyczną w różnych warunkach atmosferycznych”
		<ul style="list-style-type: none"> technika: „przyjmuje postawę szacunku wobec innych uczestników ruchu drogowego, ze szczególnym uwzględnieniem osób z niepełnosprawnościami i starszych”

Lp.	Kompetencje	Efekty uczenia się
3.	obywatelskie	<ul style="list-style-type: none"> ● wychowanie do życia w rodzinie: „bierze udział w życiu społecznym przez: wolontariat, stowarzyszenia, grupy nieformalne i aktywność indywidualną; wykazuje wrażliwość na osoby potrzebujące pomocy i zna konkretne sposoby jej udzielania” ● język polski: „wykorzystuje znajomość zasad tworzenia tezy i hipotezy oraz argumentów przy tworzeniu rozprawki oraz innych tekstów argumentacyjnych” ● geografia: „projektuje na podstawie własnych obserwacji terenowych działania służące zachowaniu walorów środowiska geograficznego (przyrodniczego i kulturowego) oraz poprawie warunków życia lokalnej społeczności” ● wiedza o społeczeństwie: „korzysta z prostych procedur oraz z możliwości, jakie stwarzają obywatelom instytucje życia publicznego – wskazuje, gdzie załatwić proste sprawy urzędowe” „uzasadnia znaczenie procedur demokratycznych i stosuje je w życiu szkoły oraz grup, w których uczestniczy”
4.	w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej	<ul style="list-style-type: none"> ● muzyka: „przedstawia tradycje i zwyczaje swojej społeczności regionalnej” ● język polski: „określa wartości estetyczne poznawanych tekstów kultury” „znajduje w tekstach współczesnej kultury popularnej (np. w filmach, komiksach, piosenkach) nawiązania do tradycyjnych wątków literackich i kulturowych”

Lp.	Kompetencje	Efekty uczenia się
5.	w zakresie myślenia krytycznego i kompleksowego rozwiązywania problemów	<ul style="list-style-type: none"> ● matematyka: „odczytywanie i interpretowanie danych przedstawionych w różnej formie oraz ich przetwarzanie” ● informatyka: „rozumienie, analizowanie i rozwiązywanie problemów na bazie logicznego i abstrakcyjnego myślenia, myślenia algorytmicznego i sposobów reprezentowania informacji” ● chemia: [uczeń] „analizuje wyniki i formułuje wnioski”
6.	w zakresie pracy zespołowej	<ul style="list-style-type: none"> ● wychowanie fizyczne: „uczestniczy w wybranej regionalnej zabawie lub grze ruchowej” ● informatyka: „uczestniczy w zespołowym rozwiązaniu problemu posługując się technologią taką jak: poczta elektroniczna, forum, wirtualne środowisko kształcenia, dedykowany portal edukacyjny” ● technika: „współpracuje i podejmuje różne role, działając w zespole”
7.	przywódcze	<ul style="list-style-type: none"> ● wychowanie fizyczne: „organizuje w gronie rówieśników wybraną grę sportową lub rekreacyjną”
8.	związane z wielokulturowością	<ul style="list-style-type: none"> ● wiedza o społeczeństwie: „formułuje sądy w sprawach wybranych problemów społecznych współczesnego świata; rozważa propozycje działań w kierunku poprawy warunków życia innych ludzi na świecie” ● język polski: „rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe, określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości”

Lp.	Kompetencje	Efekty uczenia się
9.	rozumienie i tworzenie informacji	<ul style="list-style-type: none"> język polski: „wyszukuje w tekście potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu publicystycznego, popularnonaukowego lub naukowego” wiedza o społeczeństwie: „wykorzystuje informacje do tworzenia własnej wypowiedzi na temat wydarzeń z życia społecznego, w tym publicznego”
10.	związane z kreatywnością i innowacyjnością	<ul style="list-style-type: none"> matematyka: „do rozwiązywania zadań osadzonych w kontekście praktycznym stosuje poznaną wiedzę z zakresu arytmetyki i geometrii oraz nabyte umiejętności rachunkowe, a także własne poprawne metody” technika „projektuje i konstruuje, m.in. z gotowych elementów, proste urządzenia i mechanizmy, zabawki, roboty, modele mechaniczno-elektroniczne, w tym programowalne”
11.	matematyczne	<ul style="list-style-type: none"> matematyka: „dodaje i odejmuje w pamięci liczby naturalne dwucyfrowe lub większe, liczbę jednocyfrową dodaje do dowolnej liczby naturalnej i odejmuje od dowolnej liczby naturalnej” fizyka: „wyznacza średnią z kilku pomiarów jako końcowy wynik pomiaru powtarzalnego”
12.	w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii	<ul style="list-style-type: none"> technika: „rozpoznaje, charakteryzuje i określa właściwości: a) materiałów konstrukcyjnych (papier, drewno i materiały drewnopochodne, metale, tworzywa sztuczne, materiały włókiennicze, materiały kompozytowe, materiały elektrotechniczne)” informatyka: „testuje na komputerze swoje programy pod względem zgodności z przyjętymi założeniami i ewentualnie je poprawia, objaśnia przebieg działania programów” geografia: „wyznacza w terenie współrzędne geograficzne dowolnych punktów (za pomocą mapy lub GPS)”

Lp.	Kompetencje	Efekty uczenia się
13.	w zakresie przedsiębiorczości	<ul style="list-style-type: none"> • język polski: „identyfikuje wypowiedź jako tekst informacyjny, publicystyczny lub reklamowy” „określa sytuację komunikacyjną i rozumie jej wpływ na kształt wypowiedzi” • matematyka: „stosuje obliczenia procentowe do rozwiązywania problemów w kontekście praktycznym, również w przypadkach dwukrotnych podwyżek lub obniżek danej wielkości”
14.	w zakresie myślenia krytycznego i kompleksowego rozwiązywania problemów	<ul style="list-style-type: none"> • historia: „analizuje dokonania Kazimierza Wielkiego w dziedzinie polityki wewnętrznej oraz w polityce zagranicznej” „dokonuje oceny następstw politycznych, społecznych i gospodarczych wojen w XVII w. • fizyka: „wyodrębnia zjawisko z kontekstu, nazywa je oraz wskazuje czynniki istotne i nieistotne dla jego przebiegu”
15	zdolność adaptacji do nowych warunków	<ul style="list-style-type: none"> • wychowanie fizyczne: „potrafi zachować się w sytuacji wypadków i urazów w czasie zajęć ruchowych” „stosuje zasady samoasekuracji i asekuracji” • wiedza o społeczeństwie: „rozpoznaje zachowania związane z przemocą fizyczną i psychiczną, w tym werbalną, wobec siebie i innych; wymienia osoby i instytucje, które należy powiadomić w takich sytuacjach”

Źródło: opracowanie własne na podstawie Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z 28 czerwca 2024 r. zmieniającego rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego w szkole podstawowej..., *op. cit.*

Wśród wymagań szczegółowych z większości przedmiotów przeważają jednak wymagania obejmujące wiedzę, niekiedy bardzo drobiazgowo przedstawioną. Następuje wobec tego niespójność w sylwetce absolwenta, która wyłania się z jednej strony z wymagań ogólnych, gdzie można dostrzec dbałość o kształtowanie szeroko pojmowanych kompetencji, a z drugiej z wymagań szczegółowych, które w dużej mierze zakładają obraz absolwenta jako osoby przygotowanej do rozwoju w kierunku kariery akademickiej w każdej dziedzinie. Nawet po

zmniejszeniu zakresu wymagań w podstawie programowej od 2024 r. jest on bardzo szeroki, wobec czego osiągnięcie celów wyznaczonych w preambule i wymaganiach ogólnych jest bardzo trudne.

Analiza podstawy programowej mająca na celu zidentyfikowanie kompetencji, które posiadają absolwenci szkoły podstawowej (II etap edukacyjny), uprawnia do sformułowania następujących wniosków:

- cele kształcenia – wymagania ogólne dla II etapu zostały sformułowane dla poszczególnych przedmiotów, a nie dla całego etapu edukacyjnego. Utrudnia to poruszanie się po podstawie i identyfikowanie kompetencji, zapisy są bardzo szczegółowe,
- szczegółowość zapisów dotycząca treści nauczania sprawia, że kompetencje uczniów są mało widoczne, a dominuje w nich element odtwarzanej, gotowej wiedzy,
- na podstawie zapisów z podstawy programowej trudno jest pokazać spójny obraz absolwenta II etapu edukacyjnego w obszarze kompetencji, cele kształcenia – wymagania ogólne, które charakteryzują sylwetkę absolwenta VIII klasy szkoły podstawowej, nie wskazują, co świadczy o osiągnięciu przez ucznia danej umiejętności,
- podstawa programowa nie odwołuje się wprost do kompetencji kluczowych, na podstawie jej zapisów trudno jednoznacznie stwierdzić, jakie umiejętności ma mieć uczeń kończący VIII klasę, które z kompetencji świadczą o przygotowaniu absolwenta szkoły podstawowej do rozpoczęcia kolejnego etapu edukacji w szkole ponadpodstawowej,
- w zapisach podstawy programowej nie ma wzajemnych powiązań pomiędzy etapami kształcenia oraz pomiędzy poszczególnymi przedmiotami. Widać to w odniesieniu do różnych przedmiotów, np. matematyka, fizyka,
- podstawa programowa jest zbyt rozbudowana, zawiera nadmiar szczegółowych wymagań, wskutek czego niewidoczny jest obraz profilu absolwenta VIII klasy szkoły podstawowej.

Opinie o podstawie programowej – II etap edukacyjny

Opinie na temat aktualnej podstawy programowej dla II etapu edukacyjnego oraz sylwetki absolwenta szkoły podstawowej zostały zebrane w ramach ankiet przeprowadzonych wśród nauczycieli i rodziców. Odpowiedzi udzieliło: 254 nauczycieli klas IV–VIII szkoły podstawowej, 247 rodziców uczniów klas IV–VIII, 209 nauczycieli szkół ponadpodstawowych oraz 165 rodziców uczniów szkół ponadpodstawowych.

W grupie nauczycieli klas IV–VIII najwięcej odpowiedzi udzieliły osoby o stażu pracy w szkole podstawowej dłuższym niż 10 lat (211 osób, tj. ok. 83% respondentów). Najmniej głosów spłynęło od osób pracujących w szkole krócej niż 2 lata – wypowiedziały się tylko 4 osoby (niecałe 2%). Nauczyciele zostali zapytani o przygotowanie uczniów do rozpoczęcia II etapu edukacyjnego. Co interesujące, odpowiedzi rozłożyły się niemal równomiernie: 87 osób (34,3%) potwierdziło, że uczniowie są dobrze przygotowani, 84 osoby (33,1%) były zdania, że uczniowie nie są przygotowani, a 83 respondentów (32,7%) miało trudności w udzieleniu odpowiedzi na to pytanie.

Według nauczycieli najważniejsze oznaki przygotowania do rozpoczęcia nauki w klasie IV to: umiejętność czytania (płynnego i ze zrozumieniem), sprawnego mówienia i pisania na określony temat („wypowiadania się pełnymi zdaniami”), samodzielność w realizacji zadań i organizacji pracy własnej, zdolność skupienia uwagi, umiejętność rozumienia poleceń nauczyciela. Nauczyciele dość często wskazywali też, że od uczniów rozpoczynających II etap edukacji w szkole podstawowej oczekują umiejętności z zakresu matematyki (liczenie do 100, dodawanie, odejmowanie, mnożenie) oraz w obszarze psychospołecznym (dojrzałość emocjonalna, umiejętność pracy w grupie, odporność na stres, umiejętność nawiązywania relacji).

W jednym z pytań nauczyciele byli proszeni o dokończenie następującego zdania: „I etap edukacyjny, obejmujący klasy I–III szkoły podstawowej, powinien dbać przede wszystkim o rozwój umiejętności...”. Z ich odpowiedzi wynika, że podczas pierwszych lat nauki w szkole oprócz podstawowych kompetencji związanych z czytaniem, pisaniem i liczeniem warto pielęgnować następujące umiejętności:

- współpracy,
- komunikacji,
- rozwiązywania konfliktów (bez użycia przemocy),
- logicznego myślenia, wnioskowania na podstawie obserwacji, „poszukiwania przyczynowości zdarzeń”, stawiania pytań,
- samodzielnego uczenia się i systematycznej pracy,
- przyjmowania odpowiedzialności za swoje działania i decyzje,
- rozpoznawania i nazywania swoich emocji,
- bycia kreatywnym, twórczym (a nie odtwórczym).

Odpowiedzi nauczycieli, którzy na co dzień współpracują z uczniami klas IV–VIII, pokazują, że wielu z nich nie ma pewności, czy dzisiejsza szkoła właściwie realizuje swoje zadania. Poniższa tabela przedstawia, które z zadań szkoły nauczyciele uważają za najważniejsze. Wskazuje też te, które w ich opinii szkoła realizuje obecnie. Warto zaznaczyć, że także w tej grupie respondentów szkoła najlepiej jest oceniana ze względu na to, jakie stwarza warunki do rozwoju fizycznego uczniów. Znacznie słabiej szkoła radzi sobie z nauką współdziałania w grupie czy kształtowaniem i pielęgowaniem umiejętności samodzielnego, krytycznego myślenia. Tylko co piąty nauczyciel uważa, że szkoła uczy krytycznego myślenia. 97 z 254 nauczycieli zgodziło się z opinią, że szkoła dobrze uczy współdziałania w grupie. Najgorzej szkoła radzi sobie z wspieraniem poczucia sprawstwa wśród uczniów (niespełna 20% zgodziło się z tym, że dziś szkoła buduje sprawczość dzieci i młodzieży).

Tabela 11. Opinie nauczycieli klas IV–VIII o zadaniach szkoły podstawowej ($n = 254$)

Najważniejszym zadaniem szkoły podstawowej powinno być...	Odsetek nauczycieli, którzy zgadzają się z opinią	Dziś szkoła podstawowa...	Odsetek nauczycieli, którzy zgadzają się z opinią
Szkoła powinna uczyć współdziałania w grupie	79,6%	Szkoła dobrze uczy współdziałania w grupie	38%
Szkoła powinna wspierać poczucie sprawstwa wśród dzieci	51,4%	Szkoła wspiera poczucie sprawstwa wśród uczniów	19,2%
Szkoła powinna wspierać rozwój zainteresowań uczniów	72,9%	Szkoła wspiera rozwój zainteresowań uczniów	49%
Szkoła powinna pomagać w odkrywaniu talentów, predyspozycji uczniów	74,1%	Szkoła pomaga uczniom w odkrywaniu ich talentów, predyspozycji	47,1%

Najważniejszym zadaniem szkoły podstawowej powinno być...	Odsetek nauczycieli, którzy zgadzają się z opinią	Dziś szkoła podstawowa...	Odsetek nauczycieli, którzy zgadzają się z opinią
Szkoła powinna dbać o rozwój emocjonalny uczniów	69,8%	Szkoła dba o rozwój emocjonalny uczniów	46,7%
Szkoła powinna dbać o rozwój fizyczny uczniów	68,6%	Szkoła stwarza odpowiednie warunki do rozwoju fizycznego uczniów	58%
Szkoła powinna uczyć samodzielnego uczenia się (np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji)	84,7%	Szkoła uczy samodzielnego uczenia się (np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji)	32,2%
Szkoła powinna uczyć samodzielnego, krytycznego myślenia	86,3%	Szkoła uczy samodzielnego, krytycznego myślenia	20%
Szkoła powinna przygotowywać uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego, w tym do wyboru szkoły ponadpodstawowej	67,5%	Szkoła przygotowuje uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego, w tym do wyboru szkoły ponadpodstawowej	39,2%
Nie zgadzam się z żadną z powyższych opinii	0%	Nie zgadzam się z żadną z powyższych opinii	14,5%

Z głosów nauczycieli klas IV–VIII wynika, że dzisiejsza szkoła podstawowa odbiega od ich wyobrażeń na temat jej roli i podstawowych zadań. Pokazują to także te wypowiedzi, które pojawiły się w odpowiedzi na pytania otwarte. Przedstawia je tabela 12.

Tabela 12. Opinie nauczycieli klas IV–VIII o zadaniach szkoły podstawowej (n = 254)

Najważniejszym zadaniem szkoły podstawowej powinno być...	Dziś szkoła podstawowa uczy...
<ul style="list-style-type: none"> ● uczenie „uczciwości i rzetelności w wypełnianiu obowiązków”, ● „uczenie, jak radzić sobie z porażkami”, ● „promocja wartości, gdzie ważny jest drugi człowiek, empatii. Powinna uczyć, że warto pomagać”, ● „nauka, jak funkcjonować w świecie cyfrowym”, ● „nauka szacunku do drugiego człowieka, empatii, tolerancji”, ● „nauka zasad życia społecznego (kultury, zachowania, poszanowania praw innych ludzi, poczucia własnej wartości i obowiązków względem siebie i innych)”, ● „nauka samodzielnego rozwiązywania problemów w życiu”, ● „nauka prezentowania własnego zdania, argumentowania”, ● nauka z radzenia sobie z trudnościami, „jak radzić sobie psychicznie z problemami”, ● „rozbudzanie ciekawości dzieci”. 	<ul style="list-style-type: none"> ● „schematycznego myślenia oraz strachu przed podejmowaniem decyzji, braku zaufania do dorosłych”, ● „wiedzy encyklopedycznej, dyscypliny i rywalizacji”, ● „wiedzy, którą uczniów nie interesuje i którą mogą szybko sprawdzić”, ● „przygotowania do egzaminu ósmoklasisty”, ● „jak zdać egzaminy”, ● „posłuszeństwa i zrównywania do jednego poziomu wszystkich”, ● „odtwórstwa, rywalizacji, cwaniactwa”, ● „kombinowania i oszukiwania”, ● „odtwórczego myślenia”, ● „współzawodnictwa, porównywania się, uczenia dla ocen”.

Nauczyciele starszych klas szkoły podstawowej nieco częściej niż nauczyciele edukacji wczesnoszkolnej sięgają po podstawę programową kształcenia ogólnego – 42% z nich korzysta z tego dokumentu co najmniej raz w tygodniu. Duża grupa nauczycieli przyznaje, że z podstawy

programowej korzysta rzadko – ok. 20% nie częściej niż 2–3 razy w miesiącu, nieco ponad 22% nie częściej niż kilka razy w roku. 7 nauczycieli zadeklarowało, że w ogóle nie korzysta z podstawy programowej. Zdecydowana większość nauczycieli (72,2%) była zdania, że podstawa programowa jest napisana zrozumiałym dla nich językiem. Jak pokazują odpowiedzi na inne pytania ankiety, nie przyjmują jej jednak bezkrytycznie. Blisko połowa nauczycieli (46,7%) uważa, że podstawa programowa jest zbyt szczegółowa – powoduje skupienie uwagi na jej poszczególnych zapisach ze szkodą dla patrzenia na kompetencje ogólne. Z głosów tej grupy nauczycieli wynika ponadto, że podstawa programowa nie promuje aktywności uczniów. Nie stwarza także warunków do stosowania różnych metod nauczania. Poniżej pokazano, jaki odsetek nauczycieli klas IV–VIII zgodził się z następującymi opiniami o podstawie programowej:

- „Podstawa programowa jasno wskazuje, jakie umiejętności ma opanować uczeń” (z tą opinią zgodziło się 32,2% nauczycieli),
- „Podstawa programowa jest dobrze uporządkowana, poruszam się po niej z łatwością” (21,2% wskazań),
- „Zapisy podstawy programowej ułatwiają ocenę osiągnięć uczniów” (17,3%),
- „Podstawa programowa zachęca mnie do stosowania różnych metod nauczania i wychowania” (16,1%),
- „Podstawa programowa jest zbyt rozbudowana, obszerna, nie potrafię z niej korzystać” (12,9%),
- „Podstawa programowa promuje aktywność uczniów i samodzielność uczenia się” (5,1%).

Prawie połowa nauczycieli klas IV–VIII szkoły podstawowej wskazała, że podstawa programowa powinna być przede wszystkim inspiracją do pracy nauczyciela (drogowskazem). Zdecydowanie mniej liczna grupa nauczycieli (ok. 15%) zgodziła się z poglądem, że dokument ten ma być szczegółowym wykazem treści, które ma realizować każda szkoła. Te odpowiedzi mogą sugerować, że wśród nauczycieli obecne jest oczekiwanie, że podstawa programowa ma stwarzać szkole i nauczycielom więcej możliwości działania, być kompasem wskazującym właściwy kierunek. Wydaje się, że nauczyciele potrzebują większej niż dotąd autonomii.

W jednym z pytań ankiety nauczyciele byli proszeni o dokończenie zdania „II etap edukacyjny, obejmujący klasy IV–VIII szkoły podstawowej powinien dbać przede wszystkim o rozwój umiejętności...”. W swoich odpowiedziach nieznacznie różnili się od nauczycieli, którzy na co dzień pracują z uczniami młodszych klas. Wskazywali na następujące umiejętności:

- logicznego i krytycznego myślenia, „szukania rozwiązań na własną rękę”, „odróżniania prawdy od fake newsów”,
- poszukiwania i selekcji informacji,
- współpracy, też współdziałania dla dobra ogółu,
- komunikowania się,
- społeczne i emocjonalne, w tym radzenia sobie w sytuacjach trudnych, stresujących,
- uczenia się „samorozwoju”,
- identyfikowania swoich mocnych stron i własnych potrzeb edukacyjnych, „realnej oceny własnych predyspozycji i planowania dalszego rozwoju”, „odkrywania w sobie zainteresowań, talentów”, „stawiania sobie wyzwań, które należy pokonywać (poprzeczka powinna być podnoszona, a nie obniżana)”,
- analizy, syntezy i wnioskowania,
- „poruszania się w świecie cyfrowym”,
- troski o siebie, w tym o kondycję fizyczną, zdrowotną („powinno się wiedzieć, co zrobić, by być w dobrej kondycji fizycznej i psychicznej do późnej starości”).

Niektórzy nauczyciele dodatkowo zwracali uwagę na znaczenie wzmocnienia postaw prospołecznych – ich zdaniem ważne, by uczniowie nauczyli się w szkole dostrzegać problemy współczesnego świata, byli na nie wrażliwi i reagowali na nie (np. podejmowali inicjatywy na rzecz ochrony środowiska naturalnego, obrony słabszych), by widzieli jego różnorodność i złożoność.

By szkoła mogła lepiej wzmocniać te umiejętności, nie wystarczy zmiana podstawy programowej. Nauczyciele szeroko opisywali, jakie zmiany w ich opinii są niezbędne. Wskazywali m.in. na następujące:

- „okrojona, dopasowana do czasów podstawa programowa” (przy czym nie chodzi tylko o redukcję zapisów, ale o ich dopracowanie);
- większa elastyczność w pracy nauczyciela, możliwość samodzielnego doboru treści i tematów do zainteresowań i zdolności uczniów („bez sztywnego przydzielenia treści na dany rok szkolny, który musi zrealizować”);
- większy nacisk na to, żeby w szkole uczyć, jak się uczyć;
- „ograniczenie liczby uczniów w klasie do 20”;

- „zmniejszenie biurokracji”;
- zmiany w ocenianiu uczniów, w tym „odejście od wymagania wszystkiego od wszystkich uczniów”, zmniejszenie roli oceny, w tym obniżenie rangi oceny z egzaminu ósmoklasisty, „przywrócenie egzaminów wstępnych do szkół ponadpodstawowych”;
- więcej praktyki, „zajęcia praktyczne, w tym w terenie”, więcej przykładów pokazujących, jak wiedza zdobywana w szkole przydaje się w codziennym życiu;
- wprowadzenie zajęć międzyprzedmiotowych, wzmacnianie holistycznego podejścia do zagadnień ujętych w podstawie programowej, projekty międzyprzedmiotowe;
- edukacja rodziców, „zmiana świadomości rodziców co do celu szkoły – szkoła nie powinna być traktowana jak świetlica (przechowalnia), ale jako miejsce zdobywania wiedzy”, lekceważący stosunek rodziców do nauczycieli przekłada się na to, jak uczniowie podchodzą do nauki i informacji, które uzyskują od nauczycieli;
- „podniesienie prestiżu zawodowego nauczyciela”;
- „przywrócenie prac domowych”;
- „doposażenie szkół w materiały edukacyjne i sprzęt informatyczny”;
- „zmiana systemu kształcenia młodych nauczycieli, zwrócenie uwagi, czy posiadają predyspozycje do pracy nauczyciela”.

Nauczyciele osobno proszeni byli również o rekomendacje dla autorów przyszłych podstaw programowych. Najczęściej mówili o potrzebie włączenia w prace praktyków. Pojawiały się także głosy uzasadniające zaangażowanie uczniów w rozmowy o tym, czego i jak szkoła ma uczyć.

Przykładowe opinie były następujące:

- „Podstawa powinna uwzględniać umiejętności międzyprzedmiotowe, nie odrywać jednych od drugich”;
- „Tworząc nowe podstawy programowe, potraktujmy ucznia jak partnera, a nie jak jedynie odbiorcę. Współcześni uczniowie chcą czuć, że mają na coś wpływ – jeśli będą mieli wpływ na to, czego się uczą, z jakich tekstów korzystają, to będą chętniej się uczyć i chętniej przychodzić do szkoły”;
- „Marzy mi się, aby podstawy programowe były opracowywane przez praktyków, nie teoretyków”.

W grupie 247 rodziców uczniów klas IV–VIII nieznacznie przeważały osoby, których dzieci w roku szkolnym 2023/2024 uczęszczały do klas V i VII (były to odpowiednio 63 i 53 osoby). Najmniej liczna była grupa rodziców, których dzieci w roku szkolnym 2023/2024 były uczniami klasy VIII. Niecałe 60% rodziców było zdania, że pierwsze trzy lata edukacji w szkole podstawowej dobrze przygotowały ich dziecko do dalszej nauki. Przeciwnego zdania było ok. 23% rodziców, 19% miało trudność z udzieleniem jednoznacznej odpowiedzi.

Choć więcej niż połowa rodziców uważała, że I etap edukacyjny dobrze przygotował ich dzieci do rozpoczęcia nauki w klasie IV, to tylko pojedyncze osoby (7 z 247) nie wskazały na żadne trudności, z jakimi ich dzieci mierzyły się po rozpoczęciu II etapu edukacyjnego. Rodzice najczęściej wymieniali następujące trudności:

- powrót do szkoły po pandemii;
- zbyt duży zakres materiału i brak czasu na utrwalenie nowej wiedzy;
- pisanie (też notatek z lekcji), czytanie ze zrozumieniem, liczenie w pamięci;
- różnice w wymaganiach stawianych przez poszczególnych nauczycieli, „nowi nauczyciele, gdzie każdy miał inny sposób nauczania oraz wymagania do swojego przedmiotu”;
- wielość nowych wymagań w stosunku do tego, czego nauczyciele oczekiwali od dziecka w klasach I–III, „nagły skok oczekiwań dotyczących samodzielności, w tym [...] umiejętności samodzielnej analizy tekstów. [...] Mieliśmy poczucie, że dziecko, do tej pory uczące się jak dziecko, nagle musiało posiadać umiejętności niemal studenckie”;
- monotonna nauka na lekcjach, nauka niepraktycznych rzeczy, „zbyt dużo pamięciówki”;
- surowe ocenianie nauczycieli, brak wsparcia z ich strony;
- relacje z rówieśnikami, brak poczucia bezpieczeństwa w szkole, „brak akceptacji w grupie klasowej i hejt”;
- zbyt wygórowane wymagania nauczycieli dotyczące znajomości języka angielskiego;
- wiele prac domowych, „nawał pracy”;
- stresujące sprawdziany.

Rodzice uczniów klas IV–VIII – podobnie jak inne grupy respondentów – także byli pytani, czego szkoła podstawowa powinna ich zdaniem uczyć oraz czego uczy dziś. Również z ich odpowiedzi wynika, że dzisiejsza szkoła jest daleka od ich wyobrażeń. Obecnie najlepiej radzi sobie ze

wspieraniem rozwoju fizycznego uczniów, najgorzej – z nauką samodzielnego, krytycznego myślenia, troską o rozwój emocjonalny uczniów oraz wspieraniem poczucia sprawstwa wśród dzieci. Zdaniem rodziców szkoła przede wszystkim powinna: uczyć samodzielnego uczenia się (to zadanie wskazało jako pożądane do realizacji 78,1% rodziców), wspierać rozwój zainteresowań uczniów (76,1%) oraz pomagać w odkrywaniu ich talentów i predyspozycji (74,9%). Najbardziej rodzice wskazywali, że szkoła podstawowa powinna wspierać poczucie sprawstwa wśród dzieci i młodzieży (50,6% wskazań). Poniższa tabela szczegółowo pokazuje, jak rodzice odpowiadali na pytania o oczekiwane zadania szkoły i ich realizację.

Tabela 13. Opinie rodziców uczniów klas IV–VIII o zadaniach szkoły podstawowej (n = 247)

Najważniejszym zadaniem szkoły podstawowej powinno być...	Odsetek rodziców, którzy zgadzają się z opinią	Dziś szkoła podstawowa...	Odsetek rodziców, którzy zgadzają się z opinią
Szkoła powinna uczyć współdziałania w grupie	72,1%	Szkoła dobrze uczy współdziałania w grupie	22,3%
Szkoła powinna wspierać poczucie sprawstwa wśród dzieci	50,6%	Szkoła wspiera poczucie sprawstwa wśród uczniów	8,5%
Szkoła powinna wspierać rozwój zainteresowań uczniów	76,1%	Szkoła wspiera rozwój zainteresowań uczniów	19%
Szkoła powinna pomagać w odkrywaniu talentów, predyspozycji uczniów	74,9%	Szkoła pomaga uczniom w odkrywaniu ich talentów, predyspozycji	14,2%
Szkoła powinna dbać o rozwój emocjonalny uczniów	69,2%	Szkoła dba o rozwój emocjonalny uczniów	8,5%

Najważniejszym zadaniem szkoły podstawowej powinno być...	Odsetek rodziców, którzy zgadzają się z opinią	Dziś szkoła podstawowa...	Odsetek rodziców, którzy zgadzają się z opinią
Szkoła powinna dbać o rozwój fizyczny uczniów	64,4%	Szkoła stwarza odpowiednie warunki do rozwoju fizycznego uczniów	34,8%
Szkoła powinna uczyć samodzielnego uczenia się (np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji)	78,1%	Szkoła uczy samodzielnego uczenia się (np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji)	13%
Szkoła powinna uczyć samodzielnego, krytycznego myślenia	70,9%	Szkoła uczy samodzielnego, krytycznego myślenia	6,1%
Szkoła powinna przygotowywać uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego, w tym do wyboru szkoły ponadpodstawowej	63,2%	Szkoła przygotowuje uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego, w tym do wyboru szkoły ponadpodstawowej	12,1%
Nie zgadzam się z żadną z powyższych opinii	0%	Nie zgadzam się z żadną z powyższych opinii	36%

Opinie rodziców na temat umiejętności, które powinny być w centrum uwagi I i II etapu edukacyjnego, nie różnią się od wskazań nauczycieli. Także ich zdaniem pierwsze trzy lata nauki mają służyć temu, by wszystkie dzieci opanowały umiejętności podstawowe (czytanie, pisanie, liczenie). Ważne, żeby dzieci miały przyjemność z nauki i zdobywania nowych zdolności. Równie istotne jest wspieranie umiejętności społecznych (komunikacji, współdziałania w grupie) oraz stwarzanie warunków do rozwoju samodzielności. Z głosów rodziców wynika, że II etap

edukacyjny oprócz rozwoju umiejętności podstawowych powinien sprzyjać odkrywaniu mocnych stron, predyspozycji uczniów oraz rozwojowi ich zainteresowań. Za szczególnie ważne (tak samo jak nauczyciele) uznali naukę krytycznego myślenia, wyszukiwania, selekcji, analizy informacji, formułowania wniosków.

Niemal wszyscy rodzice (95,5%) są ciekawi, czego ich dzieci uczą się w szkole. Najczęściej wiedzę na ten temat czerpią z rozmów z dzieckiem. Wielu z nich (ok. 86%) przegląda podręczniki i zeszyty oraz śledzi informacje przekazywane za pomocą dziennika elektronicznego (75,7%). Mniej więcej co piąty rodzic zadeklarował, że czyta podstawę programową kształcenia ogólnego. Warto dodać, że ok. 20% rodziców wskazało, że informacje, czego dokładnie dzieci uczą się w szkole, nie są łatwo dostępne. Może to oznaczać, że – obok nowej podstawy programowej – potrzebne są dodatkowe opracowania kierowane do rodziców, przybliżające m.in. cele i treści nauczania w kolejnych klasach.

Rodzice uczniów klas IV–VIII, którzy brali udział w ankiecie, chętnie dzielili się dodatkowymi komentarzami. Często wskazywali na potrzebę zmiany w sposobach oceniania uczniów („oceny na świadectwie są paraliżujące”, lepsze byłoby „ocenianie przez docenianie postępów uczniów”) oraz sprawdzania poziomu ich wiedzy („mniej testów, więcej zadań, gdzie dzieci same wyrażają swoje opinie”). Rodzice często odnosili się także do egzaminu ósmoklasisty (jedni byli zdania, że szkoła jeszcze lepiej powinna przygotowywać uczniów do egzaminu i „wpisywania się w klucz”, inni uważali, że egzamin powinien być zniesiony, ponieważ „oprócz stresu, nic ekstra nie wnosi”). Rodzice (podobnie jak nauczyciele) za zasadne uważali: większy nacisk na wykorzystywanie zdobytej wiedzy w praktyce, zmniejszenie liczebności klas, większą uważność na dzieci zdolne oraz rozpoznawanie talentów i predyspozycji, interdyscyplinarne nauczanie, częstsze prace projektowe.

Przykładowe głosy rodziców uczniów klas IV–VIII były następujące:

- „Szkoła powinna rozwijać zainteresowania dziecka i oceniać w sposób dający poczucie nauki dla siebie, a nie dla ocen. Szkoła powinna zwracać więcej uwagi na komunikację na różnych poziomach: uczeń–uczeń, uczeń–nauczyciel, nauczyciel–rodzic”;
- „Podstawa programowa jest przeładowana. Efektem tego jest brak wiedzy na podstawowe tematy. Dzieci uczą się wszystkiego i w konsekwencji nie umieją nic”;
- „Mniej zadań w formie testów. Większy nacisk na ćwiczenie pamięci, tak, by uczniowie dobrze przyswoili wiedzę ogólną. Większy nacisk na samodzielne znajdowanie rozwiązań, wyciąganie wniosków. Większy nacisk na uczenie odpowiedzialności i honorowych postaw.

Ograniczenie biurokracji w szkole tak, by nauczyciele maksymalną ilość czasu poświęcali edukacji i wychowywaniu i by nie odchodzili z zawodu”;

- „Sądzę, że zmieniając edukację w Polsce, powinno położyć się w mniejszym stopniu nacisk na zmienianie dokumentów, a skoncentrować się na zmianach, które odczuje każdy uczeń i nauczyciel, np. 1) zmniejszenie liczebności uczniów w klasach do np. 12–15, 2) wprowadzenie na lekcjach metod pracy w grupach czy aktywizujących (nauka dyskusowania, argumentowania, więcej eksperymentowania na lekcjach nauk przyrodniczych, więcej poznawania treści przez doświadczenia, a nie tylko z podręczników, używanie w szkole najnowszych technologii, programowania np. dzieci w Chinach na lekcjach informatyki programują, a nasze wciąż robią kartki świąteczne z autokształtami w Wordzie, treningi różnych umiejętności, praca metodami warsztatowymi, zapraszanie osób z zewnątrz, wychodzenie w teren), 3) blokowe nauczanie, a nie przełączanie się z jednej dziedziny na drugą co 45 minut, albo przynajmniej lekcje trwające 1,5 godz., aby nauczyciel miał czas na zrealizowanie konkretnych treści. Szkoła też powinna w większym stopniu dbać o 4) wychowanie uczniów w duchu szacunku do innych, poczucia przynależności do społeczeństwa, wzmacniania wiedzy o sobie, własnych emocjach, zachowaniach (dlatego powinny w szkołach odbywać się treningi umiejętności społecznych), 5) szkoła powinna rozwiązywać problemy, a nie chować je pod dywan, w ten sposób ucząc uczniów, że można się porozumieć w każdej sytuacji, rozwiązać konflikt. I w obliczu różnych zagrożeń, w tym wojną, ale nie tylko (wypadek, złamanie, pożar) szkoła również powinna na to przygotować uczniów (elementy obrony cywilnej, jak np. w Japonii, gdzie każde dziecko wie, jak się zachować w przypadku trzęsienia ziemi). To tylko kilka propozycji. Dokumenty obecne są napisane na tak ogólnym poziomie, że się obronią, a trzeba konkretnych działań, które realnie przyczynią się do zmiany w szkołach podstawowych i sprawią, że odczują je uczniowie, nauczyciele, rodzice, a w przyszłości całe społeczeństwo”.

W opinii zarówno rodziców uczniów klas IV–VIII, jak i nauczycieli, szkoła potrzebuje szeregu działań naprawczych. Dzisiejsza szkoła podstawowa odbiega od wyobrażeń na temat jej zadań. Ze wszystkich głosów wyłania się potrzeba głębokich zmian, wykraczających poza zmianę samej podstawy programowej kształcenia ogólnego w szkole podstawowej.

Potrzebę wprowadzenia szeregu zmian wzmacniają głosy nauczycieli i rodziców uczniów szkół ponadpodstawowych. Ponad 70% nauczycieli szkół ponadpodstawowych (151 z 209) uważa, że młodzież rozpoczynająca naukę w szkole średniej nie jest do tego dobrze przygotowana.

Przeciwnego zdania było zaledwie 7,2% nauczycieli (15). Te wyniki są alarmujące. Skłaniają do dalszych pytań i pogłębionych analiz.

Zdaniem nauczycieli szkół ponadpodstawowych o przygotowaniu ucznia do rozpoczęcia nauki w szkole średniej świadczą następujące umiejętności:

- samodzielnej nauki,
- planowania i organizacji własnej pracy,
- analizy, wnioskowania, formułowania pytań,
- komunikacji, w tym argumentowania, obrony swojego zdania,
- radzenia sobie ze swoimi emocjami, w tym „brak lęku przed popełnianiem błędów”,
- budowania relacji społecznych z rówieśnikami oraz z nauczycielami, integrowania się z innymi osobami.

Ważne są także odpowiednie nastawienie do nauki (ciekawość, chęć uczenia się, motywacja do zdobywania nowej wiedzy i umiejętności, „otwarcie na nowe wyzwania”) oraz kultura osobista. Dodatkowo istotne, by uczniowie mogli bardziej świadomie dokonywać wyboru szkoły ponadpodstawowej. Niektóre głosy sugerują, że ten wybór nie pokrywa się z zainteresowaniami i predyspozycjami uczniów: „Dziecko po szkole podstawowej powinno mieć świadomość swoich predyspozycji i przy wyborze szkoły kierować się swoimi zdolnościami, a nie wyborami kolegów (bardzo często uczeń o silnej osobowości pociąga za sobą uczniów, którzy potrzebują przewodnika, jeżeli rodzice nie pomagają dziecku w rozpoznaniu jego predyspozycji i nie robi tego szkoła, to o wyborach młodego człowieka decyduje grupa rówieśnicza)”; „Wielu uczniów trafia do szkół ponadpodstawowych z przypadku (bo kolega, bo rodzic, bo blisko) – bez przemyślenia, bez aspiracji”; „Wybór szkoły bardzo często jest wspomagany przez rodziców, gdyż dzieci w większości przypadków są na tyle niedojrzałe, że nie potrafią podjąć takiej decyzji samodzielnie”.

Także wśród nauczycieli szkół ponadpodstawowych widać, że ich wyobrażenia o zadaniach i roli szkoły podstawowej rozmiągają się z rzeczywistością. W ich opinii szkoła podstawowa powinna m.in. uczyć samodzielnego, krytycznego myślenia, samodzielnego uczenia się (np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji), wspierać rozwój zainteresowań uczniów. Oceny dotyczące tego, jak dziś szkoła podstawowa uczy krytycznego myślenia i samodzielnego uczenia się, są surowe (por. tabela 14).

Tabela 14. Opinie nauczycieli szkół ponadpodstawowych o zadaniach szkoły podstawowej (n = 209)

Najważniejszym zadaniem szkoły podstawowej powinno być...	Odsetek nauczycieli, którzy zgadzają się z opinią	Dziś szkoła podstawowa...	Odsetek nauczycieli, którzy zgadzają się z opinią
Szkoła powinna uczyć współdziałania w grupie	70,3%	Szkoła dobrze uczy współdziałania w grupie	16,3%
Szkoła powinna wspierać poczucie sprawstwa wśród dzieci	46,9%	Szkoła wspiera poczucie sprawstwa wśród uczniów	10%
Szkoła powinna wspierać rozwój zainteresowań uczniów	72,2%	Szkoła wspiera rozwój zainteresowań uczniów	32,1%
Szkoła powinna pomagać w odkrywaniu talentów, predyspozycji uczniów	69,9%	Szkoła pomaga uczniom w odkrywaniu ich talentów, predyspozycji	27,3%
Szkoła powinna dbać o rozwój emocjonalny uczniów	67,5%	Szkoła dba o rozwój emocjonalny uczniów	20,6%
Szkoła powinna dbać o rozwój fizyczny uczniów	54,1%	Szkoła stwarza odpowiednie warunki do rozwoju fizycznego uczniów	34,9%
Szkoła powinna uczyć samodzielnego uczenia się (np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji)	81,3%	Szkoła uczy samodzielnego uczenia się (np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji)	9,6%
Szkoła powinna uczyć samodzielnego, krytycznego myślenia	82,8%	Szkoła uczy samodzielnego, krytycznego myślenia	6,2%

Najważniejszym zadaniem szkoły podstawowej powinno być...	Odsetek nauczycieli, którzy zgadzają się z opinią	Dziś szkoła podstawowa...	Odsetek nauczycieli, którzy zgadzają się z opinią
Szkoła powinna przygotowywać uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego, w tym do wyboru szkoły ponadpodstawowej	63,2%	Szkoła przygotowuje uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego, w tym do wyboru szkoły ponadpodstawowej	17,7%
Nie zgadzam się z żadną z powyższych opinii	2%	Nie zgadzam się z żadną z powyższych opinii	33,5%

Nauczyciele szkół ponadpodstawowych byli pytani w ankiecie także o podstawy programowe kształcenia ogólnego. Z ich odpowiedzi wynika, że:

- niespełna 30% nauczycieli korzysta z podstawy programowej co najmniej raz w tygodniu. Mniej więcej połowa z nich do tego dokumentu zagląda nie częściej niż 2–3 razy w roku lub nie częściej niż kilka razy w roku;
- 58,4% nauczycieli uważa, że podstawa programowa jest napisana zrozumiałym językiem (a 13%, że nie jest);
- blisko 40% nauczycieli zgodziło się z opinią, że podstawa programowa jest zbyt szczegółowa – powoduje skupienie się na poszczególnych zapisach ze szkodą dla patrzenia na kompetencje ogólne;
- niecałe 9% nauczycieli uważa, że podstawa programowa promuje aktywność uczniów i samodzielność uczenia się;
- nauczycielom bliska jest opinia, że podstawa programowa powinna być inspiracją do pracy nauczyciela (z tym poglądem zgodziło się 140 na 209 nauczycieli). Mniejsze grono nauczycieli dokument ten chciałoby traktować jako spis umiejętności, które ma opanować każdy uczeń kończący szkołę.

Dodatkowo w ankiecie pojawiły się następujące komentarze dotyczące podstawy programowej:

- „Wolałabym, żeby zapisy były bardziej ogólnikowe, pozwalały na więcej wolności bądź dostosowania do konkretnego zespołu i poszczególnych młodych ludzi”;
- „Zamiast rozwijać kompetencje młodego człowieka, podstawa programowa zakłada konkretne treści, które osoba ucząca się w liceum powinna umieć (ale niekoniecznie rozumieć)”;
- „Podstawa programowa jest bardzo obszerna, dlatego nie pozostawia czasu na dociekanie, błędzenie i poszukiwanie”;
- „Brakuje korelacji pomiędzy podstawami programowymi z różnych przedmiotów”;
- „Podstawa programowa jest zbyt obszerna w porównaniu z ilością godzin, którą mają do dyspozycji nauczyciele. Należy: 1. zmniejszyć liczbę haseł podstawy, ale przy tej samej liczbie godzin lub 2. całkowicie zmienić sposób nauczania – w postaci bloków projektowych. Byłoby to nauczanie interdyscyplinarne, ale utrudniłoby przygotowanie do matury”;
- „Podstawa programowa [...] powinna wyznaczać podstawowe treści niezbędne do funkcjonowania w życiu codziennym i proponować treści dla uczniów zdolniejszych, do wyboru dla nauczyciela”;
- „Podstawa programowa powinna zawierać treści i umiejętności przydatne w życiu codziennym”.

W ankiecie wzięło też udział 135 rodziców uczniów szkół ponadpodstawowych (przeważali rodzice uczniów, którzy w roku szkolnym 2023/2024 uczęszczali do liceum ogólnokształcącego i technikum). Niecałe 50% rodziców było zdania, że szkoła podstawowa dobrze przygotowała ich dzieci do nauki w szkole ponadpodstawowej. Przeciwnego zdania było ok. 21,5% rodziców. Z opinii tej grupy rodziców ponadto wynika, że:

- I etap edukacyjny powinien skupiać się na rozwoju umiejętności pisania, czytania i liczenia, a także komunikowania się i współpracy. Podczas pierwszych trzech lat nauki trzeba też wzmacniać samodzielność, kreatywność, empatię i rozwijać zainteresowania;
- II etap edukacyjny nie tylko powinien dalej wspierać rozwój umiejętności wyniesionych z pierwszych trzech lat nauki. Warto, by w klasach IV–VIII kłaść coraz większy nacisk na rozwój kreatywnego myślenia, umiejętności samodzielnego uczenia się i brania coraz większej odpowiedzialności za swoją naukę i swój dalszy rozwój;

- interesuje ich to, czego dokładnie uczy szkoła, a wiedzę na ten temat czerpią głównie z rozmów z dzieckiem oraz poprzez przeglądanie podręczników i zeszytów.

Dzisiejsza szkoła podstawowa nie spełnia oczekiwań rodziców. Nie realizuje swoich najważniejszych zadań. Z opinii rodziców wynika, że szkoła podstawowa przede wszystkim powinna uczyć samodzielnego uczenia się (83,7% rodziców było tego zdania), przygotowywać uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego oraz wspierać rozwój zainteresowań młodych ludzi. Mniej niż 20% rodziców uważa, że szkoła realizuje te zadania (por. tabela 15).

Tabela 15. Opinie rodziców uczniów szkół ponadpodstawowych o zadaniach szkoły podstawowej (n = 135)

Najważniejszym zadaniem szkoły podstawowej powinno być...	Odsetek rodziców, którzy zgadzają się z opinią	Dziś szkoła podstawowa...	Odsetek rodziców, którzy zgadzają się z opinią
Szkoła powinna uczyć współdziałania w grupie	71,9%	Szkoła dobrze uczy współdziałania w grupie	26,7%
Szkoła powinna wspierać poczucie sprawstwa wśród dzieci	51,9%	Szkoła wspiera poczucie sprawstwa wśród uczniów	10,4%
Szkoła powinna wspierać rozwój zainteresowań uczniów	73,3%	Szkoła wspiera rozwój zainteresowań uczniów	19,3%
Szkoła powinna pomagać w odkrywaniu talentów, predyspozycji uczniów	69,6%	Szkoła pomaga uczniom w odkrywaniu ich talentów, predyspozycji	17%
Szkoła powinna dbać o rozwój emocjonalny uczniów	71,9%	Szkoła dba o rozwój emocjonalny uczniów	13,3%
Szkoła powinna dbać o rozwój fizyczny uczniów	60%	Szkoła stwarza odpowiednie warunki do rozwoju fizycznego uczniów	34,1%

Najważniejszym zadaniem szkoły podstawowej powinno być...	Odsetek rodziców, którzy zgadzają się z opinią	Dziś szkoła podstawowa...	Odsetek rodziców, którzy zgadzają się z opinią
Szkoła powinna uczyć samodzielnego uczenia się (np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji)	83,7%	Szkoła uczy samodzielnego uczenia się (np. docierania do różnych źródeł wiedzy, wyszukiwania informacji)	17,8%
Szkoła powinna uczyć samodzielnego, krytycznego myślenia	68,9%	Szkoła uczy samodzielnego, krytycznego myślenia	10,4%
Szkoła powinna przygotowywać uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego, w tym do wyboru szkoły ponadpodstawowej	74,1%	Szkoła przygotowuje uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego, w tym do wyboru szkoły ponadpodstawowej	16,3%
Nie zgadzam się z żadną z powyższych opinii	0%	Nie zgadzam się z żadną z powyższych opinii	34,1%

Rekomendacje zmian w podstawie programowej kształcenia ogólnego – II etap edukacyjny

Głosy nauczycieli i rodziców przedstawione w wynikach ankiet nie różniły się znacząco. Po analizie poszczególnych odpowiedzi można sformułować następujące rekomendacje dotyczące zmian w podstawie programowej i szkoły podstawowej w ogóle:

- do najważniejszych zadań szkoły podstawowej należy: kształtowanie umiejętności samodzielnego uczenia się i krytycznego myślenia oraz nauka współdziałania w grupie. W starszych klasach szkoły podstawowej na znaczeniu zyskuje przygotowanie uczniów do planowania swojego dalszego rozwoju edukacyjnego i zawodowego, oparte na zdolności identyfikacji swoich mocnych stron, predyspozycji i talentów;

- nauka samodzielnego uczenia się i krytycznego myślenia oraz budowa poczucia sprawstwa wśród dzieci i młodzieży to największe wyzwania, przed jakimi staje dziś szkoła podstawowa;
- 46,7% nauczycieli klas IV–VIII jest zdania, że podstawa programowa jest zbyt rozbudowana – powoduje skupienie na poszczególnych zapisach ze szkodą dla patrzenia na kompetencje ogólne. Wielość zapisów podstawy programowej oznacza dodatkowo, że uczniowie starszych klas otrzymują wiele wiedzy (często nieprzydatnej w ich dalszym życiu), a na lekcjach brakuje czasu na utrwalanie materiału, prowadzenie obserwacji, realizację projektów czy doświadczeń;
- blisko połowa nauczycieli klas IV–VIII dodatkowo uważa, że podstawa programowa powinna być przede wszystkim inspiracją do pracy nauczyciela (drogowskazem). Wielu nauczycieli oczekuje, że podstawa programowa da im większe możliwości działania, pozwoli podejmować decyzje, np. o doborze treści nauczania do zainteresowań uczniów;
- by szkoła mogła lepiej realizować swoje zadania i była bliższa oczekiwaniom nauczycieli i rodziców, nie wystarczy zmiana podstawy programowej. Potrzebnych jest szereg reform, w tym ograniczenie liczebności klas; modyfikacja sposobu oceniania (oceny opisowe, kształtujące w miejsce ocen cyfrowych, ewentualnie wystawianie jednej końcowej oceny na koniec szkoły), włączenie do nauczania treści interdyscyplinarnych (międzyprzedmiotowych), nowe programy kształcenia i dostosowana do aktualnych potrzeb oferta szkoleń dla nauczycieli, lepsza współpraca nauczycieli i rodziców.

Przedstawione rekomendacje stanowią reprezentację najczęściej pojawiających się odpowiedzi.

Opinie z indywidualnych wywiadów pogłębionych

Obok prowadzonych ankiet zrealizowano również indywidualne wywiady pogłębione w grupie osób mających kontakt z absolwentami poszczególnych etapów edukacyjnych. Wywiady miały na celu zebranie opinii na temat podstawy programowej u różnego typu respondentów – dyrekcji, nauczycieli i rodziców uczniów poszczególnych etapów edukacyjnych. Opinie mogą wskazywać dalszy kierunek badań. Pośród tych wywiadów, które udało się przeprowadzić, można było odnaleźć interesujące wypowiedzi dotyczące tego, czego powinna uczyć szkoła, w porównaniu z tym, czego faktycznie uczy w oczach dorosłych obserwatorów należących do różnych kategorii respondentów. W tabeli poniżej znajduje się kilka najciekawszych opinii na temat podstawy programowej i profilu absolwenta, jakie udało się pozyskać od badanych²³.

²³ W części poświęconej klasom IV–VIII udało się porozmawiać z czterema osobami: dwiema dyrektorkami niepublicznych szkół podstawowych, nauczycielką oraz matką ucznia IV klasy.

- „Ja się w tym momencie zastanawiam, czy faktycznie chcę być zgodna z zasadami BHP, czy akurat chcę być zgodna z tym, co mi podpowiada podstawa programowa w zakresie kształtowania umiejętności pracy w grupie. I właśnie robię totalną demolkę tej sali, przestawiam ławki w taki sposób, że ma się to nijak do zaleceń BHP i sanepidu, ale za to umożliwia pracę zespołową” [dyrektorka SP niepublicznej].
- „Cele szczegółowe w podstawie programowej, mówię o klasach IV–VIII, to jest bardziej jakiś taki sylabus wymagań egzaminacyjnych niż faktycznie jakieś takie ogólne ważne tematy, wokół których powinniśmy budować proces dydaktyczny” [dyrektorka SP niepublicznej].
- „Właśnie fantastyczne jest, kiedy można jechać z dziećmi na wycieczkę i mogą doświadczyć czegoś, poobcować z teatrem [...], być w jakimś ciekawym muzeum czy uczestniczyć w jakichś warsztatach, które są po prostu ważne i potrzebne. Jako dyrektor czy wychowawca mam w głowie „no OK i właśnie przepadły im dwie fizyki i nie wyrobimy się z realizacją materiału z fizyki”, a mam świadomość, że jak te dzieciaki pójdą do liceum, im więcej tej fizyki, chemii czy biologii zrobimy, tym łatwiej będzie dzieciakom na kolejnym etapie edukacyjnym, bo tam już nikt nie będzie dawał im aż takiej przestrzeni na douczenie się, na wyrównanie tych zaległości, więc to jest po prostu za każdym razem takie dramatyczne wybieranie” [dyrektorka SP niepublicznej].
- „Autorzy nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej powinni po pierwsze być praktykami, po drugie powinni ze sobą współpracować, chodzi o uniknięcie takiej sytuacji jak na przykład na matematyce, fizyce, chemii, że niektóre rzeczy są traktowane jako już dzieciom znane” [dyrektorka SP niepublicznej].
- [o zmianach dot. edukacji w klasie III/IV]: „Co było takie trudne? Taka nauka samodzielnej pracy, przygotowywania się do zajęć, organizacji sobie tych zajęć. My jako rodzice też musieliśmy go wesprzeć” [mama czwartoklasisty].
- „Pierwszą jedynekę, pierwszą uwagę, mówię – świętujemy, żeby też pokazać właśnie, że tak można. Tak, i takie rzeczy się w życiu dzieją, że dziecko dostaje gorszą ocenę i świat się nie zamyka. Natomiast stawiam na bardzo dużą samodzielność, na to, że dziecko musi sobie poradzić” [mama czwartoklasisty].
- „Trochę brakuje takiego odnoszenia się do doświadczeń dzieci, takich lekcji w terenie, praktycznych, więcej jest suchej wiedzy [...] chodzi o takie obycie w świecie, że pójdą do jakiegoś domu kultury, do teatru z prawdziwego zdarzenia, na przykład Teatru Narodowego, gdzie oni muszą elegancko się ubrać, elegancko zachować, brakuje mi takich wycieczek. Czasem mogliby też pójść do restauracji” [mama czwartoklasisty].
- „Ja myślę, że uczymy dzieci, które nie są przygotowane do życia. One sobie nie radzą z problemami emocjonalnymi. Nie radzą sobie samodzielnie z różnymi trudnymi sytuacjami” [mama czwartoklasisty].

- „Uważam, że dzieciaki IV–VIII powinny uczyć się w blokach edukacyjnych, gdzie na przykład biologia, przyroda i geografia są w jednym bloku prowadzone wspólnie albo przez tych nauczycieli przedmiotowych, albo przez jednego nauczyciela, który ma kwalifikacje do tych trzech przedmiotów. Praca w blokach interdyscyplinarnych daje całkiem inne spojrzenie na świat. Kluczowe jest szukanie powiązań, zastosowań, logiczne myślenie, przykładanie wniosków z jednej dziedziny do drugiej, analiza danych, porównywanie. To jest w ogóle całkiem inny sposób spoglądania na świat” [dyrektorka SP niepublicznej].
- „Dużo częściej krytyczne uwagi słyszę od nauczycieli klas IV–VIII, bo tutaj ta podstawa programowa wygląda inaczej. Jest przedmiotowa. W szkole, w której ja pracuję, pracujemy głównie w blokach interdyscyplinarnych, czyli uczymy dzieci połączeń między przedmiotami, a nie ich separowania. No i tutaj podstawa programowa ma więcej wyzwań, bo to edukacja zintegrowana, która na pierwszym etapie całkiem świetnie sobie daje radę. Od IV klasy robi sztuczny podział na przedmioty, które na siebie nie nachodzą i gdzieś słyszę od nauczycieli, że to nieidealny sposób przyswajania treści programowych i że czasami rzeczywiście te treści są zbyt szczegółowe” [dyrektorka SP niepublicznej].
- „Podstawa programowa trochę odbiera możliwość pracy elastycznej, pracy nauczyciela dostosowywanie treści, dużo mniej autonomii odczuwają nauczyciele drugiego etapu...” [dyrektorka SP niepublicznej].
- „Podstawy programowe z danych przedmiotów pisane są bardzo, bardzo wąsko... zahaczają tylko i wyłącznie o ten przedmiot, czyli uczą bardzo ściśle wyselekcjonowanej wiedzy na przykład z biologii, właśnie nie ucząc korelacji z innymi przedmiotami. [...] Nie są ułożone w taki sposób, żeby się wspierać w realizacji utrwalaniu i powtarzaniu... Co powoduje, że uczniowie nie łączą faktów np. pomiędzy datami, pomiędzy jednym a drugim przedmiotem, bo są całkowicie selektywnie o tym informowani w danym konkretnym przedmiocie i myślę sobie, że tutaj rzeczywiście nauczanie projektowe albo interdyscyplinarne, międzyprzedmiotowe” [dyrektorka SP niepublicznej].
- „Ta nowa to jest znacznie lepsza od poprzedniej. Jest bardziej precyzyjna i zostawia też nauczycielowi bardzo wiele miejsca wolnego” [nauczycielka języka polskiego].
- „Dla mnie przede wszystkim powinno być kształcenie praktyczne, żeby uczeń nabył pewne umiejętności, też w kwestii postaw, żeby uczeń wiedział, czego chce na przyszłość, żeby też potrafił siebie oceniać, tak siebie oceniać świadomie, żeby potrafił wymienić swoje mocne strony, żeby potrafił wymienić swoje słabe strony i żeby wiedział, jak nad tym pracować” [nauczycielka języka polskiego].
- Są problemy w zakresie myślenia abstrakcyjnego, kojarzenia, analizowania informacji i tutaj trzeba krok po kroku dzieci uczyć” [nauczycielka języka polskiego].

Wypowiedzi uczestników warsztatów oraz indywidualnych wywiadów pogłębionych wskazują na kierunki, jak powinien wyglądać sposób kształcenia modelowego absolwenta klas IV–VIII szkoły podstawowej. Do interesujących rekomendacji dotyczących kształcenia należy interdyscyplinarne nauczanie blokowe, nauczanie oparte na praktyce, która powinna zawierać możliwość wyjścia w teren i empirycznego poznania nauczanych w szkole treści. W zakresie określonych treści przeważały wskazania na samodzielność, myślenie abstrakcyjne i krytyczne, jak również umiejętność radzenia sobie w różnych życiowych sytuacjach (np. w przypadku porażki).

Opinie na temat kształtowania określonych umiejętności u uczniów szkoły podstawowej, zadań szkoły oraz właściwego funkcjonowania uczniów w szkole pozyskane z ankiet wzmacniają głosy nauczycieli oraz dyrektorów szkół ponadpodstawowych (liceów, techników, szkół branżowych), które zebrano podczas warsztatów. Nauczyciele wskazali, że aby możliwe było kształcenie poszczególnych umiejętności, ważne jest wyposażenie uczniów szkoły podstawowej w określone kompetencje, także te związane z ich funkcjonowaniem w szkole. Podkreślili, że uczniowie rozpoczynający szkołę ponadpodstawową często nie potrafią budować relacji społecznych z rówieśnikami oraz pomiędzy uczniami a nauczycielami, „chyba taka najważniejsza kompetencja, jaka jest niezbędna uczniom do poprawnego funkcjonowania w szkole, a może szerzej środowisku szkolnym i rówieśniczym, to jest kompetencja dotycząca relacji społecznych, umiejętności integracyjnych z innymi osobami”, „w szkole podstawowej powinno się nauczyć uczniów pracy w grupie w różnych zespołach”. Zdaniem nauczycieli zbudowanie właściwych relacji między uczniami w środowisku szkolnym jest punktem wyjścia do pracy z nimi na każdym innym polu, gdyż poprawne relacje społeczne przekładają się na wyniki edukacyjne w różnych obszarach.

Z analizy ankiet wynika, że na każdym etapie kształcenia bardzo ważna jest umiejętność samodzielnego uczenia się. Zwracali na to uwagę także nauczyciele szkół ponadpodstawowych, wskazując, że uczniowie klas pierwszych nie mają samodyscypliny uczenia się, „oni nie wiedzą, jak się uczyć”. Dotyczy to zdaniem nauczycieli nie tylko bieżącej wiedzy, lecz także przygotowania się do większych, ważniejszych egzaminów. W wywiadach podkreślano także kontekst psychologiczny związany z przejściem do nowego typu szkoły. Tu nauczyciele zaznaczali, że uczniowie nie umieją radzić sobie z porażkami, nie są na to przygotowani. Łatwo jest ich zranić. Związana jest z tym potrzeba poczucia własnej wartości. To kolejna rzecz, którą identyfikują nauczyciele szkół ponadpodstawowych wśród absolwentów szkół podstawowych: „Uczniowie mają bardzo niskie poczucie własnej wartości. Oni nie potrafią się nauczyć. Gdzieś jest tak, jakby im to było wpajane w poprzednim etapie edukacyjnym, że nie są w stanie się nauczyć”, „w szkole podstawowej jest

wiele momentów, gdy uczeń ma poczucie porażki, a nie ma poczucia, że próbuje, że warto się angażować, nawet jeżeli się nie rozwiąże”.

W ankietach respondenci wskazali na odpowiednie nastawienie do nauki u uczniów (ciekawość, chęć uczenia się, motywacja do zdobywania nowej wiedzy i umiejętności, „otwarcie na nowe wyzwania”) jako na jedną z przesłanek wskazujących na kompetencje ucznia szkoły podstawowej świadczące o jego przygotowaniu do dalszej nauki. Głosy te w wywiadach wzmocniają nauczyciele szkół ponadpodstawowych: „oni przede wszystkim powinni przyjść z taką otwartością i ciekawością”, „uczeń, który wychodzi ze szkoły podstawowej, to powinien przede wszystkim mieć w sobie pewną ciekawość i chęć podejmowania się ciekawych wyzwań, a nie tylko po prostu znajdowania sobie w głowie schematu, żeby rozwiązać zadanie”. Nauczyciele szkół ponadpodstawowych zapytani o kompetencje uczniów szkół podstawowych, tak samo jak uczestnicy badania ankietowego wskazali, że szkoła podstawowa powinna skupiać się na rozwoju umiejętności pisania, czytania i liczenia, a także komunikowania się i współpracy. Nauczyciele (szkoła branżowa) w wywiadach podkreślili, że absolwenci szkoły podstawowej „nie potrafią dodawać, nie potrafią odejmować, ba, nie potrafią posługiwać się kalkulatorem. To jest dla nich czarna magia. Ja prowadzę lekcję, na której muszę ich nauczyć obsługi kalkulatora”, „jeśli chodzi o matematykę, to uczeń wychodząc ze szkoły, musi bardzo dobrze dodawać, odejmować mnożyć, dzielić”. Z wypowiedzi nauczycieli języka polskiego, ale nie tylko, wynika, że bardzo ważna jest umiejętność wypowiedzi retorycznej. Ich zdaniem szkoła podstawowa powinna ucznia dobrze przygotować do umiejętności wypowiadania się. Jest to ważne w kontekście szkoły średniej i egzaminu maturalnego. W opinii nauczycieli „umiejętność zabierania głosu, bez emocji, z zachowaniem pewnej kultury języka i szacunku dla osoby, która zabrała głos wcześniej, jest bardzo ważna w szkole, na studiach, a potem w pracy”. W wypowiedziach często wskazywano na umiejętność krytycznego myślenia, analizowania, poszukiwania informacji.

W wywiadach także pytano nauczycieli i dyrektorów szkół ponadpodstawowych o zmiany w podstawie programowej. Opinie przedstawione na temat podstawy programowej są zbieżne z tymi, które wyrazili uczestnicy ankiet, wskazujący między innymi na brak korelacji pomiędzy podstawami programowymi z różnych przedmiotów czy potrzebę zamieszczenia w nich treści, których nauczanie będzie przydatne w życiu. Nauczyciele szkół ponadpodstawowych podczas wywiadów dodatkowo podkreślali, że przy zmianie podstaw programowych, np. w odniesieniu do matematyki, najważniejsze są umiejętności takie jak sprawność rachunkowa, umiejętność myślenia, wyobraźnia, twórczość w podchodzeniu do zadań, których na pierwszy rzut oka nie wiadomo jak

rozwiązać, a nie zapisy wymagań szczegółowych, np. czy usunąć logarytmy, czy je dodać. Pojawiły się również głosy, podkreślające, że:

- „sytuacja w obszarze podstawy programowej jest do takiego gruntownego przemyślenia i zmian”,
- „aby modyfikowane podstawy programowe dały nam nauczycielom w wymiarach tych godzin, które mamy szansę na pracę w kategoriach takich, żeby lepiej poznać tych naszych uczniów i żeby dać im szansę lepiej poznać się ze sobą, między innymi przy wykonywaniu tych projektów”,
- „jak w ogóle powinna być zorganizowana szkoła tak od podstaw, od tego momentu kiedy przedszkolak idzie do szkoły podstawowej, tak nauczanie początkowe, a później to nauczanie już takie przedmiotowe w klasach IV–VIII i później”,
- „one są po prostu nie do zrealizowania, są zbyt szczegółowe, zbyt wiele informacji”,
- „nauczyciel nie jest w stanie w toku jednej jednostki lekcyjnej zrealizować wszystkie wskazane w podstawie elementy, nie ma na to szans”.

Nauczyciele szkół ponadpodstawowych zgodnie wskazali, że aby zmiana podstaw programowych była skuteczna, w szkole musi być ta sama filozofia kształcenia. Podkreślali, że „brakuje jej w tej naszej szkole i dlatego ona nie jest szkołą moich marzeń”. Zwrócono również uwagę na rolę nauczycieli w szkole i na ich wzajemne relacje. Nauczyciele zaznaczyli, że „ważne jest budowanie takich prawdziwych, dobrych relacji między nauczycielami. Bo jeśli konkretny zespół nauczycieli pracuje z konkretną klasą, to jaka jest filozofia kształcenia i na co naprawdę będą kładli nacisk wszyscy nauczyciele uczący daną klasę, ma bardzo duże znaczenie”. Zdaniem nauczycieli „uczniowie nie powinni dostawać gotowych odpowiedzi, ale powinni ich poszukiwać, a to jest możliwe tylko wtedy, kiedy filozofia kształcenia jest spójna i zupełnie inna niż ta, w której teraz pracujemy”.

Podsumowanie

Opracowanie omawia wyniki analizy podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w szkole podstawowej. Pokazuje, jak podstawa programowa zmieniała się na przestrzeni ostatnich lat, jaką obecnie ma strukturę i jakiego typu zapisy ją tworzą. Tekst przedstawia też wyniki porównania podstawy programowej z zestawem kompetencji kluczowych i przekrojowych ujętych w Zintegrowanej Strategii Umiejętności (części ogólnej i szczegółowej).

W podstawie programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w szkole podstawowej można znaleźć zapisy, które odpowiadają kompetencjom kluczowym (takim jak rozumienie i tworzenie informacji, matematycznym, w zakresie nauk przyrodniczych) i przekrojowym (np. osobistym, społecznym, związanym z wielokulturowością). Obecność tych kompetencji w podstawach programowych nie jest jednak oczywista (najłatwiej dostrzec je w podstawie programowej wychowania przedszkolnego, najtrudniej w podstawie programowej, która wyznacza treści kształcenia dla klas IV–VIII). Warto, by w przyszłości najważniejsze umiejętności, które mają kształtować i wzmacniać przedszkole i szkołę podstawową, były lepiej wyeksponowane. Ich lista nie powinna być zbyt długa.

Występowanie poszczególnych zapisów w podstawie programowej nie oznacza, że dzisiejsza szkoła podstawowa stwarza każdemu uczniowi odpowiednie warunki do zdobycia kompetencji kluczowych czy przekrojowych. W praktyce kompetencje te schodzą na dalszy plan – im wyższa klasa szkoły podstawowej, tym więcej skupienia nauczycieli, uczniów i rodziców na przygotowaniu do egzaminu ósmoklasisty i szczegółowych wymaganiach przedmiotowych. Najważniejsze staje się przekazanie i zapamiętanie możliwie wielu informacji, a nie ich analiza, praca w zespole, troska o siebie i swoje emocje czy zaangażowanie w sprawy wspólnoty.

W tekście wiele miejsca poświęcono na przedstawienie opinii nauczycieli i rodziców, nie tylko na temat samej podstawy programowej, lecz także o szkole podstawowej w ogóle – jej zadaniach i zmianach, które są niezbędne, by mogła lepiej realizować swoją misję. Choć ankiety i rozmowy były osobno realizowane z różnymi grupami nauczycieli i rodziców, to obraz szkoły, który się z nich wyłania, jest spójny, podobnie jak lista niezbędnych zmian.

Dzisiejsza szkoła podstawowa odbiega od oczekiwań i wyobrażeń zarówno nauczycieli, jak i rodziców. Nie przygotowuje młodych ludzi do życia we współczesnym świecie. Nie buduje ich

samodzielności, nie uczy krytycznego myślenia, poszukiwania informacji oraz wnioskowania na ich podstawie, nie wzmacnia umiejętności bycia częścią grupy (wspólnoty), nie przygotowuje do bycia aktywnym obywatelem, troszczącym się o dobrostan własny i innych ludzi. Nauka w szkole podstawowej – szczególnie w klasach VII i VIII – jest podporządkowana wyłącznie temu, by mieć jak najlepsze oceny i jak najlepiej wypaść na egzaminie. Nie pozostawia przestrzeni na odkrywanie i rozwój zainteresowań, pasji. Nauka nie sprawia uczniom przyjemności. Z nauczania nie czerpią też satysfakcji nauczyciele. Ich frustracja rośnie. Powodów tego stanu rzeczy jest wiele. Program nauczania oparty na podstawie programowej jest tylko jednym z nich.

Poniższa tabela przedstawia listę umiejętności, które zdaniem nauczycieli i rodziców warto postawić w centrum uwagi podczas kolejnych etapów edukacji – w przedszkolu i szkole podstawowej. Widać, że nauczyciele i rodzice (niezależnie od wieku dzieci czy młodzieży, z którymi są na co dzień) nacisk kładą na zbliżony katalog kompetencji. Mówią o nich często innymi słowami, inaczej rozkładają akcenty. Wszyscy wskazują na znaczenie samodzielności, która wraz z wiekiem przekłada się m.in. na pewność siebie, zaradność, chęć podejmowania inicjatyw, umiejętność podejmowania decyzji i przyjmowania odpowiedzialności za swoje działania. Zarówno nauczyciele, jak i rodzice dostrzegają, jak dużym wyzwaniem jest dziś troska o zdrowie psychiczne młodych ludzi, jak ważne jest, by dzieci i młodzież umieli rozpoznawać swoje emocje i potrzeby, by byli zdolni budować relacje i z rówieśnikami, i z osobami dorosłymi, które spotykają na swojej drodze. Dla nauczycieli i rodziców szczególnie ważna jest też umiejętność uczenia się, motywowana ciekawością świata, chęcią rozwoju swoich zainteresowań, czerpiąca z technik wspomagających przyswajanie i utrwalanie wiedzy.

Tabela 16. Kompetencje najważniejsze dla rodziców i nauczycieli

Przedszkole	Szkoła podstawowa	
	I etap edukacyjny	II etap edukacyjny
Kompetencje społeczne		
Budowanie pierwszych relacji z rówieśnikami	Współdziałanie, komunikacja, praca zespołowa, budowanie relacji z rówieśnikami i dorosłymi	Współdziałanie (też dla dobra wspólnoty), wrażliwość na problemy innych (empatia)
Kompetencje osobiste		
Nazywanie i kontrolowanie negatywnych emocji, otwartość	Nazywanie i kontrolowanie swoich emocji, radzenie sobie z porażkami, stresującymi sytuacjami	Nazywanie i kontrolowanie negatywnych emocji, uważność na swoje potrzeby, troska o siebie, pewność siebie, znajomość swoich mocnych stron
Samodzielność, samoobsługa	Samodzielność w realizacji zadań i organizacji pracy własnej, systematyczność	Samodzielna nauka, organizacja pracy własnej, gotowość do przyjmowania odpowiedzialności za swoje decyzje, motywacja (aspiracje), systematyczność
Kompetencje poznawcze		
Przygotowanie do zdobywania wiedzy i podstawowych umiejętności, takich jak pisanie, czytanie, liczenie, zdolność koncentracji, ciekawość	Podstawowa wiedza z różnych dziedzin, umiejętności pisania, czytania, liczenia, zdolność koncentracji, rozumienie poleceń, ciekawość	Pogłębiona wiedza z różnych dziedzin, rozumienie zależności, logiczne myślenie, analizowanie, wnioskowanie, rozwój zainteresowań, czerpanie wiedzy z różnych źródeł (też cyfrowych)

Źródło: opracowanie własne.

By przedszkole i szkoła podstawowa (przede wszystkim szkoła) mogły lepiej kształtować i wzmacniać te umiejętności, nie wystarczy zmiana podstawy programowej. Nauczyciele i rodzice szeroko opisywali, jakie zmiany w ich opinii są niezbędne. Wskazywali m.in. na następujące: ograniczenie liczebności klas, zmiany w ocenianiu uczniów, wspólna filozofia kształcenia, stworzenie nowej oferty kursów i szkoleń dla nauczycieli, zapewnienie nauczycielom większej elastyczności w doborze treści i tematów do zainteresowań uczniów, więcej nauki przez praktykę i doświadczanie, eksperymentowanie, interdyscyplinarne programy nauczania. Dużo uwagi należy też poświęcić na zbudowanie właściwych relacji między nauczycielami i rodzicami. Muszą oni

zobaczyć, że mają wspólny cel, podobnie widzą drogę do jego osiągnięcia, a dzięki współpracy ze sobą mogą lepiej przygotować dzieci i młodzież do dalszej nauki i skutecznego radzenia sobie z wyzwaniami współczesnego świata.

Bibliografia

- Badanie *Przedszkolne pryzmaty. Rodzice, nauczyciele, dyrektorzy* (2023). Nowa Era i firma Synergion. https://flipbook.nowaera.pl/dokumenty/Flipbook/Przedszkolne-Pryzmaty-Raport-z-badania%5bpr_2023%5d/#p=1
- Bilewicz-Kuźnia, B., Piechocińska, B., Ciechowicz, S., Bartczak-Sroka, E. (2020). *Kompetencje kluczowe klasy 1–3*. MAC Edukacja.
- Brzezińska, A. I. (2013). *Przygotowanie dziecka do szkoły. Ostatni dzwonek!* Instytut Psychologii, Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. https://www.ibe.edu.pl/images/prasa/przygotowanie_dziecka_do_szkoly_ab.pdf
- Okuniewska, J., Piłat, S., Skrzypiec, B. (2023). *Program nauczania dla klas 1–3. Ale to ciekawe*. Wydawnictwo Mac.
- Podstawa programowa wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego w szkole podstawowej z komentarzem. Ośrodek Rozwoju Edukacji. <https://ore.edu.pl/wp-content/uploads/2017/05/wychowanie-przedszkolne-i-edukacja-wczesnoszkolna.-pp-z-komentarzem.pdf>
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 15 lutego 1999 r. w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego (Dz. U. 1999 nr 14 poz. 129).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 1 grudnia 1999 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej kształcenia ogólnego (Dz. U. 2000 nr 2 poz. 18).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 stycznia 2001 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego i kształcenia ogólnego (Dz. U. 2001 nr 5 poz. 49).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 21 maja 2001 r. w sprawie ramowych statutów publicznego przedszkola oraz publicznych (Dz. U. 2001 nr 61 poz. 624).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 26 lutego 2002 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. 2002 nr 51 poz. 458).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. 2009 nr 4 poz. 17).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 27 sierpnia 2012 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół (Dz. U. 2012 poz. 977).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 14 lutego 2017 r. w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. 2017 poz. 356).

Rozporządzenie Ministra Edukacji i Nauki z dnia 7 czerwca 2023 r. w sprawie świadectw, dyplomów państwowych i innych druków (Dz. U. 2023 poz. 1120).

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 28 czerwca 2024 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz podstawy programowej kształcenia ogólnego dla szkoły podstawowej, w tym dla uczniów z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym lub znacznym, kształcenia ogólnego dla branżowej szkoły I stopnia, kształcenia ogólnego dla szkoły specjalnej przysposabiającej do pracy oraz kształcenia ogólnego dla szkoły policealnej (Dz. U. 2024 poz. 996).

Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. 1991 nr 95 poz. 425).

Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Prawo oświatowe (Dz. U. 2017 poz. 59).

Zalecenie Rady z dnia 22 maja 2018 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (Dz. U. UE. C. 2018. 189. 1).

Zarządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 11 kwietnia 1992 r. w sprawie minimum programowego wychowania przedszkolnego oraz zestawu dopuszczonych do użytku programów wychowania przedszkolnego (M. P. 1992 nr 12 poz. 86).

Zarządzenie nr 23 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 18 sierpnia 1992 r. w sprawie minimum programowego obowiązkowych przedmiotów ogólnokształcących (Dz. Urz. MEN nr 5 poz. 25).

Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (część ogólna). (2019). Ministerstwo Edukacji Narodowej.

Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (część szczegółowa). (2020). Ministerstwo Edukacji Narodowej.

